

Alena M. Černá – Boris Lehečka

Metodika přípravy a zpracování elektronických edic starších českých textů

---

oddělení vývoje jazyka Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i.

Praha, 2015

Odborní oponenti:

doc. PhDr. Martina Šmejkalová, Ph.D., Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta

doc. Mgr. Robert Adam, Ph.D., Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta

Metodika vznikla v rámci projektu *Informační technologie ve službách jazykového kulturního bohatství (IT JAKUB)*, reg. č. DF12P01OVV028, podpořeného prostředky Ministerstva kultury České republiky v letech 2012–2015.

Obrázek na titulní straně pochází z rukopisu Bonaventurův *Život sv. Františka z Assisi*, Vědecká knihovna v Olomouci, sign. M II 249, fol. 1r.

Cíl

Metodika poskytuje návod pro vytváření vědeckých edic textů zaznamenaných historickou češtinou, které budou vyhovovat jak uznávaným filologickým a editologickým standardům, tak standardům pro zachycení textů v digitální podobě. Metodika popisuje vznik elektronické edice v textovém editoru Microsoft Word s využitím odstavcových a znakových stylů, které slouží k zachycení struktury textu a textověkritického komentáře. Specifikuje rovněž pravidla a nástroje pro generování výstupů ve formátu vertikálního textu pro korpusové manažery a ve formátu XML TEI P5 pro publikaci a další zpracování.

Veškerá pravidla, postupy a nástroje byly ověřeny v rámci ediční činnosti oddělení vývoje jazyka Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i. Texty zpracované definovanými postupy byly publikovány jako zdrojová báze pro korpus textů starší češtiny a v podobě souvislých textů s textověkritickým komentářem na internetových stránkách *Vokabulář webový* a na stránkách nakladatelství Academia ve formě elektronických knih.

Stručný obsah

I	Úvod.....	11
I.1	O metodice	11
I.2	Srovnání s dosavadními postupy	12
I.3	Výzkumná aktivita	12
I.4	Cílová skupina	13
I.5	Uplatnění metodiky.....	13
II	Literární a počítačový kontext.....	15
II.1	Starší česká literatura	15
II.2	Počítačové zpracování	30
III	Příprava elektronických edic	41
III.1	Obecné informace	43
III.2	Šablona editoru Microsoft Word	43
III.3	Edice	50
III.4	Znakové styly a interpunkce (problematika mezer).....	67
III.5	Poznámky k transkripci	68
III.6	Literatura.....	73
IV	Prvky používané v elektronických edicích v editoru Microsoft Word.....	77
IV.1	Změny dokumentu	81
IV.2	Základní informace	82
A.	Odstavcové prvky	84
B.	Znakové prvky	91
IV.3	Zastaralé prvky	119
IV.4	Prvky neužívané v oddělení vývoje jazyka.....	123
V	Aparát.....	126
V.1	Použitá a citovaná literatura a další zdroje	126
V.2	Seznam literatury a výstupů předcházejících metodice	131
V.3	Seznam zkratk	132

Detailní obsah

I	Úvod.....	11
I.1	O metodice	11
I.1.1	Terminologické vymezení.....	11
I.1.2	Struktura metodiky	11
I.2	Srovnání s dosavadními postupy.....	12
I.3	Výzkumná aktivita	12
I.4	Cílová skupina.....	13
I.5	Uplatnění metodiky	13
II	Literární a počítačový kontext	15
II.1	Starší česká literatura	15
II.1.1	Literární rámec	15
II.1.2	Jazykový a pravopisný rámec.....	15
II.1.3	Ediční rámec.....	17
II.1.4	Text jako artefakt.....	21
II.1.4.1	Pramenný text a jeho specifika.....	21
II.1.4.2	Rukopisy.....	22
II.1.4.3	Tisky	25
II.1.4.4	Identifikační údaje o textu	26
II.1.4.4.1	Informace sloužící k identifikaci textu	26
II.1.4.4.2	Informace o tvůrci elektronické edice	29
II.2	Počítačové zpracování.....	30
II.2.1	Podklady pro sazbu a sazba.....	30
II.2.2	Publikování v elektronické formě	30
II.2.3	Korpusy	31
II.2.4	XML.....	32
II.2.5	Nestandardní znaky a jejich prezentace	33
II.2.6	Software pro editaci historických textů.....	34
II.2.7	Koncept elektronických edic	35
II.2.7.1	Minulost a současnost.....	35
II.2.7.2	Budoucnost	37
II.2.8	Elektronická edice a její zpracování.....	37

II.2.8.1	Zpracování metadat	37
II.2.8.2	Výstupní formáty.....	38
II.2.8.3	Transformační nástroje.....	38
III	Příprava elektronických edic	41
III.1	Obecné informace	43
III.2	Šablona editoru Microsoft Word	43
III.2.1	Obecné informace o šabloně	43
III.2.2	Práce s šablonou.....	44
III.2.3	Instalace.....	45
III.2.4	Aktualizace šablony	47
III.2.5	Vytvoření nového dokumentu.....	49
III.3	Edice	50
III.3.1	Bibliografické informace	50
III.3.1.1	Úvodní tabulka	50
III.3.1.2	Informace o grantové podpoře (odstavcový styl).....	52
III.3.1.3	Komerční titul (odstavcový styl).....	52
III.3.1.4	Anotace (pro web) (odstavcový styl)	52
III.3.2	Ediční komentář	53
III.3.2.1	Ediční komentář (odstavcový styl).....	53
III.3.3	Editace pramene	53
III.3.3.1	Struktura pramene	53
III.3.3.2	Prvky umístěné mimo tok hlavního textu	55
III.3.3.3	Kritika pramene a komentáře	61
III.4	Znakové styly a interpunkce (problematika mezer).....	67
III.4.1	Mezery a interní poznámka.....	67
III.4.2	Mezery a interpunkce.....	67
III.4.3	Mezery a veřejná poznámka.....	67
III.4.4	Mezery a foliace.....	68
III.5	Poznámky k transkripci	68
III.5.1	Transkripce středověkých rukopisů a inkunábulí (resp. tisků ze začátku 16. století)	68
III.5.1.1	Interpunkce.....	69
III.5.1.2	Hranice slov.....	69

III.5.1.3	Jotace	69
III.5.1.4	Vokalická kvantita	70
III.5.1.5	Velká písmena	70
III.5.1.6	Předpony a předložky s/z.....	71
III.5.1.7	Souhláskové skupiny	71
III.5.1.8	Cizojazyčné výrazy.....	71
III.5.1.9	Další pravopisné a hláskové jevy	71
III.5.1.10	Přepis cizojazyčného textu	72
III.5.2	Transkripce rukopisů a tisků 16.–18. století.....	72
III.6	Literatura	73
III.6.1	Slovníky.....	73
III.6.2	Gramatiky.....	74
III.6.3	Internetové aplikace, publikace a materiály	74
IV	Prvky používané v elektronických edicích v editoru Microsoft Word	77
IV.1	Změny dokumentu	81
IV.2	Základní informace	82
IV.2.1	Popis prvků.....	82
IV.2.2	Charakteristika výstupů.....	83
IV.2.3	Použité značky.....	83
IV.2.4	Styly.....	84
IV.2.4.1	Pojmenování stylů	84
A.	Odstavcové prvky.....	84
1)	Adresát.....	84
2)	Anotace.....	85
3)	Ediční komentář	85
4)	Ediční komentář, nadpis	85
5)	Ediční komentář, podnadpis	86
6)	Explicit	86
7)	Grantová podpora.....	86
8)	Komerční titul.....	87
9)	Impresum.....	87
10)	Incipit.....	87

11)	Marginální poznámka (v tisku)	88
12)	Nadpis	88
13)	Normální	88
14)	Podnadpis	88
15)	Položka rejstříku.....	89
16)	Předmluva	89
17)	Titul	89
18)	Titulek obrázku	90
19)	Úvodní tabulka	90
20)	Úvodní tabulka, na střed	90
21)	Verš	91
22)	Volný řádek.....	91
B.	Znakové prvky	91
23)	#.....	91
24)	autor různočtení.....	91
25)	buňka.....	92
26)	cizí jazyk	92
27)	cizí jazyk (rekonstrukce)	92
28)	cizí jazyk (transliterace)	93
29)	cizí jazyk (torzovité slovo).....	93
30)	cizí jazyk (transliterace), horní index	94
31)	číslo biblické kapitoly	94
32)	číslo biblického verše.....	94
33)	číslo verše (poezie).....	94
34)	delimitátor hesel	95
35)	doplňný text.....	95
36)	doplňný text (cizí jazyk).....	95
37)	druhý překlad	95
38)	foliace.....	96
39)	horní index	96
40)	horní index (cizí jazyk)	97
41)	horní index (interní poznámka).....	97

42)	horní index (poznámka).....	97
43)	hyperlemma	97
44)	hypertextový odkaz	98
45)	identifikátor	98
46)	interlineární přípisek mladší rukou.....	98
47)	interlineární přípisek mladší rukou, horní index	99
48)	interlineární přípisek mladší rukou (cizí jazyk)	99
49)	interlineární přípisek mladší rukou (cizí jazyk), horní index	99
50)	interlineární přípisek mladší rukou (doplněný text)	99
51)	interlineární přípisek mladší rukou (torzovité slovo)	100
52)	interlineární přípisek soudobou rukou.....	100
53)	interlineární přípisek soudobou rukou, horní index	100
54)	interlineární přípisek soudobou rukou (cizí jazyk).....	101
55)	interlineární přípisek soudobou rukou (cizí jazyk), horní index	101
56)	interlineární přípisek soudobou rukou (doplněný text)	101
57)	interlineární přípisek soudobou rukou (torzovité slovo)	102
58)	interní poznámka	102
59)	kurziva	102
60)	kurziva (interní poznámka)	103
61)	kurziva (poznámka).....	103
62)	lemma	103
63)	marginální přípisek mladší rukou.....	103
64)	marginální přípisek mladší rukou, horní index	104
65)	marginální přípisek mladší rukou (doplněný text)	104
66)	marginální přípisek mladší rukou (cizí jazyk).....	104
67)	marginální přípisek mladší rukou (cizí jazyk), horní index	105
68)	marginální přípisek mladší rukou (torzovité slovo)	105
69)	marginální přípisek soudobou rukou	105
70)	marginální přípisek soudobou rukou, horní index.....	106
71)	marginální přípisek soudobou rukou (cizí jazyk).....	106
72)	marginální přípisek soudobou rukou (cizí jazyk), horní index	106
73)	marginální přípisek soudobou rukou (doplněný text)	107

74)	marginální přípisek soudobou rukou (torzovité slovo)	107
75)	popisek k obrázku	107
76)	popisek k obrázku, cizí jazyk	108
77)	popisek k obrázku, doplněný text.....	108
78)	popisek k obrázku, rekonstrukce.....	109
79)	poznámka	109
80)	pramen.....	109
81)	pramen, horní index	109
82)	pramen, přeškrtnuté.....	110
83)	pramen, rozepsání zkratky	110
84)	rekonstrukce	110
85)	relátor	111
86)	různočtení.....	111
87)	řádek.....	111
88)	soubor.....	112
89)	soudobý korektor.....	112
90)	standardní písmo	112
91)	tabulka.....	113
92)	textový orientátor	113
93)	textový orientátor, horní index.....	113
94)	textový orientátor (cizí jazyk)	114
95)	textový orientátor (cizí jazyk), horní index.....	114
96)	torzovité slovo.....	115
97)	transliterace	115
98)	transliterace, horní index.....	115
99)	transliterace (zkratka).....	116
100)	transliterace (zkratka), horní index	116
101)	transliterace, rozepsání zkratky	117
102)	tučné	117
103)	zkratka biblické knihy	118
104)	živé záhlaví.....	118
105)	živé záhlaví, horní index	118

106)	živé záhlaví (cizí jazyk).....	118
107)	živé záhlaví (cizí jazyk), horní index	119
IV.3	Zastaralé prvky.....	119
108)	†Hlavička.....	119
109)	†Hlavička, na střed.....	120
110)	†Marginální nadpis.....	120
111)	†emendace	120
112)	†iniciála	121
113)	†kód.....	121
114)	†marginální poznámka	121
115)	†marginální poznámka (cizí jazyk)	121
116)	†marginální poznámka (cizí jazyk), horní index.....	122
117)	†marginální poznámka, horní index.....	122
118)	†přípisek.....	122
119)	†text.....	123
IV.4	Prvky neužívané v oddělení vývoje jazyka.....	123
120)	*Verš, odsazení 1. úrovně	123
121)	*Verš, odsazení 2. úrovně	123
122)	*kustod	124
123)	*značkování.....	124
124)	*mezitextový odkaz.....	124
125)	*mezitextový odkaz marginální	125
126)	*nahrazení	125
127)	*škrť.....	125
V	Aparát.....	126
V.1	Použitá a citovaná literatura a další zdroje.....	126
V.2	Seznam literatury a výstupů předcházejících metodice	131
V.3	Seznam zkratk	132

I Úvod

I.1 O metodice

Metodika se věnuje tvorbě elektronických edic textů zaznamenaných historickou češtinou s využitím softwarových nástrojů a sofistikovaných postupů, které byly připraveny a definovány v oddělení vývoje jazyka Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i., v rámci plnění projektu reg. č. DF12P01OVV028 *Informační technologie ve službách jazykového kulturního bohatství (IT JAKUB)* a v návaznosti na další výzkumné úkoly krátkodobého i dlouhodobého charakteru (projekty účelové podpory i vědecké úkoly instituce). Metodika poskytuje návod, jak připravit elektronickou edici historického textu takovým způsobem, aby výsledek vyhověl filologickým požadavkům na ediční zpřístupnění textu a zároveň aby umožnil prezentaci tohoto textu v různých formátech prostřednictvím internetové sítě a v podobě elektronické knihy. Vedle technických aspektů zpracování a transformací elektronických edic, které tvoří jádro předkládané práce, metodika obsahuje také nezbytné informace o literárním, edičním, jazykovém a pravopisném kontextu staršího českého písemnictví, od jeho počátků přibližně do konce 18. století.

I.1.1 Terminologické vymezení

Elektronická edice

Tímto termínem označujeme koncept elektronického dokumentu, který edičně zpracovává literární pramen ve formátu dokumentu Microsoft Word, přičemž dokument není určen pro přímé zveřejnění, ale slouží jako východisko pro další zpracování v různých formátech. Termín *elektronická edice* používáme rovněž pro elektronicky zpracovaný text, jenž na základě stanovených edičních zásad a s využitím odpovídajících softwarových nástrojů a postupů zachycuje literární dílo.

Starší český text

Pro účel této metodiky považujeme za *starší český text* dílo zaznamenané češtinou v jejích starších vývojových fázích, tj. od nejstarších písemných záznamů českého jazyka ve 12. století až do doby národního obrození, tj. do konce 18. století. Rozlišujeme přitom fázi staré češtiny (cca do konce 15. století) a fázi střední češtiny (cca do konce 18. století), na niž navazuje období obrozenecké češtiny (konec 18. století až polovina 19. století), v němž byly položeny základy moderního českého jazyka (toto období již stojí mimo oblast řešenou v této metodice).

Památka a pramen

Termín *památka* označuje literární dílo, *pramen* slouží k označení konkrétního opisu (rukopisu) či knižního vydání (prvotisku, starého tisku) daného díla. Podkladem pro elektronickou edici je pramen (pramenný text).

I.1.2 Struktura metodiky

Po úvodní části charakterizující *Metodiku přípravy a zpracování elektronických edic starších českých textů* následuje oddíl věnovaný problematice textů starší české literatury

a jejich edičního zpracování, dále počítačovým technologiím, standardům a nástrojům využívaným pro editaci historických pramenů a následně základním principům konceptu elektronických edic. Třetí část obsahuje pokyny určené editorům pro přípravu elektronické edice. Zachycuje repertoár jevů charakterizujících pramen jako artefakt i text a určuje, jakým způsobem tyto jevy zachytit v editoru Microsoft Word (pomocí odstavcových a znakových stylů a formuláře s metadaty). Čtvrtá část popisuje postupy a nástroje, kterými se elektronická edice převede do požadovaných výstupních formátů (vertikální text pro korpusové manažery a XML podle standardu TEI P5 pro publikaci a další zpracování). Třetí a čtvrtá část tvoří relativně samostatné dokumenty, u nichž počítáme s jejich průběžnou aktualizací na základě nových požadavků na filologické a technické zpracování elektronických edic. Na závěr metodiky je uveden nezbytný doprovodný aparát.

I.2 Srovnání s dosavadními postupy

Na základě provedených rešerší nebyl problém řešený předkládanou metodikou dosud ve formě metodických pokynů zpracován, a to ani v České republice, ani v zahraničí.

Dosavadní postupy se specializovaly pouze na vybraný okruh problémů, které projekt elektronických edic pokrývá. Proces vzniku elektronického textu obvykle akcentoval jenom jeden z možných výstupů (tj. korpus, tištěná kniha, elektronická kniha, plný text zveřejněný na internetu ap.). Při filologické práci s pomocí textového editoru se využíval omezený repertoár relevantních (jazykových, strukturních ap.) jevů a způsobů jejich zachycení (kurziva, podtržení, poznámky pod čarou), přičemž týž formát často označoval různé jevy. Při zpracování textů ve formátu XML se zaznamenávaly pouze takové jevy, které byly relevantní pro projekt, v jehož rámci vznikaly. Naproti tomu podstata elektronických edic spočívá v zachycení pramenného textu a všech souvisejících charakteristik v jednom dokumentu (formátu DOCX), z něhož se generují požadované výstupy.

Předkládaná metodika popisuje způsob zachycení velkého množství relevantních jevů, a to na základě zkušenosti s přípravou téměř 200 rukopisných i tištěných děl ze všech období starší české literatury, zahrnující různé literární druhy a žánry. Veškerá pravidla, postupy a nástroje byly ověřeny v rámci ediční činnosti oddělení vývoje jazyka Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i., (dále též OVJ ÚJČ). Texty zpracované definovanými postupy byly publikovány jako zdrojová báze pro korpus textů starší češtiny a v podobě souvislých textů s textověkritickým komentářem na internetových stránkách *Vokabulář webový* a na stránkách nakladatelství Academia ve formě elektronických knih.

I.3 Výzkumná aktivita

Metodika je jedním ze základních výstupů řešení projektu reg. č. DF12P01OVV028 *Informační technologie ve službách jazykového kulturního bohatství (IT JAKUB)*, který byl věnován problematice prezentace, archivace a edukace poznatků o českém kulturním dědictví, zejména o vývoji českého jazyka a literatury. Řešení projektu se ujalo prestižní akademické lingvistické pracoviště, jehož vědecká činnost je dlouhodobě hodnocena jako

vynikající a jehož výstupy jsou kladně přijímány i z pozic širší veřejnosti, o čemž svědčí mj. na jedné straně udělení ceny Akademie věd ČR v roce 2010 za edici *Staročeská Bible drážďanská a olomoucká* a na druhé straně zájem veřejnosti o poskytované poradenské služby na poli češtiny současné (srov. *Internetová jazyková příručka*, <http://prirucka.ujc.cas.cz>) i historické (srov. *Vokabulář webový*, <http://vokabular.ujc.cas.cz>). Nezbytným partnerem pro řešení projektu bylo špičkové edukativní technické pracoviště zaměřené mj. na výzkum a vývoj nových technologií, Fakulta elektrotechniky Českého vysokého učení technického v Praze. Propojení dvou odlišně profilovaných pracovišť, z nichž první je primárně zacíleno na základní výzkum v humanitních vědách a druhé na výuku a aplikovaný výzkum v oboru technických věd, nabídlo široké možnosti spolupráce a zajistilo kvalitní výstupy neomezené mantinely jednoho typu výzkumu. Technické pracoviště navázalo na své zkušenosti s řešením podobných úkolů orientovaných mj. na vysokoškolskou a středoškolskou výuku, zatímco lingvistické pracoviště využilo svých dlouholetých poznatků získaných mj. řešením ústavního úkolu zaměřeného na diachronní jazykovědnou textologii a ediční teorii a praxi. Metodika vznikala pod vedením zkušených vědců s různorodou erudicí a podstatnou měrou se na ní podíleli též kolegové z OVJ ÚJČ a také studenti, čímž se výrazně usnadní přechod metodiky do praxe.

1.4 Cílová skupina

Problematikou vývoje českého jazyka, literatury a kultury vůbec a ediční činností se zabývají mnohé subjekty, které považujeme za potenciální uživatele metodiky. Jedná se zejména o:

- výzkumné pracovníky z výzkumných pracovišť humanitního a sociologického zaměření, zejména ústavů Akademie věd ČR a dalších institucí;
- výzkumné pracovníky kulturních institucí, např. knihoven, archivů a muzeí;
- učitele a studenty zejména bohemistických a slavistických pracovišť vysokých škol domácích a zahraničních;
- učitele a studenty středních škol, zvláště gymnázií;
- členy zahraničních spolků českých národnostních menšin a potomky českých exulantů;
- další osoby se zájmem o českou kulturní historii, které disponují potřebnou erudicí, avšak nevyvíjejí aktivity v rámci některé ze jmenovaných institucí.

1.5 Uplatnění metodiky

Uplatnění metodiky předpokládáme různými postupy. O práci na metodice jsme průběžně informovali prostřednictvím konferenčních a publikovaných příspěvků, např. na mezinárodní konferenci *Literární a knižní kultura v digitálním věku*, kterou ve dnech 27.–28. dubna 2015 pořádala Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci. Finální podoba metodiky bude představena na workshopu pořádaném v rámci projektu *Informační technologie ve službách jazykového kulturního bohatství (IT JAKUB)* oddělením vývoje jazyka Ústavu pro jazyk český v prostorách Prezidia Akademie věd ČR v Praze dne

22. října 2015. Workshopu se kromě filologů a pracovníků z oboru počítačových technologií zúčastní také vysokoškolští studenti a další zájemci o danou problematiku. S metodikou budou průběžně seznamováni při výuce studenti vysokých škol, zejména pražské Filozofické fakulty, s níž oddělení vývoje jazyka dlouhodobě kooperuje při výuce bohemistických disciplín ve formě bakalářského, magisterského a doktorského studia. Odborná veřejnost se s metodikou seznámí mj. na konferenčních plénech, prostřednictvím oborových publikací a individuálních konzultací.

V plánu je též umístit metodiku do fondu *Národního úložiště šedé literatury* Národní technické knihovny v Praze (<http://www.nusl.cz>) a zpřístupnit ji jako elektronickou knihu v e-shopu nakladatelství *Academia* (<http://eknihy.academia.cz/starsi-ceska-literatura-1.html>). Metodika se dále stane součástí internetových stránek poskytujících informace ke studiu historické češtiny *Vokabulář webový* (<http://vokabular.ujc.cas.cz>) a internetových stránek *Ústavu pro jazyk český AV ČR* (<http://www.ujc.cas.cz>).

Metodiku lze využívat bez smluvního podkladu. Citace metodiky podléhá obecně uznávaným pravidlům citování vědecké literatury.

II Literární a počítačový kontext

II.1 Starší česká literatura

II.1.1 Literární rámec

Již téměř tisíc let se český jazyk zaznamenává písmem. Nejstarší památky našeho písemnictví pocházejí z poloviny 12. století a představují je jednotlivá česká vlastní jména, překladové a jiné glosy a přípisky nejrůznějšího charakteru v cizojazyčném, zvláště latinském či staroslověnském textu. Z počátku 13. století se dochoval donační přípisek zaznamenaný na zakládací listinu kapituly v Litoměřicích, který je označován jako „první česká věta“. Postupně se rozvíjí především duchovní lyrika a písňová tvorba, avšak máme možnost ji poznat jen z nečetných dochovaných zlomků a mladších opisů. Mimořádný rozkvět české literatury zaznamenáváme ve 14. století, zvláště za vlády císaře Karla IV., kdy materiální růst českého království kráčel ruku v ruce s duchovním rozvojem země a založením pražské univerzity. V té době pokračuje vývoj českého duchovního i světského básnictví a kladou se základy české prózy a dramatu. Po polovině 14. století je dokončen překlad bible a postupně se začíná formovat česky psaná nauková literatura, především teologická, právnická a přírodovědná. Rukou psané české středověké písemnictví se představuje v různorodosti literárních druhů, žánrů i forem a vedle překladů z cizích jazyků se začínají vytvářet hodnotná původní díla. V tomto stavu rukopisná tvorba spěje ke konci 15. století, kdy ji zásadně ovlivní vynález knihtisku. Období humanismu a zvláště konec 16. století, doba působení nejvýznamnější osobnosti této doby, knižního nakladatele, literáta a organizátora kulturního dění, Daniela Adama z Veveslavína, je označována jako zlatý věk české literatury a čeština této doby se stává vzorem pro obrozenecké úsilí na počátku novodobých národních dějin. Humanistická literatura se vyvíjí v souladu s evropskými kulturními proudy, rozvíjí se literatura krásná i nauková. Slibná éra je zastavena až počátkem 17. století nucenou rekatolizací a exodem mnohých učenců ze země. Česká literatura i jazyk dočasně ustupují z pozic reprezentanta národa a v češtině vznikají díla omezená svým využitím jen na literaturu nábožensko-mravní a zábavnou. Jako národní jazyk se všemi svými funkcemi se čeština postupně stabilizuje až v 19. století, v období českého národního obrození.¹

II.1.2 Jazykový a pravopisný rámec

Český jazyk v procesu svého konstituování jako jazyka národního písemnictví prochází významnými změnami. V období středověkém se velmi výrazně mění jeho hláskosloví a tvarosloví a slovní zásoba prudce reaguje na proměny životních podmínek jeho nositelů. Do období humanismu čeština vstupuje v nižších jazykových rovinách již jako stabilizovaný systém. Změny na úrovni lexikální jsou ovšem v češtině jako v každém

---

¹ Historie starší české literatury je popsána v mnohých odborných příručkách: za všechny jmenujeme *Dějiny české literatury* 1 a 2. Praha: ČSAV 1959 a 1960, HRABÁK, Josef. *Starší česká literatura*. Praha: SPN 1986³ nebo LEHÁR, Jiří a kol. *Česká literatura od počátků k dnešku*. Praha: Lidové noviny 1998.

jazyce běžným a trvalým rysem. Český jazyk se však v historii nemění jen ve svých jazykových plánech, mění se také způsoby jeho zápisu, tj. užívané pravopisné systémy.² Zatímco ve svých počátcích čeština přejímá grafickou soustavu jazyka, který ve středověku v českých zemích představoval kulturní jazyk, tj. latiny, později se snaží vyrovnat se svými hláskovými specifiky, které latina nezná. Nejstarší pravopis, který čeština užívala, je znám pod názvem jednoduchý (primitivní) pravopisný systém. Jeho charakteristickým znakem je, že využívá jeden znak (písmeno) pro různé hlásky: písmeno *c* tak mohlo označovat např. hlásku *c*, *č* a *k*³ (*co* = *co*, *boguceu* = *Bogučeju*, *comaar* = *komár*).

Záhy se začínají hledat jiné způsoby, jak označit každou českou hlásku zvláštním znakem (znaky). Děje se tak pomocí spřežek, tj. spojením dvou či tří písmen. První spřežkový pravopisný systém, zvaný starší, byl vytvořen ve 14. století. Jednalo se o propracovanou, avšak značně složitou grafickou soustavu, která se snažila o zachycení fonetické kvality českého jazyka, především rozdílu mezi ostrými a tupými sykavkami: např. souhláska *s* se zapisuje jako *zz* (*zzam* = *sám*), hláska *š* jako *ff* (*waff* = *váš*). Ve snaze zjednodušit pravopisný záznam a zároveň reagovat na nové jazykové změny (především asimilaci souhlásek) se zvláště na konci 14. století prosazuje spřežkový pravopisný systém mladšího typu, jenž je charakteristický rozlišováním znělých a neznělých sykavek. Je nutné poznamenat, že tyto spřežkové pravopisné systémy byly jen velmi zřídka dodržovány bez výjimek: jak prozrazují rukopisné záznamy, systémy byly většinou promíchané a hlásky se neoznačovaly jednotně. Například hláska *š* může být zapsána jako *ff* (*duffi* = *duši*), *f* (*firoky* = *široký*) nebo *z* (*rozkozne* = *rozkošné*), popř. na konci slova jako *fs* (*mafs* = *máš*). Kromě sykavek a polosykavek působilo problémy též zaznamenávání měkkých hlásek (palatál), např. *ohen*, *oheň* = *oheň*, a značení vokalické kvantity. Ta buď zachycena vůbec nebyla, nebo se užívalo zdvojených samohlásek (geminát), např. *takee* = *také*, *daati* = *dáti*.

Jako průlomový můžeme v tomto ohledu označit návrh diakritického pravopisu z počátku 15. století, jenž je připisován Janu Husovi. Tento pravopisný systém omezil užívání spřežek pouze na spřežku *ch* k označení hlásky *ch* a pro charakteristické české hlásky zavedl užívání diakritických znamének: čárky a tečky, z níž se později vyvinul háček. Ani tento pravopisný systém nebyl důsledně užíván a rukopisy patnáctého století se vyznačují pravopisem smíšeného charakteru, v němž se vedle hlásek s diakritikou objevují i spřežky (např. *člowiek*, *člowiek*, *cžlowiek* = *člověk*, *raana*, *rana*, *rána* = *rána*).

Vynález knihtisku v druhé půli 15. století způsobil další sjednocení pravopisného systému, které reprezentuje tzv. bratrský pravopis, jenž užívá diakritických znamének (čárky, háčku) v kombinaci se spřežkami (zvláště pro velká písmena) a zavádí další

² O pravopisných systémech češtiny viz např. KRŽÍSTEK, Václav. *Staročeské pravopisné systémy*. In: BĚLIČ, Jaromír, Adolf KAMIŠ a Karel KUČERA. *Malý staročeský slovník*. Praha: SPN 1979, s. 693–698, PLESKALOVÁ, Jana. *Stará čeština pro nefilology*. Brno: Masarykova univerzita 2009², s. 13–19.

³ Pro rovinu fonologickou a transkripci používáme *kurzivu*, pro rovinu grafickou a transliteraci volíme obyčejné písmo.

korelace mezi konkrétními hláskami a písmeny (např. pro hlásky *g, j, v, y/i*, náslovné *u ad.*).

Další pravopisné změny již nemají systémový charakter a jedná se jen o řešení dílčích případů. Po obsáhlých diskusích v odborných kruzích nastávají především v době národního obrození v první polovině 19. století; tehdy jsou do písma zavedeny dodnes platné pravopisné zásady. Hláška *v* je již značena jako jednoduché *v*, hláška *g* jako *g*, dvojháška *ou* se již nezachycuje jako *au*, *nýbrž* jako *ou atd.* V polovině 19. století už čeština disponuje pravopisným systémem, jaký známe ze současného jazyka.

Výše nastíněný vývoj českého pravopisu předjímá problematiku přepisu textů zapsaných historickou češtinou. Pro přepis a následné ediční zpřístupnění těchto textů se užívají dva hlavní způsoby přepisu – transliterace, která s různou měrou věrnosti odráží původní pravopisný záznam, a transkripce, kdy se text přepíše v souladu se současnými pravopisnými pravidly, ovšem se zachováním hláskových zvláštností starší češtiny. Pro transliteraci a transkripci češtiny byly v průběhu vydávání děl starší literatury definovány rozličné zásady přepisu, které se od sebe v různých ohledech liší. Každý z uvedených způsobů má své klady a své zápory a pro jejich užití je rozhodující především účel, pro který je daný text zpřístupněn, a jeho uživatel. Příprava transliterovaného i transkribovaného přepisu staršího textu předpokládá hluboké znalosti editora nejen o historii českého jazyka a literatury, nýbrž také o vývoji knižní kultury v kontextu kulturního dění vůbec. S rozvojem počítačových technologií vyvstává problém, jak počítačem zachytit a zpracovat texty psané historickou češtinou, např. jak zaznamenat specifické litery, jak zobrazit v digitálním prostředí (např. internetového prohlížeče) nestandardní znaky, jak umožnit jednotné prohledávání v textech s těmito znaky atd.

II.1.3 Ediční rámeček

Prvním promyšleným a prameny respektujícím vydáním staročeského díla byla edice *Dalimilovy kroniky*, kterou v roce 1620 připravil Pavel Ješín z Bezděží (zemřel po 1632). Pořídil ji na základě sedmi rukopisů a zlomků a nesnažil se o modernizaci či jiné úpravy jazyka, kterým byly jednotlivé rukopisy zapsány. Ješínův počín však nenalezl následovníků a až do konce 18. století zůstal výjimkou.

Literatura starších období se dostává do centra zájmu odborníků a posléze i širší veřejnosti poprvé v době, kdy se český národ pokouší o své obrození a kdy se snaží navázat na kulturní bohatství předků. Stará literární díla nejenže zachycovala minulost českého národa a jeho kulturu, nýbrž také svým množstvím i formálním zpracováním referovala o národní vyspělosti. Jedním z prvořadých úkolů vůdčích kulturních osobností obrozeneckého období se stalo představit tyto literární hodnoty, které dosud zůstávaly v přítmí knihoven a archivů, příznivcům, ale hlavně také odpůrcům české národní svébytnosti.⁴

⁴ K historii vydávání starší české literatury srov. zejména VAŠÁK, Pavel a kol. *Textologie. Teorie a ediční praxe*. Praha: Karolinum 1993, zvl. s. 185–192; *Editor a text. Úvod do praktické textologie*. Praha: Paseka

Na konci 18. století začal vydávat stará literární díla zejména František Faustín Procházka (1749–1809), a to s cílem nahradit chybějící kvalitní soudobou českou literaturu a zároveň povzbudit národ informacemi o jeho slavné minulosti. Jeho edice byly poznamenány snahou rozšířit tato díla mezi co nejširší publikum – Procházka mj. pořizoval výtahy z kronik, které zvláště po jazykové stránce přizpůsoboval čtenáři užíváním soudobého jazyka a odstraňováním starých jazykových (a pro čtenáře problematických) rysů. Z obsahu eliminoval pasáže z hlediska svých cílů nevhodné či čtenářsky nezáživné.

Další výraznou osobností ediční praxe období národního obrození byl v první půlce 19. století Václav Hanka (1791–1861). V jeho zájmu byly především básnické památky českého středověku, které vydával v přepise do dobového pravopisu a s mnohými textovými úpravami. Snažil se zprostředkovat ideální podobu díla, neváhal tedy zachované texty po všech stránkách „vylepšovat“, včetně dopisování chybějících (nedochovaných) částí. V ediční řadě *Starobylá skládání* vydal šest svazků obsahujících stěžejní díla středověkého veršovaného písemnictví, mj. *Alexandreidu*, *Hradecký rukopis*, *Mastičkáře* atd., a splnil svůj cíl rozšířit povědomí o této části české kultury mezi širší veřejnost. V polovině 19. století je realizován ediční počín, který se pokouší o větší respektování podoby a stavu dochovaných památek a současně rovněž usiluje o co nejširší informovanost českého čtenáře o vývoji literatury. K takové obecné informovanosti nejlépe slouží přehledová díla, tj. literární výbory – prvním z nich je *Výbor z literatury české* (tzv. matiční), jehož první díl vyšel v r. 1845 pod redakčním vedením P. J. Šafaříka, F. Palackého, J. Jungmanna a V. Hanky a druhý v letech 1857–1868 především zásluhou K. J. Erbena. O vydání těchto dvou svazků se zasloužil spolek *Matice česká*.

Karel Jaromír Erben (1811–1870) se vydáváním děl starší literatury věnoval nejen v rámci uvedeného výboru, ale též při editaci dalších děl. Rozlišoval přitom, zda je vydání určeno nepoučenému čtenáři, nebo pro odborné bádání. Do edic prvního typu neváhal zasahovat a text po různých stránkách modernizovat. K těm druhým edicím patřily mj. práce Jana Husa a Tomáše Štítného ze Štítného, u nichž se snažil o maximální respektování pramenných textů, a pokud jako editor do textu zasahoval či jej opravoval, uváděl původní znění v poznámkách pod čarou. Tento zodpovědný přístup k textu předjímá pozdější editologický princip zastávaný J. Gebauerem a jeho školou a také současnou ediční praxí.

Jan Gebauer (1838–1907) je v oboru vědeckého vydávání staré české literatury jednou z nejvýznamnějších osobností. Jako jazykovědec chápal pod zpřístupněním starých památek především vytvoření materiálové základny pro lingvistický výzkum. Proto pořizoval vydání transliterovaná (diplomatická), v nichž se snažil zachytit veškeré kvality vydávaných předloh a věrně tak přiblížit podobu starého rukopisu. Jeho zájem byl soustředěn zejména na období 14., méně 15. století, kdy se český jazyk, zaznamenávaný

2006, zvl. s. 106–107. K publikaci edic starších česky psaných památek v oddělení vývoje jazyka Ústavu pro jazyk český srov. ČERNÁ, Alena M. Půlstoletí edičních aktivit v oddělení vývoje jazyka Ústavu pro jazyk český AV ČR. *Česká literatura* 57, 2009, s. 151–154.

neustálenými ortografickými systémy, bouřlivě vyvíjel. Gebauerova přesná vydání starých památek byla doplněna o textověkritický aparát dokumentující práci editora s textem. Tyto edice jsou nezdědka užívány badateli, zvláště lingvisty, dodnes. Vedle těchto edic J. Gebauer připravoval i edice transkribované, od nichž si, stejně jako předchozí editoři, sliboval rozšíření znalosti o české literatuře mezi běžné čtenáře. Jako odnož transkribovaných edic zavedl tzv. transkripce gramatické, v nichž byl text upravován, „jak toho mluvnické žádá“⁵, a které měly sloužit především pro výzkum gramatiky češtiny. Tento způsob se ukázal být slepou uličkou na cestě edičního zpřístupnění staré literatury a neměl pokračovatele. Gebauerův přístup jasně definoval pozdější, dodnes platnou, dichotomii transkripce a transliterace jako dvou hlavních způsobů vydávání zvláště středověkých českých památek, včetně jejich výrazného funkčního vymezení. Tento dvojitý způsob prezentace je však odůvodněný především u památek rukopisných a prvotisků, vzniklých nejpozději do konce 15. století. U památek mladších, kdy se dobový pravopis ustaluje a přibližuje novočeským pravopisným pravidlům, postupně ztrácí, až na výjimky speciálních výzkumů, dvojitý různý zachycení pramenného textu opodstatnění a jako primární způsob editace převládá transkripce. Transkripce byla oblíbená i v nadcházející době ohrožení českého národa nacismem, kdy opět vyvstal zájem o hodnotnou česky psanou literaturu z důvodů národněobraných.

Poválečné období se na poli editování starší české literatury vyznačuje založením edičních řad pro tyto knihy a odbornou diskusí, která se vedla o funkci a způsobu prezentace starých památek. Byla obnovena ediční řada *Památky staré literatury*, kterou v 19. století založila *Matice česká* a v níž po válce pokračoval nově založený Ústav pro českou literaturu Československé akademie věd. Pro tento projekt byly formulovány nové ediční a transkripční zásady, které především v editaci staročeských děl navazovaly na práce Jana Gebauera a jeho žáků, současníků či následovníků.⁶ Edice této řady zpřístupňovaly stará díla nejen širšímu okruhu zájemců, ale vyhovovaly také vědeckému, např. literárněvědnému bádání. V této době se na editování podílela řada významných literárních vědců a lingvistů, např. Jaroslav Kolár, Jiří Daňhelka, Milada Nedvěďová, Milan Kopecký, Dušan Šlosar a další. Pro potřeby speciální byly i nadále vydávány edice jiným způsobem, např. faksimile rukopisů či v řadě *Texty a studie k dějinám českého jazyka a literatury* edice určené především pro lingvistické zkoumání. V této lingvistické řadě byl v letech 1960 a 1969 Františkem Ryšánkem vydán *Sborník vyšehradský* Tomáše Štítného ze Štítného a v roce 1988 týmem vedeným Jiřím Daňhelkou veškerý textový materiál *Dalimilovy kroniky*, doplněný roku 1995 třetím svazkem o historiografickém kontextu kroniky, který připravila Marie Bláhová. Významným počinem bylo vydání

⁵ GEBAUER, Jan. O přepisování textů staročeských, se zvláštním ohledem k Rukopisu královédvorskému. *Listy filologické* 2, 1875, s. 167.

⁶ Srov. mj. DAÑHELKA, Jiří. K ediční technice „Památek staré literatury české“. *Slovo a slovesnost* 11, 1949, s. 85–88; TÝŽ. Nad posledními svazky *Památek staré literatury české*. *Slovo a slovesnost* 21, 1960, s. 48–53.

nejstarších veršovaných legend, o něž se v roce 1964 zasloužil Jiří Cejnar. Dlouhodobým úkolem je ediční zpřístupnění českých i jinojazyčných spisů výrazných osobností české kultury. Filozofický ústav Akademie věd České republiky, v. v. i., se od roku 1969 věnuje vydávání *Díla Jana Amose Komenského*, od 50. let 20. století jsou vydávány spisy Jana Husa. Ediční činnost však není výsadou jen filologických oborů; věnují se jí např. též pracovníci v oboru historie či teologie (srov. např. edice Karionovy *Kroniky světa*, kterou v roce 2008 k vydání připravil historik Petr Vorel, či edice spisů Petra Chelčického, které připravuje historik Jaroslav Boubín).

Po roce 1989 se badatelská pozornost výrazněji obrací i na humanistickou a barokní literaturu, která je vydávána v transkribovaných edicích (např. Pavlem Koskem, Janem Malurou, Janem Linkou, Alexandrem Stichem). Na rozdíl od staročeských děl dosud nejsou k dispozici obecně přijímané zásady transkripce literatury tohoto období; ojedinělým pokusem o formulaci edičních zásad byla stať Josefa Vintra⁷, která nemohla postihnout veškerou problematiku tištěné, ale též rukopisné produkce daného období. Editoři proto často řeší problematické otázky nejednotně; obecně však platí, že vydávání této literatury nemá pouze ryze čtenářský charakter a nezbytným doplňkem edic je také textověkritický aparát a další informace o přístupu a práci editora. Neustal ani ediční zájem o staročeské písemnictví. Byla dokončena jedna z nejrozsáhlejších edic moderní doby – na práci, kterou započal Vladimír Kvas, navázala Jaroslava Pečírková a s kolektivem dokončila vydání staročeské bible z rukopisu drážďanského a olomouckého. Zájem je i o editování naukové literatury: editaci nejstarších textů věnovaných lékařství a příbuzných oborů se věnuje Alena M. Černá a stěžejní památku humanistického právnictví *Práva městská* od Pavla Koldína s kolektivem připravil k vydání Karel Malý.

Konec 20. století byl výrazně ovlivněn rozmachem počítačových technologií a internetu. Elektronická podoba začala silně konkurovat tištěnému slovu, nejprve na poli publicistiky, ale záhy i na poli literárním a postupně i vědeckém. Na internetu se objevují více či méně specializované stránky, které obsahují texty literárních děl, ať již v ukázkách, nebo v celistvosti. Mají jednak formu naskenovaných starších tištěných vydání, nebo jsou převedeny, často s chybami způsobenými automatickým rozpoznáváním naskenovaného textu, do elektronicky prohledávatelného textu. Na počátku 21. století vstoupila na knižní trh elektronická kniha a posléze též další možnosti zobrazování elektronických textů, např. v chytrých telefonech. Po poněkud nevýrazném začátku svého působení, kdy byly elektronicky vydávány především knihy odborného, resp. počítačového charakteru a kdy bylo třeba řešit množství problémů s tímto způsobem publikace spojených (technických i právních), zasáhlo elektronické publikování knižní produkci v celé její šíři, edice starších českých děl nevyjímaje.

Elektronické publikování má klady i zápory jak pro tvůrce elektronického textu, tak pro jeho receptora. Tvůrce elektronické edice má možnost vkládat do textu informace různého rozsahu a obsahu a rozhodovat o tom, které informace budou koncovému uživateli

⁷ VINTR, Josef. Zásady transkripce českých textů z barokní doby. *Listy filologické* 121, 1998, s. 341–346.

přístupné. Teoreticky má tedy možnost vytvářet celou škálu různých vydání na ose čtenářská – vědecká edice; jednotlivé výstupy mohou obsahovat různě zpracovaný hlavní text díla i různě orientovaný a obsažný doprovodný komentář, v závislosti na tom, komu je edice určena. Výhodou v případě internetového publikování je také takřka neomezená dostupnost těchto edic a možnost následné aktualizace textů za účelem doplňování informací či opravy chyb. Komplikace působí transformace některých informací (např. nestandardních znaků) do počítačově zpracovatelných podob a pro uživatele je omezující nutnost speciálního zařízení pro zobrazení těchto textů, což však je v dnešní době eliminováno širokou dostupností a poměrně nízkou cenou počítačů, tabletů, čteček elektronických knih, mobilních telefonů a dalšího zařízení, včetně případného internetového připojení. Samotná příprava elektronické edice je z odborného hlediska stále stejně náročná, jako tomu bylo u přípravy „klasických“, knižních edic, a stále vyžaduje vysokou míru editorovy erudice a praxe. Usnadnění editorovy práce představují počítače a softwarové pomůcky, které používá, a v neposlední řadě také digitalizace, která zasáhla oblast rukopisů a starých tisků. Možnost pracovat s kvalitními fotokopii těchto knih, neřídka prezentovanými prostřednictvím internetu⁸, převratně ovlivnila a změnila editorovu práci, neboť dostupnými se staly i rukopisy a tisky, s nimiž by v minulosti editor vůbec pracovat nemohl, případně by je měl k dispozici jen na určeném místě v určený čas.

II.1.4 Text jako artefakt

Ještě na konci 20. století jednou z okolností, která měla mimořádný vliv na výzkum pramenů historické češtiny, zejména rukopisů, byla obtížná dostupnost rukopisných i tištěných památek. Kromě distančních komplikací znemožňovalo práci s těmito knihami i omezení manipulace s unikáty, jež byly často v tak špatném stavu, že je nebylo možné poskytnout ani odborníkům k prezenčnímu studiu. Pokud bylo studium možné, pak bylo často omezováno na vybrané osoby, které patřičně zdůvodnily a doporučením doložily potřebu rukopis studovat. Širší veřejnost, včetně např. vysokoškolských studentů, k těmto pramenům přístup neměla. Tuto praxi, která neprospívala rozvoji vědních oborů souvisejících s knihou ani rozvoji kulturního povědomí veřejnosti, dramaticky změnily nové technické možnosti, zvláště digitalizace a internetová síť.

II.1.4.1 Pramenný text a jeho specifika

II.1.4.1.1 Knižní forma pramenného textu

Starší česká literatura není výjimečná jen svým obsahem a zpracováním, nýbrž také způsobem svého zachování. Česká knižní kultura je mimořádně bohaté odvětví naší

---

⁸ Funkci „evropské digitální knihovny“, která je zaměřena na historické fondy, zastává internetový projekt Národní knihovny ČR *Manuscriptorium: Digital Library of Written Cultural Heritage* [online]. 2015 [cit. 2015-06-22]. Dostupné z: <http://www.manuscriptorium.com>.

vzdělanosti.⁹ Z hlediska formy rozeznáváme trojí knižní formu, v níž je starší česká literatura dochovaná – rukopisy, prvotisky a staré tisky. Nestarší památky české literatury máme dochovány v rukopisech a každé dílo má svůj jedinečný exemplář. V polovině 15. století vstoupil do literární a knižní kultury knihtisk a knihy se tak mohly mnohem jednodušeji šířit, což se projevilo obrovským nárůstem množství čtenářů. S vynálezem knihtisku však nemizí ani rukopisná kultura.

II.1.4.2 Rukopisy

II.1.4.2.1 Rukopis jako kulturní artefakt¹⁰

Zvláště na rukopisy je třeba pohlížet jako na kulturní artefakty, neboť kromě vlastního obsahu vypovídá o kulturní úrovni národa mj. také výzdoba rukopisu¹¹ či jeho vazba¹². Ze středověku se dochovalo množství nádherně zdobených rukopisů, například biblických, které svědčí o vysoké kulturní úrovni našich předků. Zvláště rukopisy vytvořené pro panovníka, vysokou šlechtu a církevní představitele byly zapsány kaligrafickým písmem (ve 14. století zejména gotickou minuskulí, v 15. století pak polokurzivními písmi, zvláště bastardou). Text byl úpravně a přehledně rozvržen do zrcadla stránky, často do dvou sloupců. Kromě základní barvy inkoustu se užívaly i barvy jiné (červená, modrá, zelená) k zápisu nadpisů a jinému strukturování celku; k výzdobě rukopisů pro významné vlastníky se užívalo zlata. Rukopisy doprovázely ilustrace, někdy i celostránkové. Zdobeny byly i okraje stran (např. rozvilinové bordury, často s drobnými ilustracemi). Ne všechny rukopisy jsou však taková umělecká díla: některé mají „spotřební“ charakter, mají za úkol především poskytnout informace a jejich estetická stránka je upozaděna. Mezi takové rukopisy patří např. rukopisy naukové (právnícké, botanické, lékařské atd.).

⁹ Historii knižní kultury je věnována četná literatura: jmenujme alespoň přehlednou práci Z. Tobolky *Kniha. Její vznik, vývoj a rozbor*. Praha: Orbis 1949, publikaci M. Bohatcové a kol. *Česká kniha v proměnách staletí*. Praha: Panorama 1990, a z nedávné doby monumentální slovníkové monografie, které P. Voit věnoval knize tištěné, *Encyklopedie knihy: starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století: papír, písmo a pismolijectví, knihtisk a jiné grafické techniky, tiskaři, nakladatelé, knihkupci, ilustrátoři a kartografové, literární typologie, textové a výtvarné prvky knihy, knižní vazba, knižní obchod*. Praha: Libri ve spolupráci s Královskou kanonií premonstrátů na Strahově 2008²; též, *Český knihtisk mezi pozdní gotikou a renesancí. I, Severinsko-kosořská dynastie 1488–1557*. Praha: KLP 2013.

¹⁰ Studium a popisem rukopisů se zabývají mj. pomocné vědy historické: u rukopisů literárního charakteru se jedná o kodikologii, u rukopisů diplomatických, tj. úřední povahy, se jedná o diplomatiku. Základní přehled o těchto vědách poskytuje např. opakovaně vydávaná příručka I. Hlaváčka, J. Kašpara a R. Nového *Vademecum pomocných věd historických*. Jinočany: H&H 1997³.

¹¹ Literatura o iluminovaných a ilustrovaných středověkých i mladších rukopisech je také velmi rozsáhlá. Uvedeme např. práce J. Krásy, *České iluminované rukopisy 13.–16. století*. Praha: Odeon 1990, K. Stejskala a P. Voita, *Iluminované rukopisy doby husitské*. Praha: Grafit 1991 nebo P. Brodského, *Krásy českých iluminovaných rukopisů*. Praha: Academia 2012.

¹² Historii vazby knih se věnovala mj. HAMANOVÁ, Pavlína. *Z dějin knižní vazby od nejstarších dob do konce XIX. století*. Praha: Orbis 1959.

Pořízení rukopisu bylo nákladné jak časově, tak finančně. Psací látkou byl u nejstarších rukopisů české provenience pergamen, který byl sice drahý, avšak zároveň velmi trvanlivý – dodnes se mnohé pergamenové rukopisy dochovaly ve výrazně lepším stavu než mladší rukopisy papírové. Nebylo neobvyklé, že pergamen byl použit vícekrát – díky jeho vlastnostem bylo možné staré písmo odstranit (vyradovat) a na pergamen, resp. na razuru, zapsat nový text. Často se tak dělo u pergamenů zapsaných v českých zemích neznámými či (již) málo známými jazyky (hebrejšтина, staroslověnština). Od 15. století se začíná masivně užívat papír, který je méně kvalitní a trvanlivý, avšak přece jen levnější. S použitím psací látky souvisí i písemná úprava a rozvržení textu na stránky. Pokud se nejednalo o výpravny rukopis pro vysoce postaveného majitele, drahý materiál, ať již to byl pergamen či papír, nezdědka písaře nabádal k šetření místem – drobné písmo je směstnáno do hustě rozložených řádků, text zasahuje až do okrajů a využívá se celá délka řádku, a to i v případech veršovaných textů (zápis *in continuo*). K orientaci na většinou hustě popsané stránce rukopisu sloužily jednak iluminované prvky (barevné iniciály, nadpisy, stínování písmen či podtržení slov), jednak přípisky na okrajích stran, které měly za úkol především orientovat čtenáře v textu. Přípisky mohly být prvotní součástí textu, avšak častěji byly do textu doplňovány pozdějšími uživateli. Tyto mladší přípisky slouží jednak ke zmíněné orientaci v textu, avšak často též ke komentářům uživatelů, kteří někdy text opravovali, modernizovali či jinak doplňovali.

Mimo jiné z důvodů finanční náročnosti bývalo několik samostatných děl vázáno do jedné vazby, čímž vznikají knižní konvoluty. Nezdědka se jednalo o díla, která spolu obsahově či autorsky souvisela. Jedním z nejznámějších konvolutů je tzv. *Ďáblova bible* (*Codex gigas*), nejen svými rozměry unikátní rukopis z 13. století, který vznikl v českých zemích, avšak dnes je uložen ve Stockholmu. Rukopis je jakousi knihovnou v jedné knize a obsahuje souhrn základního vědění své doby.¹³

Rukopisná kultura však není doménou pouze období před vynálezem knihtisku; rukopisy vznikají i později, avšak mění se jejich funkce a určení. V předknihtiskovém období byly rukou zapisovány veškeré literární texty i texty neliterární povahy (tzv. diplomatické texty), mezi něž zahrnujeme především listiny a písemnosti úřední provenience. V období knihtisku jsou literární texty vesměs tištěny a manuskripty jsou určeny spíše k individuálnímu využití. Rukou jsou často psány texty soukromé povahy (korespondence, deníky a paměti, úpisy) a právní a úřední dokumenty (zápisy v smolných knihách, městských kronikách ap.). Opisovány (ze starých rukopisů i z tisků) jsou texty naučného charakteru (např. kuchařky, domácí lékaři, modlitební knížky), které čtenář chtěl vlastnit, avšak původní dílo pro něho bylo z určitých důvodů nedostupné.

Základním prvkem sloužícím v orientaci v knize je dnes *stránkování*. Nebylo tomu tak vždy. Nejstarší rukopisy sice čísla stránek většinou obsahují, avšak toto proznačení vzniklo až v moderní době, kdy se rukopisy začaly evidovat a katalogizovat. Nejužívanějším

¹³ Výzkumu tohoto rukopisu se věnoval např. KOLÁR, Jaroslav. *Kodex gigas a otázka jeho sémiotické interpretace. Český časopis historický* 89, 1991, s. 662–676.

principem stránkování starých rukopisů je tzv. foliace, kdy jsou čísla označeny listy rukopisu, přičemž lícový (pravý) list je označen písmenem *r* (= recto, vpravo), rubový (levý, obrácený) písmenem *v* (= verso, vlevo). Rukopisný text často bývá umístěn do (dvou a více) sloupců: v těchto případech se foliace doplňuje o písmena *a*, *b*... označující sloupce. V některých rukopisech je místo foliace užíváno paginování rukopisu, kdy je číslována každá stránka rukopisu zvlášť. V takto původně nestránkovaných rukopisech se někdy objevuje na dolním či horním okraji slovní signalizování postoupnosti stran, a to především z praktických důvodů, aby při přepisování a následné vazbě nedošlo k špatnému řazení stran. Jedná se např. o čísla archů papíru, o tzv. „živá záhlaví“ a o kustody (tj. slova či části slov zapsaná na konci stránky, jimiž současně začíná stránka následující).

II.1.4.2.2 Rukopisný text

Vytvořit rukopisný text bylo činností náročnou na čas i specializaci, která předpokládala kooperaci několika osob. Pomineme-li autora či překladatele textu, největší podíl na tvorbě rukopisu měl písař textu, který měl velký vliv na konečnou podobu rukopisu. Jeho osobní vlastnosti a dispozice (vzdělání, praxe, pozornost, podmínky práce, zdravotní stav) se přímo promítly nejen do vzhledu výsledné knihy, ale také do její informační hodnoty. Ne každý rukopis, který se v dobrém stavu dochoval do našich časů, je snadno čitelný a navíc i textově spolehlivý. Častěji nezbývá než pracovat s rukopisy, jejichž písmo je neúpravné a špatně se čte. Na každém manuskriptu je více či méně patrné jeho stáří, stránky jsou poškozeny např. vlhkostí, hnilobou, hlodavci; inkoust je vybledlý a někdy jeho agresivní složení narušilo křehký papír, který se pak rozpadá. V některých případech se pracuje již jen s fragmenty původních knih. Na druhé straně ani sebelépe zachovaný manuskript nezaručuje, že text v něm zapsaný je spolehlivý a interpretačně snadný. Často se stává, že písař přepisoval text „krásně“, avšak automaticky a bez přemýšlení, takže ve výsledku jej pozměnil nechtěnými vynechávkami či komoleními, s nimiž se pozdější badatel musí po odborné stránce fundovaně vyrovnat.

Každý rukopis je originální dílo a často i text v něm obsažený není k dispozici z jiných záznamů. Někdy je dochována alespoň jeho cizojazyčná varianta, ať již původní, z níž byl pořízen překlad, či pozdější. Badatel, který s textem pracuje, má samozřejmě snazší situaci v případech, kdy se dochovalo více záznamů téže památky. Pak může pramenný text porovnávat a snáze odhalit chyby či jiné nedostatky konkrétních pramenných záznamů (rukopisů či tisků). Pro literární vědce existence více záznamů umožňuje identifikaci (příp. rekonstrukci) archetypového textu či náležité zvolení základního textu pro kritickou edici, pro lingvistu dostupnost více než jednoho zápisu umožní mj. sledovat dynamiku jazykového vývoje.

II.1.4.3 Tisky

II.1.4.3.1 Tisk jako kulturní artefakt

Prvotisky (inkunábule) jsou nejstarší tisky, které vznikly do konce 15. století.¹⁴ Jako staré tisky se označují knihy vytištěné v období mezi rokem 1500 až 1800.¹⁵ V odborné literatuře se pro staré tisky užívá také termín paleotyp, kterým se pojmenovávají tisky z let 1501 až 1550. Tento termín však bývá někdy užíván i pro staré tisky obecně, případně pro prvotisky.

Užívání levnějšího papíru a především vynález knihtisku výrazně ovlivnil vnější podobu knihy. I když tisk knihy stále nebyl levný, tiskaři nebyli tak tísněni prostorem jako v případě rukopisů. Mohli si dovolit jinou (rozvolněnější) kompozici textu na stránce, střídali různé velikosti a typy písma, na volné okraje stránky a mezery mezi řádkami zbývalo více místa. Osvědčený způsob umístění orientačních poznámek na okrajích stran, které nabývaly funkce nadpisů, byl využíván i v tisku. Nezřídka se tyto marginální poznámky tiskly odlišným typem písma (např. kurzivou), případně i jinou barvou (ve starých tiscích vedle černé používala zejména červená).

Stránkování starých tisků spočívalo v označování archů, opět především z důvodů správné vazby. Archy se označily písmenem vztahujícím se k archu papíru a číslem listu (tzv. archová signatura). Většinou se číselně označovaly začáteční listy archu, zbývající musí uživatel až k následujícímu písmeni dopočítat. Strany listu v případě stránkování pomocí archové signatury značeny nebyly a v novodobých edicích se doplňují podobně jako u rukopisů – písmenem *r* pro lícovou stranu, *v* pro rubovou. Již v 16. století se začíná užívat stránkování pomocí paginace, které později zcela převládne. Jako pomůcka při vazbě stránek opět slouží stránkové kustody u posledního řádku na stránce, případně i živá záhlaví na horním okraji strany.

II.1.4.3.2 Tištěný text

Bylo již řečeno, že tištěná díla se dochovala často ve více exemplářích, nicméně zejména v případě prvotisků a nejstarších tisků se nezřídka vyskytne situace, že se dochoval jen jediný, často i fragmentární výtisk. Pokud ve starém tisku chybějí listy, nejčastěji to bývají

---

¹⁴ Soupis českojazyčných prvotisků je uveden zejména v *Knihopise československých tisků I. Prvotisky*. Praha: Komise pro knihopisný soupis českých a slovenských tisků 1925; doplnila E. Urbánková, *Knihopis českých a slovenských tisků I. Dodatky. Prvotisky*. Praha: Národní knihovna České republiky 1994; oba soupisy jsou dostupné též elektronicky on-line z <http://www.clavmon.cz/clavis/index.htm>, případně http://aleph.nkp.cz/F/?func=file&file_name=find-b&local_base=KPS a http://aleph.nkp.cz/F/?func=file&file_name=find-b&local_base=STT.

¹⁵ O starých tiscích české proveniencí informuje především *Knihopis*, viz HORÁK, František, Bedřiška WIZDÁLKOVÁ a Zdeněk Václav TOBOLKA (eds.). *Knihopis českých a slovenských tisků od doby nejstarší až do konce XVIII. století*. Praha: Komise pro knihopisný soupis českých a slovenských tisků 1925–1967 a TOBOLKA, Zdeněk Václav et al. *Knihopis českých a slovenských tisků od doby nejstarší až do konce XVIII. století – dodatky*. Praha: Národní knihovna České republiky 1994–2010.

okrajové listy, které nesou informace o autorovi, názvu knihy a době a místě tisku, a které jsou tedy z hlediska knihopisného klíčové.

Vliv knihtisku na další vývoj duchovního bohatství lidstva byl mimořádný. Dané dílo již nebylo v době vzniku uchováno jen v jediném exempláři, jeho šíření dostalo jinou podobu a mohlo ovlivnit násobně více lidí.¹⁶ Rovněž novodobá práce s těmito texty je knihtiskem výrazně ovlivněna – zejména pokud má badatel k dispozici více exemplářů a může rekonstruovat porušený text. Písmo tisku je obvykle lépe čitelné, než tomu je v rukopisech, avšak informační spolehlivost textu, především pro výzkum lingvistický, může být z mnohých důvodů narušena. Nejčastěji je text, stejně jako tomu je u rukopisných památek, narušený vlivem stáří (papír může být poškozený a tisk nevýrazný) nebo i zásahem pozdějších uživatelů, kteří do tisku připisovali své poznámky, případně i znemožňovali čtení určitých pasáží (vytržení stran či začernění a zaškrtnutí textu např. z důvodů osobní či úřední cenzury). U prvotisků a tisků z počátku 16. století tiskaři nemuseli mít k dispozici tiskařské vybavení, které by umožnilo bezchybný tisk v českém jazyce. Zařízení tiskáren bylo často přiváženo z ciziny, zejména z německých zemí, a většinou nedisponovalo tiskařskými typy potřebnými k označení českých hlásek (s diakritikou, tj. s háčkem, čárkou či kroužkem). Podobná situace mohla nastat při tisku knih v exilových tiskárnách. Užívání diakritických znamének je tudíž v nejstarších a exilových tiscích přinejmenším nejednotné, často i chybové, což působí potíže mj. při interpretování kvantit (délky či krátkosti) vokálů, o níž mají lingvisté stále málo poznatků. Badatel pak musí bedlivě zvažovat, zda vytištěný text spolehlivě odráží jazykovou situaci, či zda tento stav svědčí pouze o nedostacích tiskařské dílny.

II.1.4.4 Identifikační údaje o textu

II.1.4.4.1 Informace sloužící k identifikaci textu

Základem metadat o elektronické edici jsou zejména informace o pramenném textu, který se stal podkladem pro edici a který musí být jednoznačně identifikovatelný. K tomu slouží údaje o tvůrci (tvůrcích) a názvu textu, o čase, u tisků i místě, jeho vzniku a o jeho uložení; z hlediska identifikace je méně významná informace o rozsahu textu a další údaje, které jsou však přínosné pro zveřejnění textu a jeho využívání budoucími uživateli. Informace, které v metadatech uvádíme, tvoří pouze vybranou část standardu pro popis rukopisů a starých tisků, jemuž se věnují odborníci na specializovaných pracovištích.

II.1.4.4.1.1 Jméno autora

Zvláště ve středověku nebylo jméno autora tak důležitým údajem, jako je tomu dnes. Autor často nebyl v textu vůbec uváděn a atribuce textu určitému tvůrci je většinou výsledkem moderního literárněhistorického bádání. V některých případech je za autora i u českého textu uváděn cizí autor, jehož dílo bylo do češtiny přeloženo (např. *Albert Veliký*), jindy je

¹⁶ K distribuci středověkých rukopisů a starých tisků srov. např. ŠIMEČEK, Zdeněk a Jiří TRÁVNÍČEK. *Knihy kupovati... Dějiny knižního trhu v českých zemích*. Praha: Academia 2014.

jako autor uveden český tvůrce, i když dílo samo je výsledkem překladu či adaptace cizojazyčného díla (např. *Snář Vavřince z Březové* je adaptací latinského textu Leo Tuscanu z roku 1176). Vzhledem k tomu, že středověké i mladší překlady byly spíše těsnějšími či volnějšími adaptacemi předlohového díla než překladem v dnešním slova smyslu, považujeme i překladatele za autora. Jména autorů se v pramenech často vyskytují v různých variantách, někdy včetně cizojazyčného znění, např. *Jan z Chocně*, *Jan Berka z Chocně*, *Jan Choceňský*, *Johannes Chocenius*, *Johannes Chocensis*. Je vhodné uvádět jméno autora jednotným způsobem a opřít se, pokud možno, o současnou prestižní odbornou literaturu.¹⁷ Zvláště u středověkých rukopisů však neřídka autor známý není, a jméno tedy nelze v elektronické edici uvést. Naopak v pozdějších dobách může mít dílo více autorů.

II.1.4.4.1.2 Název díla

Středověká díla většinou název neobsahují a jsou známá pod ustáleným uzuálním označením, které může tvořit např. incipit textu (např. u básně *Slovo do světa stvořenie*). Neautentičnost názvu díla se v elektronické edici signalizuje uvedením názvu v hranatých závorkách. Například u barokních tisků může být naopak název díla velmi rozsáhlý a pro potřeby elektronické edice jej zkracujeme; zkrácení je signalizováno výpustkou (trojtečkou) za uvedeným začátkem názvu díla. Některá díla jsou známá pod několika uzuálnými názvy – např. zmíněná báseň se také nazývá podle svého zápisu v kodexu pocházejícího z kláštera Ostrov u Davle *Ostrovská píseň*. Takový alternativní název je rovněž možné v elektronické edici v hranatých závorkách uvést.

II.1.4.4.1.3 Období vzniku pramenného textu

Obecně platí, že zvláště středověká díla jsou obtížně datovatelná. Datum (rok) vzniku se v nich vyskytuje velmi zřídka; pokud se vyskytne, není jasné, zda se jedná o dataci vzniku literárního díla jako památky, či o dataci opisu tohoto díla, tj. dataci pramenného textu, z něhož vychází edice. Pramenný text se tedy nejčastěji datuje na základě rozboru knihy jako artefaktu a jeho ortograficko-jazykového stavu. Taková datace bývá nepřesná, často se realizuje v rozmezí čtvrtstoletí či půlstoletí. Výjimečné jsou datace na desetiletí, které se opírají o nejazykové symptomy, např. o časové zařazení filigránů užitého papíru, fungování určitých malířských dílen atp. Pro slovní dataci, která se v těchto případech v elektronické edici používá, je stanoven uzavřený repertoár výrazů, které lze použít. Staré tisky většinou dataci obsahují, avšak bývá umístěna zpravidla na okrajových stranách: na titulním listě či v závěru knihy, který obsahuje údaje o tiskaři (impresum, tiráž). Tyto okrajové stránky se však u některých knih (s měkkými vazbami či bez vazeb) nedochovaly, proto i u tisků je často nutné užívat dataci odhadem, na základě pomocných údajů (např. užívání daných tiskařských sad určitou dílnou atp.).

---

¹⁷ Např. OPELÍK, Jiří (ed.) et al. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. Praha: Academia 1985–2008.

Při užití přibližné datace vzniku počítáme s následujícím repertoárem upřesňujících výrazů: „po roce“, „okolo roku“ (nikoli „kolem roku“), „post“, „ante“, „začátek“, „konec“, „polovina“, „třetina“, „čtvrtina“, „přelom“, „století“, „léta“, „a“, „nebo“, „(?)“, „–“. Příklady správně formulovaných datací vzniku pramene: 1426; 1631 (?); 1432/1433; 1502–1503; 1622 a 1624; po roce 1623; okolo roku 1445; 1578 nebo 1579 (?); 9. 4. a 16. 4. 1821; post 1416, ante 1450; 15. století; 14. a 15. století; začátek 13. století; polovina 13. století; konec 13. století; 60. léta 14. století; 1. třetina 15. století; 2. čtvrtina 15. století; 1. polovina 15. století; přelom 13. a 14. století; 2. polovina 17. století nebo začátek 18. století.

Aby bylo možno porovnávat na časové ose prameny s přesnou datací (vročením) s prameny s datací přibližnou, převádíme upřesňující výrazy na arbitrárně stanovená časová rozmezí: okolo roku = ± 3 roky; začátek století = +15 let; konec století = –15 let; polovina století = ± 22 let; 1. a 2. polovina = 50 let; přelom století = ± 10 let; třetina = 33 let; čtvrtina = 25 let.

II.1.4.4.1.4 Místo vzniku pramenného textu

V případě tisků je nutné uvést jméno tiskaře a místo tisku. Stejně jako u jiných položek, ani tyto údaje nemusí být v tisku obsaženy – buď z důvodů poškození knihy, nebo v knize uvedeny nikdy nebyly. V některých případech je možné tyto údaje o vytištění knihy doplnit – např. na základě odborné literatury zabývající se historickou typografií. Stejně jako u jmen autorů i u tiskařů existuje variabilita jmen. Sjednocení formální podoby jména lze opět učinit na základě uznávané odborné literatury.¹⁸

II.1.4.4.1.5 Uložení pramenného textu

Jednoznačnou identifikací pramenného textu je uvedení názvu instituce a signatury, příp. inventárního čísla. Signatury a čísla se v souvislosti s katalogizacemi a inventurami knihovních fondů měnily, čehož příkladem je např. stav archivního a knihovního fondu Moravského zemského archivu v Brně. Je tedy nutné uvést platnou signaturu ze současné doby, která je uvedena v tištěných nebo elektronických katalozích příslušné instituce. V případě, že signatura není v rámci jedné instituce jedinečná, je nutné uvádět i fond, v němž je pramenný text uložen.

I když u starých tisků neoznačuje signatura originální dílo jako u rukopisů a výtisků jednoho vydání se většinou dochovalo vícero, identifikace pramenného textu je i v těchto případech důležitou informací o tom, s kterým exemplářem knihy editor pracoval. Exempláře se od sebe mohou totiž lišit nejen kvalitou dochování (resp. stupněm

¹⁸ Např. CHYBA, Karel. *Slovník knihtiskařů v Československu od nejstarších dob do roku 1860*. Praha: Památník národního písemnictví 1966, VOIT, Petr. *Encyklopedie knihy: starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století: papír, písmo a písmolijectví, knihtisk a jiné grafické techniky, tiskaři, nakladatelé, knihkupci, ilustrátoři a kartografové, literární typologie, textové a výtvarné prvky knihy, knižní vazba, knižní obchod*. Praha: Libri ve spolupráci s Královskou kanonií premonstrátů na Strahově 2008², týž, *Český knihtisk mezi pozdní gotikou a renesancí. I, Severinsko-kosořská dynastie 1488–1557*. Praha: KLP 2013.

poškození), ale i v jiných směrech, např. existencí unikátních přípisků pozdějších uživatelů textu, které jsou leckdy důležité pro kritiku či recepci editovaného textu.

Ačkoliv do souboru základních metadat o editovaném textu se zahrnuje pouze soudobá (platná) signatura, z důvodů historických souvislostí a možnosti využití starší literatury je velmi vhodné uvést i alternativní signatury pramenného textu.

II.1.4.4.1.6 Rozsah pramenného textu

Rozsah textu je údajem, který slouží k identifikaci pramenného textu již jen sekundárně, avšak přináší hodnotnou informaci pro uživatele. Uvádíme rozsah stran zpracovaných v elektronické edici, např. s. 1–23, fol. 14r–124v nebo s. A2v–G3r; v odůvodněných případech lze uvést i dvojí způsob stránkování.

II.1.4.4.1.7 „Žánrové“ zařazení

V mnohých případech pozdějšího uživatele editovaného textu zajímá konkrétní okruh textů, např. texty podle literární formy (prozaické, veršované), podle tematického okruhu (právnícké) nebo podle literárního žánru (cestopisy). Není přitom podmínkou striktně respektovat literárněvědné teorie a příslušnou terminologickou nomenklaturu při přiřazování zmíněných informací, nýbrž přiřadit k textu takovou informaci, která by byla pro budoucího uživatele srozumitelná a informačně nosná, např. při vyhledávání na základě metadat.

II.1.4.4.1.8 Zkratky památky a pramene

Pro stručnou a jednoznačnou identifikaci textu se užívají zkratky, které označují památky a jejich textové prameny. Pro období staročeských rukopisů a prvotisků byl přejet systém zkratek vytvořený pro *Staročeský slovník*.¹⁹ Pro texty mladší a texty, s nimiž *Staročeský slovník* nepracoval, jsou zkratky vytvářeny nově, avšak podle stejného vzoru.

II.1.4.4.1.9 Forma prezentace

Pro každou elektronickou edici se určí, v rámci kterých publikačních výstupů bude text dostupný, tj. bude-li zveřejněn v korpusových bázích pro starou nebo střední češtinu, v edičním modulu nebo ve formě e-knihy. Jednotlivé texty lze omezit jen na některé z výstupů.

II.1.4.4.1.10 Přístupnost

Každý z editovaných textů ve svých metadatech nese informaci, pro jaký okruh uživatelů bude přístupný, tj. především zda je určen pro zveřejnění neomezené, či pro zveřejnění omezené (např. jen pro určité badatele).

II.1.4.4.2 Informace o tvůrci elektronické edice

V elektronické edici se zveřejňují jména všech editorů, kteří edici připravili.

---

¹⁹ *Staročeský slovník. Úvodní stati, soupis pramenů a zkratek*. Praha: Academia 1968.

II.2 Počítačové zpracování

Až do 90. let 20. století se texty starších děl zpřístupňovaly veřejnosti – badatelům i laikům – téměř výhradně prostřednictvím tisku, ať již v odborných periodikách (*Časopis Českého museum*, *Listy filologické* aj.) nebo formou knižní publikace.

II.2.1 Podklady pro sazbu a sazba

Spolu s pronikáním výpočetní techniky do nejrůznějších oblastí života se začaly rozšiřovat možnosti využití počítačů také při přípravě a publikování knih, včetně edic historických textů. Zpočátku nahradila klasickou sazbu sazba elektronická, a to díky programům pro počítačovou sazbu (DTP, desktop publishing), např. QuarkXPress²⁰, později zejména Adobe InDesign²¹. Koncem 20. století lze rovněž pozorovat rostoucí podíl textových editorů při přípravě podkladů pro knižní či časopiseckou sazbu. Například v OVJ ÚJČ se pro tyto účely využíval nejdříve software WordPerfect 5.1²² pro MS DOS, později textový editor Microsoft Word²³ od verze 6.0.

II.2.2 Publikování v elektronické formě

Daleko podstatnějším způsobem počítačové technologie zasáhly do možností publikování historických pramenů. Vedle *zveřejňování digitálních obrázků* rukopisů a starých tisků prostřednictvím veřejné internetové sítě, případně též off-line prostřednictvím nosičů dat, jak je známe např. z projektu Manuscriptorium²⁴, se začaly i v českém prostředí na přelomu století objevovat *specializované počítačové programy* s plnými texty, případně i audionahrávkami staršího českého textu²⁵. V prostředí internetové sítě World Wide Web se začaly plné texty zveřejňovat ve formě *webových stránek* (s využitím značkovacího jazyka HTML²⁶), které byly zpočátku statické, později doplněné o interaktivní prvky. Tento způsob prezentace je vhodný zejména pro kontinuální čtení a v mnohém připomíná klasické tištěné edice pramenů. Opětovně přibližování elektronického a tištěného média

---

²⁰ *Wikipedie: Otevřená encyklopedie: QuarkXPress*. [online]. 10. 06. 2015 [cit. 2015-06-25]. Dostupné z: <https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=QuarkXPress&oldid=666397868>.

²¹ *Wikipedie: Otevřená encyklopedie: Adobe InDesign*. [online]. 12. 06. 2015 [cit. 2015-06-25]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Adobe_InDesign&oldid=666670929.

²² WordPerfect. 2015. *Wikipedie: Otevřená encyklopedie* [online]. 2015-06-03 [cit. 2015-06-30]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=WordPerfect&oldid=10838534>.

²³ *Wikipedie: Otevřená encyklopedie: Microsoft Word* [online]. 19. 06. 2015 [cit. 2015-06-25]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Microsoft_Word&oldid=667634305.

²⁴ *Manuscriptorium: Digital Library of Written Cultural Heritage* [online]. 2015 [cit. 2015-06-22]. Dostupné z: <http://www.manuscriptorium.com>.

²⁵ Viz např. DRDA, Miloš a kol. *Encyklopedie husitství: multimediální CD-ROM* [CD-ROM]. Tábor: Media Works, 2007.

²⁶ HTML, The Web's Core Language. *World Wide Web Consortium (W3C)* [online]. 2015 [cit. 2015-06-25]. Dostupné z: <http://www.w3.org/html/>.

představují tzv. *elektronické knihy* (e-knihy, digitální knihy)²⁷, jejichž typografické zpracování se blíží klasickým tištěným knihám, počítačové zpracování však umožňuje nové způsoby práce s textem: použití hypertextových vazeb na jiná místa v textu, prohledávání, propojení na slovník ap. Pro elektronické knihy se používá několik souborových formátů (např. PDF, EPUB, PDB, MOBI ap.); většinu z nich lze zobrazit na počítačích a přibližně od roku 2005 se pro ně objevují specializovaná zařízení, tzv. čtečky elektronických knih. V poslední době se prosazují zejména formáty PDF²⁸ a EPUB²⁹, neboť se jedná o otevřené standardy³⁰.

II.2.3 Korpusy

Pro vědecké účely se postupem času ustálil specifický způsob zpracování textu a následně též jeho prezentace, což se týká i výzkumu historických fází vývoje češtiny. Jedním z prvních formátů, který svého času využívala např. diachronní složka Českého národního korpusu, byl formát pro program WordCruncher³¹, později se obecně používaným formátem pro české diachronní i synchronní texty stal tzv. *vertikální text* (zkráceně vertikál nebo vertikála)³², s nímž pracují korpusové manažery³³, např. *Manatee*³⁴, využívaný mj.

---

²⁷ *Wikipedie: Otevřená encyklopedie: Ebook* [online]. 2015 [cit. 2015-06-22]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Ebook&oldid=12655869>.

²⁸ *Wikipedie: Otevřená encyklopedie: Portable Document Format* [online]. 2015 [cit. 2015-06-22]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Portable_Document_Format&oldid=12616725.

²⁹ *Wikipedie: Otevřená encyklopedie: Epub* [online]. 2015 [cit. 2015-06-22]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Epub&oldid=12143500>.

³⁰ Pod otevřenými standardy rozumíme veřejně dostupnou specifikaci formátu, na jejíž využití se nevztahují licenční omezení, viz např. <https://documentfreedom.org/openstandards.cs.html>.

³¹ *WordCruncher: An eBook reader with study tools for students and scholars* [online]. 2014 [cit. 2015-06-25]. Dostupné z: <http://www.wordcruncher.com>.

³² Jak vytvořit korpus. 2001–2015. CENTRUM ZPRACOVÁNÍ PŘIROZENÉHO JAZYKA FAKULTA INFORMATIKY MASARYKOVY UNIVERZITY. *Centrum zpracování přirozeného jazyka* [online]. [cit. 2015-07-07]. Dostupné z: <http://nlp.fi.muni.cz/cs/JakVytvoritKorpus1>.

³³ CVRČEK, Václav (ed.) a OLGA RICHTEROVÁ (ed.). pojmy:korpusovy_manazer. *Příručka ČNK* [online]. 2015, 2015-04-08 [cit. 2015-06-25]. Dostupné z: http://wiki.korpus.cz/doku.php?id=pojmy:korpusovy_manazer&rev=1428482810.

³⁴ Manatee. RYCHLÝ, Pavel. *TextForge* [online]. [cit. 2015-06-25]. Dostupné z: <http://www.textforge.cz/products>.

v rámci Českého národního korpusu³⁵, nebo *Corpus Manager*³⁶, využívaný staročeskou³⁷ a středněčeskou³⁸ textovou bankou v rámci *Vokabuláře webového*.

II.2.4 XML

Dalšími formáty, které se v oblasti digitálního zpracování historických textů prosadily, jsou standardy využívající rozšiřitelný značkovací jazyk (Extensible Markup Language neboli XML)³⁹. Vedle formátů určených pro specifické účely, např. OSIS⁴⁰ nebo Zefania XML⁴¹ pro biblické texty, se za obecně přijímaný a často využívaný standard považuje doporučení konsorcia Text Encoding Initiative (TEI) v poslední, páté verzi, označované jako TEI P5⁴². Tento standard definuje elementy, jejich atributy, hierarchii a sémantiku takovým způsobem, aby bylo možné zachytit co největší spektrum formálně i obsahově různorodých historických pramenů: od prózy a poezie přes drama až po slovníky. Standard rovněž definuje široké spektrum prvků pro popis metadat o pramenném textu. Doporučení TEI P5 využívá například *Deutsches Textarchiv* (DTA)⁴³, textový archiv německých, převážně tištěných textů z období 17.–19. století, a *Text Creation Partnership* (TCP)⁴⁴, věnující se přepisům zejména anglickojazyčných starých tisků z let 1470–1800, uložených v téměř 150 knihovnách. Tento standard rovněž slouží jako hlavní cílový formát při zpracování elektronických edic v OVJ ÚJČ, neboť je vhodný pro další počítačové zpracování.

Jelikož standard TEI P5 umožňuje zachytit týž jev různými způsoby na základě účelu připravované edice, při práci s větším množstvím textů z různých zdrojů bývá problémem

---

³⁵ Viz <http://korpus.cz/>.

³⁶ *Corpus Manager*. *SourceForge* [online]. 2015 [cit. 2015-06-25]. Dostupné z: <http://sourceforge.net/projects/corpmam/>.

³⁷ Staročeská textová banka. 2006. *Vokabulář webový: webové hnízdo pramenů k poznání historické češtiny* [online]. oddělení vývoje jazyka, Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i., 2015-06-09 [cit. 2015-06-22]. Dostupné z: <http://vokabular.ujc.cas.cz/banka.aspx?idz=STB>.

³⁸ Středněčeská textová banka. 2015. *Vokabulář webový: webové hnízdo pramenů k poznání historické češtiny* [online]. oddělení vývoje jazyka, Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i., 2015-06-09 [cit. 2015-06-22]. Dostupné z: <http://vokabular.ujc.cas.cz/banka.aspx?idz=SDTB>.

³⁹ XML Technology. *World Wide Web Consortium (W3C)* [online]. 2015 [cit. 2015-06-25]. Dostupné z: <http://www.w3.org/standards/xml/>.

⁴⁰ THE BIBLE TECHNOLOGIES GROUP. 2015. *The OSIS Website* [online]. [cit. 2015-07-07]. Dostupné z: <http://www.bibletechnologies.net>.

⁴¹ THEOLOGISCHE INITIATIVE FREIBURG. 2014. *Theologische Initiative Freiburg: Offizielle Webseite für Zefania XML* [online]. [cit. 2015-07-07]. Dostupné z: <http://bgfdb.de/zefania.de/>.

⁴² TEI: P5 Guidelines. *The Text Encoding Initiative Consortium* [online]. 2015, 2015-04-05 [cit. 2015-06-25]. Dostupné z: <http://www.tei-c.org/Guidelines/P5/>; poslední verze 2.8.0 z 6. 4. 2015, revize 13197.

⁴³ BERLIN-BRANDENBURGISCHE AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN. *Deutsches Textarchiv* [online]. 2015 [cit. 2015-06-25]. Dostupné z: <http://www.deutschestextarchiv.de>.

⁴⁴ TEXT CREATION PARTNERSHIP. *Text Creation Partnership: Transcribed by hand. Owned by libraries. Made for everyone.* [online]. 2015 [cit. 2015-06-25]. Dostupné z: <http://www.textcreationpartnership.org>.

nejednotný způsob kódování informací, a tedy nemožnost v plné míře využít vyvinuté nástroje pro automatizované zpracování tohoto formátu (např. pro dotazování nebo prezentaci). Uvedený problém se týká např. výše zmiňovaného projektu TCP. Elektronické edice podobně jako DTA⁴⁵ řeší tuto záležitost omezením repertoáru využívaných značek na rozumnou, a přitom dostačující míru a rovněž předem stanovenými pravidly pro zaznamenávání konkrétních typů jevů. Z 526 všech dostupných elementů standardu TEI P5 se v elektronických edicích objevuje pouze 78 tagů.

Z iniciativy badatelů, kteří se zabývají vytvářením digitálních edic děl starší literatury a kteří jsou propojeni např. s projektem DiXiT⁴⁶, se v posledních letech vedou diskuse o formálních i obsahových náležitostech tzv. vědecké elektronické edice (Scholarly Digital Editions)⁴⁷.

II.2.5 Nestandardní znaky a jejich prezentace

Při elektronickém zpracování textů psaných historickou češtinou bylo samozřejmě potřeba se vyrovnávat s nejrůznějšími technickými omezeními existujících nástrojů, platforem a standardů. Postupem času většinu omezení vyřešily nové standardy a technická řešení, avšak jeden z přetrvávajících problémů představuje adekvátní způsob zachycení transliterované podoby původního zápisu, která se v rámci transkribovaných edic uvádí mj. v případě emendací porušeného textu. Cílem transliterace bývá co nejuvěrnější zachycení původního grafému, včetně dobové diakritiky a zkratek. Díky existenci standardu Unicode⁴⁸ a díky tomu, že většina programů pro zpracování textů již tento formát běžně používá, můžeme pro starší české texty vystačit s tímto standardem: tam, kde není definován samostatný znak, např. tzv. palatalizované b (b̂), je možné použít kombinaci základního znaku a odpovídajícího diakritického znaménka z oblasti znaků pro kombinování⁴⁹. Bohužel ani toto řešení není zcela bezproblémové, neboť se setkáváme s tím, že některá z uvedených diakritických znamének nedokáží některé programy (např. webové prohlížeče), popř. operační systémy adekvátním způsobem zobrazit.

---

⁴⁵ HAAF Susanne, Alexander GEYKEN, and Frank WIEGAND. The DTA “Base Format”: A TEI Subset for the Compilation of a Large Reference Corpus of Printed Text from Multiple Sources. In *Selected Papers from the 2013 TEI Conference*, 8 – PREVIEW, 2014–2015. Dostupné z: <http://jtei.revues.org/1114>.

⁴⁶ *Digital Scholarly Editions Initial Training Network: DiXiT* [online]. 2015 [cit. 2015-06-26]. Dostupné z: <http://dixit.uni-koeln.de>.

⁴⁷ Viz např. příspěvky na stránkách <http://www.i-d-e.de/publikationen/weitereschriften/criteria-for-reviewing-scholarly-digital-editions-version-1-1/#sthash.769gHFtd.LshXsHuo.dpuf>; <http://dixit.hypotheses.org/356>; <https://dlsanthology.commons.mla.org/digital-scholarly-editing/>.

⁴⁸ UNICODE, INC. *Unicode Consortium* [online]. 2015 [cit. 2015-06-25]. Dostupné z: <http://unicode.org>.

⁴⁹ Tzv. Combining Diacritical Marks, viz <http://www.unicode.org/charts/PDF/U0300.pdf>, <http://www.unicode.org/charts/PDF/U1DC0.pdf>, <http://www.unicode.org/charts/PDF/U20D0.pdf> a <http://www.unicode.org/charts/PDF/UFE20.pdf>.

II.2.6 Software pro editaci historických textů

V době zrodu konceptu elektronických edic (na přelomu 21. století) neexistovalo mnoho textových editorů pro editaci historických textů. Patřily mezi ně například *Classical Text Editor*⁵⁰ nebo *TUSTEP*⁵¹, jejichž vývoj neustrnul a pokračuje i v současnosti. Tyto editory využívají vlastní formát vstupních dat.

V oblasti počítačového zpracování historických textů se však postupem času stalo standardem doporučení konsorcia TEI, nyní ve verzi P5 (viz výše). Většina specializovaných nástrojů, které jsou v současnosti pro editaci historických textů k dispozici, pracují interně s tímto formátem, případně dokáží text v tomto formátu importovat a/nebo exportovat.

V souvislosti s prosazováním standardu TEI a s vývojem specializovaných postupů a počítačových nástrojů pro zpracování historických pramenů se postupně objevily editory určené pro formát XML TEI. Jedna linie se zaměřovala na editaci metadat o dokumentech (např. *m-tool*⁵² v rámci projektu *Manuscriptorium*), druhá pak na zpracování samotného pramenného textu.

Jednu skupinu textových editorů historických pramenů ve formátu XML tvoří obecné editory, které se zaměřují na celou škálu formátů XML, avšak pro formát TEI P5 nabízejí specializované nástroje a/nebo uživatelské rozhraní. Mezi tyto programy v současnosti patří např.:

- *oXygen XML Editor*⁵³, který využívá pro práci s texty podle standardu TEI P5 instalovatelný doplněk ve formě tzv. frameworku
- *FontoXML*⁵⁴, on-line editor dokumentů ve formátu XML, v tzv. *TEI edition*⁵⁵

Ke specializovaným editorům zaměřeným na zpracování historických pramenů ve formátu XML TEI P5 patří např.:

- *T-PEN*⁵⁶, on-line nástroj pro práci s texty a obrázky
- *eLaborate*⁵⁷, on-line nástroj pro editaci a publikování vědeckých edic
- *Transkribus*⁵⁸, editor specializovaný na editaci rukopisných textů, využívající počítačové rozpoznávání ručně psaných textů (HTR)

⁵⁰ *Classical Text Editor* [online]. 2015, 2015-06-25 [cit. 2015-06-25]. Dostupné z: <http://cte.oeaw.ac.at>.

⁵¹ *TUSTEP* [online]. 2015 [cit. 2015-06-25]. Dostupné z: <http://www.tustep.uni-tuebingen.de>.

⁵² Srov. <http://www.manuscriptorium.com/apps/m-tool/m-tool.php>; nápověda viz http://v2.manuscriptorium.com/apps/m-tool/docs/m_tool_manual_en.pdf.

⁵³ *oXygen XML Editor* [online]. 2015 [cit. 2015-06-25]. Dostupné z: <http://www.oxygenxml.com>.

⁵⁴ FONTOXML. *FontoXML: Web based XML editor* [online]. 2015 [cit. 2015-06-26]. Dostupné z: <http://www.fontoxml.com>.

⁵⁵ Viz <http://www.fontoxml.com/solutions/tei/>.

⁵⁶ CENTER FOR DIGITAL THEOLOGY AT SAINT LOUIS UNIVERSITY. *TPEN: Transcription for Paleographical and Editorial Notation* [online]. 2015 [cit. 2015-06-25]. Dostupné z: <http://t-pen.org/TPEN/>.

⁵⁷ *eLaborate* [online]. 2015 [cit. 2015-06-25]. Dostupné z: <http://elaborate.huygens.knaw.nl>; nápověda viz <http://elaborate.huygens.knaw.nl/wp-content/bestanden/2012/12/Manual-Elaborate-4.pdf>.

II.2.7 Koncept elektronických edic

II.2.7.1 *Minulost a současnost*

Klíčovou úlohu v tvorbě elektronických edic děl psaných starší češtinou sehrává oddělení vývoje jazyka Ústavu pro jazyk český AV ČR.⁵⁹ Jeho členové dlouhodobě připravují elektronické edice zejména pro následný jazykovědný výzkum, přičemž se řídí jednotnými zásadami a používají ke své práci speciálně vyvinuté softwarové nástroje.

Projekt elektronických edic se v OVJ zrodil na konci 90. let minulého století a konstituoval se zejména v následujícím desetiletí. Jeho základem je vytváření dokumentů ve formátu DOCX (dříve též DOC) zachycujících prostřednictvím znakových a odstavcových stylů vedle samotného historického textu také podstatné strukturní a věcné údaje. Takto připravené dokumenty lze následně využít v různých prostředích, např. pro prezentaci prostřednictvím webových stránek nebo e-knihy.

Editoři měli původně k dispozici šablonu pro program Microsoft Word, která obsahovala potřebné odstavcové a znakové styly a další nástroje pro rychlejší zpracování elektronické edice. V letech 2006–2014 vzniklo 25 verzí této šablony v souvislosti s tím, jak se zpracovávaly prameny s novými prvky (např. živá záhlaví u tisků), rozšiřoval se počet výstupů elektronických edic (např. o formu e-knih) a jak se upřesňovaly požadavky na údaje v těchto výstupech zachycené.

Elektronické verze textů psaných historickou češtinou vznikaly v OVJ ÚJČ zpočátku, tj. v 90. letech 20. století, ve spolupráci s Českým národním korpusem, který pro diachronní složku používal program WordCruncher⁶⁰. Zdrojové texty měly formát prostého textu doplněného o strukturní a formátovací značky (např. <To>, <Tc12> ap.); tyto značky sice připomínají formát XML, ale na rozdíl od něj nejsou párové a neobsahují atributy. Elektronické texty vznikaly zprvu v editoru WordPerfect 5.1 a později v programu Microsoft Word 6.0. Žádné specializované nástroje ani pomůcky pro tento druh textů neexistovaly a značky vkládali editoři do textu ručně. S jiným způsobem využití než pro interní badatelský výzkum a diachronní korpus se u takto zpracovaných edic nepočítalo.

---

⁵⁸ DIGITISATION AND DIGITAL PRESERVATION GROUP UNIVERSITY OF INNSBRUCK. *Transkribus* [online]. 2015 [cit. 2015-06-25]. Dostupné z: <https://transkribus.eu/Transkribus/>.

⁵⁹ Ediční a textologické oddělení Ústavu pro českou literaturu AV ČR, v. v. i., založilo roku 2012 ediční řadu Kritická hybridní edice, která se zaměřuje na texty moderní české literatury. Příprava podkladů probíhá ve specializovaném databázovém prostředí, umožňujícím práci s variantami rukopisů, jednotlivými otisky či vydáními textu, a to včetně obrazových a dalších doplňujících materiálů. Výstupy z této databáze pak slouží jednak pro přípravu knižního čtenářského vydání (počítačovou sazbu), jednak pro vědeckou elektronickou edici (vyžadující samostatný program). Elektronické edice, které jsou předmětem této metodiky, na jednu stranu nepočítají s takto rozsáhlou materiálovou základnou, kterou by bylo potřeba zpracovat, na druhou stranu veškeré výstupy připravené na základě elektronických edic vznikají automatizovaně, tj. bez lidského zásahu (např. do počítačové sazby elektronické knihy).

⁶⁰ Viz výše.

V souvislosti se vznikem *Vokabuláře webového: webového hnízda pramenů k poznání historické češtiny*⁶¹, v roce 2006, započaly práce na cíleném budování staročeské textové banky, tj. nelemmatizovaném a morfologicky neznačkováném souboru transkribovaných edic, které v oddělení vznikly. Pro tyto účely byl naprogramován specializovaný korpusový manažer *Corpus Manager*⁶².

V téže době jsme navázali spolupráci s řešiteli projektu *Manuscriptorium*⁶³, volně dostupnou digitální knihovnou, která agreguje dokumenty mnoha významných institucí spravujících sbírky rukopisů a starých tisků nejen ze zemí Evropské unie. Vedle digitálních kopií (obrázků) se součástí tohoto prostředí staly také plné texty prezentovaných pramenů (s digitálními obrazy i bez nich).

Zdrojové texty pro *staročeskou textovou banku* mají formát tzv. vertikálního textu⁶⁴, projekt *Manuscriptorium* akceptoval pouze texty ve formátu XML podle standardu TEI P5. Jelikož se jedná o dva rozdílné formáty, které mají kromě samotného primárního textu pramene společný pouze omezený rozsah prvků, hledali jsme způsob, jak edičně zpracovat historický text a vytvořit z něj dva odlišné výstupy.

V této fázi již můžeme mluvit o plnohodnotném konceptu elektronických edic. Až dosud totiž textové dokumenty sloužily ke generování pouze jediného výstupu (tzv. vertikály pro textovou banku). Prosazení nového výstupního formátu vedlo k vytvoření základních principů jak na straně přípravy výchozích wordovských dokumentů, tak na straně nezbytných metadat o jednotlivých elektronických edicích a rovněž na straně procesu generování výstupních formátů.

Do současné doby bylo v OVJ ÚJČ připraveno téměř 200 elektronických edic. Jako publikační základna slouží zvláště internetové stránky *Vokabulář webový: webové hnízdo pramenů k poznání historické češtiny*, které byly v roce 2006 vyvinuty a dodnes jsou spravovány uvedeným akademickým pracovištěm. V roce 2011 oddělení publikovalo ve spolupráci s nakladatelstvím Academia v nově založené ediční řadě *Starší česká literatura*⁶⁵ první elektronickou knihu s edicemi památek staršího písemnictví. Jednalo se o *Výbor ze starší české literatury* a vydání mělo za úkol zejména otestovat možnosti elektronické knihy v ediční praxi. Následně byly připraveny edice dalších památek z 15. až 18. století, např. *Řád korunovační českého krále a královny*, *Sbírka kázání založená na legendách*, *Život svatého Václava*, *Košská lékařství* atd. V roce 2014 se staly elektronické edice připravené v oddělení podkladem pro další formu výstupu: audioknihu⁶⁶. Oddělení v této formě připravilo další výbor z literatury, tentokrát *Výbor ze staročeské prózy*. O rok

⁶¹ Viz <http://vokabular.ujc.cas.cz>.

⁶² Viz výše.

⁶³ Viz výše.

⁶⁴ Srov. <https://nlp.fi.muni.cz/cs/PopisVertikal>.

⁶⁵ Starší česká literatura. *Academia e-knihy: internetové knihkupectví* [online]. 2015 [cit. 2015-06-25]. Dostupné z: <http://eknihy.academia.cz/starsi-ceska-literatura-1.html>.

⁶⁶ Srov. <http://vokabular.ujc.cas.cz/moduly/audio/>.

později byla vydána druhá audiokniha, tentokrát satirického humanistického tisku s názvem *Frantovy práva*.

II.2.7.2 *Budoucnost*

Již samotný proces vzniku a upřesňování konceptu elektronických edic ukázal, že se jedná o dlouhodobý proces, který reaguje na vnitřní i vnější podněty. Z těchto důvodů považujeme předkládanou metodiku sice za stabilní a časem prověřenou soustavu pokynů a pomůcek pro přípravu elektronických edic, zároveň však počítáme s jejími postupnými obměnami a upřesněními, zejména v částech III Příprava elektronických edic a IV Prvky používané v elektronických edicích v editoru Microsoft Word.

Změny budou reagovat jak na nové technické standardy a programy (např. Microsoft Word 2016), tak na nově zpracovávané typy pramenných textů a vývoj v oblasti ediční teorie a praxe.

Koncept elektronických edic byl ověřen i na edičním zpracování moderní literatury, konkrétně při přípravě kritické edice básnické sbírky *Rozcestí* Richarda Weinerja⁶⁷. Předpokládáme, že metodika podnítl vznik dalších podobných projektů.

II.2.8 Elektronická edice a její zpracování

II.2.8.1 *Zpracování metadat*

Součástí přípravy elektronických edic se stala i evidence metadat (ve formátu XML) o rozpracovaných a publikovaných dokumentech. Údaje o samotném prameni, jako je autor, titul, období vzniku ap., které vytváří editor textu a které se do evidence importují automaticky z úvodní tabulky elektronické edice, doplňuje administrátor elektronických edic o další důležitá data: do jakých výstupů se bude text exportovat (textová banka, ediční modul, elektronická kniha), jaký literární druh a žánr text reprezentuje, zda bude edice přístupná veřejně nebo pouze pro určitou skupinu uživatelů, jestli se v exportovaném výstupu objeví transliterace či nikoli ap.

Většina z těchto informací se následně využije při exportu do zmiňovaných výstupů. Rozsah evidovaných údajů se v průběhu let rozšiřoval na základě nových výstupů elektronických edic, případně požadavků na další publikované údaje. Na tyto změny musí reagovat transformační programy, které metadata využívají ke generování požadovaného výstupu. Strukturu metadat popisuje dokument formátu XML Schema⁶⁸ *eEdice.xsd*, který je součástí transformační aplikace⁶⁹.

---

⁶⁷ Edici připravili pod vedením Jiřího Flaišmana a Michala Kosáka studenti Filozofické fakulty Univerzity Karlovy; viz <http://www.ipsl.cz/weiner/>.

⁶⁸ Schema. *World Wide Web Consortium (W3C)* [online]. 2015 [cit. 2015-06-25]. Dostupné z: <http://www.w3.org/standards/xml/schema>.

⁶⁹ Viz <http://vokabular.ujc.cas.cz/moduly/nastroje/e-edice/>.

II.2.8.2 Výstupní formáty

Dokument elektronické edice ve formátu DOCX se spolu s metadaty o této edici stává základem pro transformaci do výstupních formátů. V souvislosti s narůstajícím počtem zaznamenávaných údajů a nových výstupů vznikl v průběhu roku 2010 formalizovaný dokument, který zaznamenává a popisuje způsob transformace wordovských stylů na prvky cílového formátu (viz oddíl IV Prvky používané v elektronických edicích v editoru Microsoft Word).

Popisný dokument eviduje odstavcové a znakové styly používané v elektronických edicích a u každého z nich uvádí: označení stylu (pro uživatele, s diakritikou), pojmenování stylu v programu Microsoft Word (obvykle bez diakritiky), ukázkou textu naformátovaného příslušným stylem, jaký druh informace styl označuje a způsob, jakým se prvek označený stylem realizuje v jednotlivých výstupech. K jakékoli části je možno připojit poznámku s upřesňujícími informacemi.

Vedle znakových a odstavcových stylů dokument popisuje převod některých textových prvků, jako je tabulka nebo znak # pro označení grafické značky či obrázku v pramenném textu.

Dílní změny v používaných prvcích (doplnění nových stylů, jejich přejmenování nebo informace o jejich zastarání) jsou zaznamenány v úvodní části. Zároveň jsou jednotlivé verze popisného dokumentu uchovávány v samostatných souborech. Spolu s odpovídajícími modifikacemi transformačních procedur tento postup zaručuje, že bude možné úspěšně transformovat elektronickou edici, která vznikla podle starších zásad a s využitím starší verze šablony (příprava edice rozsáhlejšího textu může trvat i několik let).

II.2.8.3 Transformační nástroje

Pro převod elektronických edic (dokumentů ve formátu DOCX) do jednotlivých výstupních formátů slouží samostatný program. Na začátku exportu stojí převod dokumentu DOCX do základního formátu XML, kde použité značky a jejich dvojúrovňová hierarchie odpovídají rozlišení na odstavcové a znakové styly. V další fázi se na základě způsobu exportu a parametrů zachycených v metadatech aplikuje na konkrétní dokument sada transformačních šablon XSLT a speciálních procedur, které zajistí, že výstup bude odpovídat požadovanému cílovému formátu. V této fázi se např. generuje hlavička s informacemi o edici a zpracovaném prameni, hierarchická struktura dokumentu na základě nadpisů v textu nebo rozdělení na kapitoly a verše u biblických textů. Pro tyto účely používáme vlastní řešení, které umožňuje dostatečně flexibilně měnit aplikované transformační šablony XSLT. Informace o provedeném exportu se následně uloží do evidenční databáze.

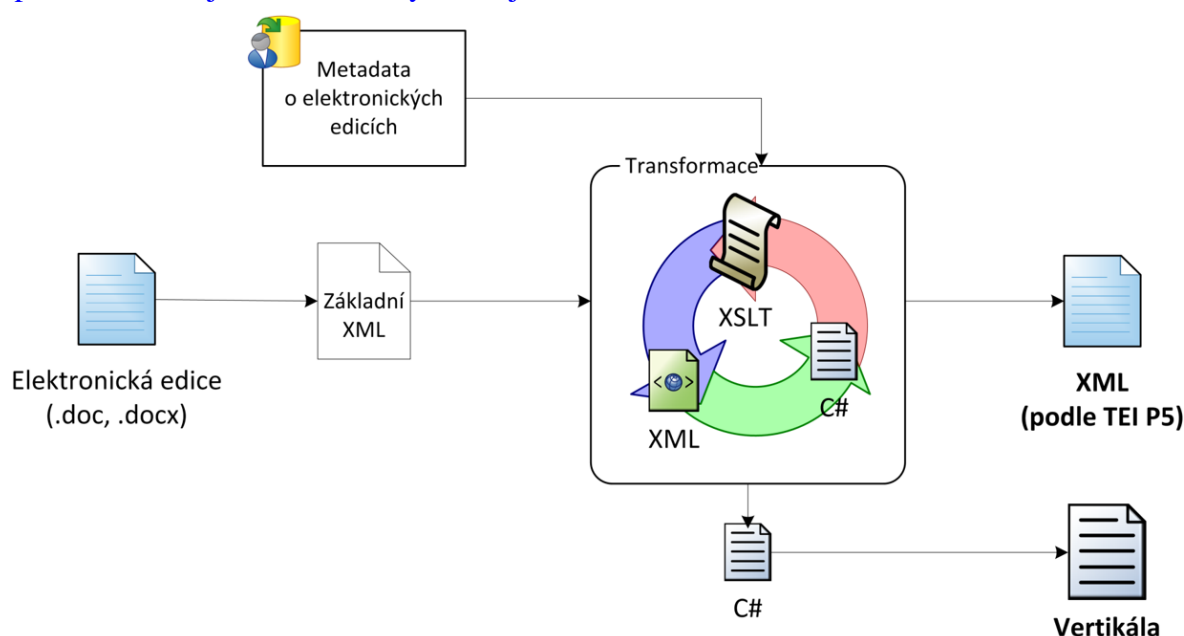
Výstupem zmiňovaných procedur jsou dokumenty ve formě vertikálního textu, určeného pro korpusový manažer textové banky, a dokumenty XML podle standardu TEI P5, které jsou určené pro další zpracování, např. v podobě elektronické knihy nebo elektronické publikace přístupné prostřednictvím webových stránek v rámci edičního modulu

Vokabuláře webového. Vzhledem k tomu, že jednotlivé výstupy mají svá specifika, generují se i dokumenty XML s modifikovanou strukturou a i s částečně modifikovaným obsahem.

Pro tvorbu elektronické knihy se následně používá tzv. *Výrobní linka*⁷⁰, která vznikla na půdě Akademie věd České republiky a je určena pro generování e-knih z formátu XML TEI P5 ve formátech PDF a EPUB. Základní princip této webové aplikace spočívá v aplikování transformačních šablon XSLT na vstupní dokument XML a zpracování výsledků těchto transformací pomocí dalších nástrojů. Pro převod do formátu PDF se využívá knihovna Apache FOP⁷¹, vytvoření dokumentu EPUB zajišťuje interní komponenta Výrobní linky.

Zdrojové kódy transformační aplikace jsou k dispozici na internetové adrese <http://vokabular.ujc.cas.cz/moduly/nastroje/e-edice/>.

Obrázek 1 Schéma procesu transformace elektronických edic do výstupních formátů

⁷⁰ Srov. <http://e-knihy.academia.cz/alfresco/>.

⁷¹ *The Apache FOP Project*. The Apache Software Foundation [online]. 2015 [cit. 2015-06-25]. Dostupné z: <https://xmlgraphics.apache.org/fop/>.

III Příprava elektronických edic

Obsah kapitoly Příprava elektronických edic

III.1	Obecné informace	43
III.2	Šablona editoru Microsoft Word.....	43
III.2.1	Obecné informace o šabloně	43
III.2.2	Práce s šablonou	44
III.2.3	Instalace.....	45
III.2.4	Aktualizace šablony	47
III.2.5	Vytvoření nového dokumentu	49
III.3	Edice.....	50
III.3.1	Bibliografické informace.....	50
III.3.1.1	Úvodní tabulka.....	50
III.3.1.2	Informace o grantové podpoře (odstavcový styl)	52
III.3.1.3	Komerční titul (odstavcový styl)	52
III.3.1.4	Anotace (pro web) (odstavcový styl).....	52
III.3.2	Ediční komentář	53
III.3.2.1	Ediční komentář (odstavcový styl)	53
III.3.3	Editace pramene	53
III.3.3.1	Struktura pramene.....	53
III.3.3.1.1	<i>Normální (odstavcový styl)</i>	53
III.3.3.1.2	<i>Verš (odstavcový styl)</i>	53
III.3.3.1.3	<i>Titul (odstavcový styl)</i>	54
III.3.3.1.4	<i>Nadpis a Podnadpis (odstavcové styly)</i>	54
III.3.3.1.5	<i>Incipit a Explicit (odstavcové styly)</i>	54
III.3.3.1.6	<i>Předmluva (odstavcový styl)</i>	54
III.3.3.1.7	<i>Adresát (odstavcový styl)</i>	55
III.3.3.1.8	<i>Impresum (odstavcový styl)</i>	55
III.3.3.1.9	<i>Položka rejstříku (odstavcový styl)</i>	55
III.3.3.2	Prvky umístěné mimo tok hlavního textu	55
III.3.3.2.1	<i>přípisky (znakové styly)</i>	56
III.3.3.2.2	<i>textový orientátor (znakový styl)</i>	57
III.3.3.2.3	<i>Marginální poznámka (v tisku) (odstavcový styl)</i>	58

III.3.3.2.4	<i>živé záhlaví (znakový styl)</i>	58
III.3.3.2.5	<i>Titulek obrázku (odstavcový styl)</i>	58
III.3.3.2.6	<i>soubor (znakový styl)</i>	59
III.3.3.2.7	<i>Volný řádek (odstavcový styl)</i>	59
III.3.3.2.8	<i>delimitátor hesel (znakový styl)</i>	59
III.3.3.2.9	<i>foliace (znakový styl)</i>	59
III.3.3.2.10	<i>zkratka biblické knihy, číslo biblické kapitoly a verše (znakové styly)</i>	60
III.3.3.2.11	<i>relátor (znakový styl a znaky)</i>	60
III.3.3.2.12	<i>identifikátor (znakový styl)</i>	60
III.3.3.3	Kritika pramene a komentáře	61
III.3.3.3.1	<i>pramen (znakový styl)</i>	61
III.3.3.3.2	<i>doplněný text (znakový styl)</i>	61
III.3.3.3.3	<i>rekonstrukce (znakový styl)</i>	62
III.3.3.3.4	<i>torzovitě slovo (znakový styl)</i>	62
III.3.3.3.5	<i>cizí jazyk (znakový styl)</i>	62
III.3.3.3.6	<i>transliterace (znakový styl)</i>	63
III.3.3.3.7	<i>poznámka (znakový styl)</i>	64
III.3.3.3.8	<i>interní poznámka (znakový styl)</i>	64
III.3.3.3.9	<i>různočtení a autor různočtení (znakové styly)</i>	65
III.3.3.3.10	<i>soudobý korektor a druhý překlad (znakové styly)</i>	65
III.3.3.3.11	<i>lemma a hyperlemma (znakové styly)</i>	65
III.3.3.3.12	<i>výrazy pro excerpci (komentář)</i>	66
III.3.3.3.13	<i>popisek k obrázku (znakový styl)</i>	66
III.3.3.3.14	<i>grafika (znak)</i>	66
III.3.3.3.15	<i>uvozovky pro citáty (znak)</i>	66
III.4	Znakové styly a interpunkce (problematika mezer)	67
III.4.1	Mezery a interní poznámka	67
III.4.2	Mezery a interpunkce	67
III.4.3	Mezery a veřejná poznámka	67
III.4.4	Mezery a foliace	68
III.5	Poznámky k transkripci	68

III.5.1	Transkripce středověkých rukopisů a inkunábulí (resp. tisků začátku 16. století)	68
III.5.1.1	Interpunkce	69
III.5.1.2	Hranice slov	69
III.5.1.3	Jotace	69
III.5.1.4	Vokalická kvantita	70
III.5.1.5	Velká písmena.....	70
III.5.1.6	Předpony a předložky s/z.....	71
III.5.1.7	Souhláskové skupiny	71
III.5.1.8	Cizojazyčné výrazy.....	71
III.5.1.9	Další pravopisné a hláskové jevy.....	71
III.5.1.10	Přepis latinského textu	72
III.5.2	Transkripce rukopisů a tisků 16.–18. století.....	72
III.6	Literatura.....	73
III.6.1	Slovníky.....	73
III.6.2	Gramatiky.....	74
III.6.3	Internetové aplikace, publikace a materiály	74

III.1 Obecné informace

Na formulaci následujících pokynů a doporučení se výraznou měrou podíleli členové oddělení vývoje jazyka, za což jim srdečně děkujeme.

Elektronické edice vznikají pomocí editoru Microsoft Word 2010⁷², který je doplněn o speciální šablonu s odstavcovými a znakovými styly a písmennými i jinými znaky (viz bod III.2 Šablona editoru Microsoft Word). Šablona umožňuje vytvářet elektronickou edici, která je připravena pro automatizovaný převod do formátu XML podle standardu TEI P5, a to i bez znalosti kódu XML, jehož složitost a striktní formální pravidla by mohla ztěžovat editování pramenných textů a klást další nároky na editora.

III.2 Šablona editoru Microsoft Word

III.2.1 Obecné informace o šabloně

Při přípravě elektronické edice se v současnosti používá editor Microsoft Word 2010 a šablona *eEdice.dotx* (autor Boris Lehečka). Pramenný text zpracovaný prostřednictvím této šablony lze automaticky transformovat do formátu XML podle standardu TEI P5,

⁷² Nástroje a pomůcky pro tvorbu elektronických edic byly vyvinuty pro Microsoft Word 2010 a mohou být aktualizovány pro vyšší verze.

popř. do podoby vertikálního textu pro korpusové manažery. Instalační program šablony je dostupný z internetové stránky <http://vokabular.ujc.cas.cz/moduly/nastroje/e-edice/>.

Pomocí nabídek šablony, které se zobrazují na kartě *eEdice*, se na vytvářené edici aplikují veškerá formátování textu. Jiné formátování je zakázáno, jako např. odrážení odstavců tabulátorem či mezerníkem, tzv. přímé formátování nastavením jednotlivých vlastností písma (kurzivy, tučného či podtrženého písma, různé velikosti a typu písma, včetně indexů), případně odstavců (např. centrování textu). Formátování, které nevyužívá styly dostupné v šabloně, se nezachová, nebo může způsobit komplikace při exportu hotových edic do jednotlivých výstupů. Speciální znaky (písmena) se vkládají rovněž pomocí šablony, avšak je možné užít i speciálních znaků z nabídky *Symboly* editoru Microsoft Word nebo doplňku *Mapa znaků*, který se instaluje spolu s šablonou.

Šablona nabízí především dva typy stylů – odstavcové, které ovlivní vzhled celého odstavce (např. nadpis, verš, ediční komentář), a znakové (např. cizí jazyk, foliace, doplněný text, přípisky), které se aplikují na jednotlivé znaky (písmena) a jejich řetězce v rámci jednoho odstavce. V dalších popisech jsou odstavcové styly zapsány s velkým počátečním písmenem (např. „Verš“), zatímco znakové styly s malým počátečním písmenem (např. „poznámka“).⁷³ Styly je možné vybírat ze šablony z nabídky *Odstavce* a *Znaky* z rolovacího menu, přičemž často užívaným stylům jsou přiřazeny klávesové zkratky a v omezené míře i tlačítka na liště pro rychlou volbu (označená velkými písmeny). Jednotlivé styly a jejich užití bude vysvětleno níže (body III.3.3.1 a III.3.3.3).

V rámci jednoho odstavcového stylu lze užít různých znakových stylů. Při potřebě kombinovat znakové styly je nutné využít jen předem definovanou kombinaci složenou do jednoho stylu (např. cizí jazyk + horní index), srov. [níže](#).

Při užívání šablony je nutno dbát na správné vkládání stylů v okolí interpunkčních znamének. Tento problém je řešen v bodě III.4 této kapitoly.

Pomocí nabídky *poznámky* lze jednotně formulovat metajazykové informace ve stylu **poznámka**⁷⁴ (viz [níže](#)). Šablona dále obsahuje skupinu *Pomůcky*, která nabízí pomůcky pro úpravu dokumentů (např. automatické vkládání číslování stran a veršů) a pod záložkou *Speciální znaky* soubor speciálních znaků pro nestandardní písmena (např. s různými diakritickými znaménky) a jevy (např. grafika, uvozovky u citátů).

III.2.2 Práce s šablonou

Soubor *eEdice.dotx* je šablona programu Microsoft Word 2010, přizpůsobená pro zpracování elektronických edic. Obsahuje nastavení formátu jednotlivých částí textu,

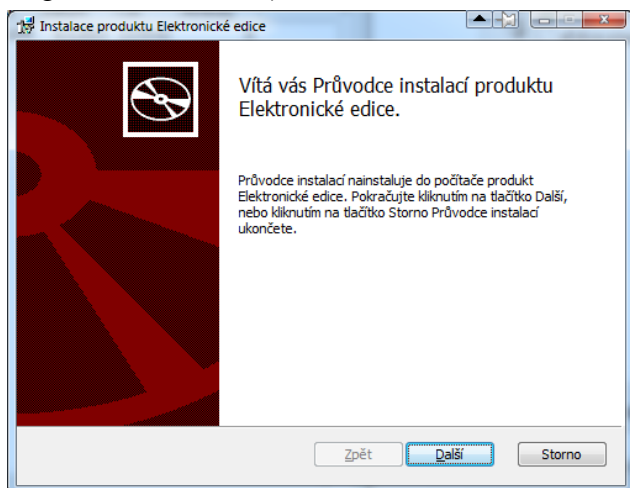
⁷³ Z technických důvodů jsou styly vytvořené pro elektronické edice pojmenovány bez diakritiky a bez mezer (např. „cizi_jazyk“), přesto v následujícím dokumentu používáme názvy s diakritickými znaménky a mezerami (např. „cizí jazyk“), neboť jsou takto pojmenovány v uživatelském rozhraní šablony všude tam, kde nemůže dojít k technickým problémům.

⁷⁴ V následujících pasážích používáme znakové styly, jejich kombinace a formátování mezer v souladu se zásadami platnými pro elektronické edice, viz zejména bod III.4 Znakové styly a interpunkce (problematika mezer).

pomůcky pro jeho snadnější zapisování a vzor pro údaje o zpracovávaném rukopise/tisku. Aby bylo možno šablonu používat, je nutné ji zkopírovat do adresáře, kde jsou umístěny ostatní šablony Wordu. O správné umístění šablony se postará instalační program *eEdice.msi*. Program nevyžaduje administrátorská práva a mohou jej spustit i uživatelé s omezenými právy.

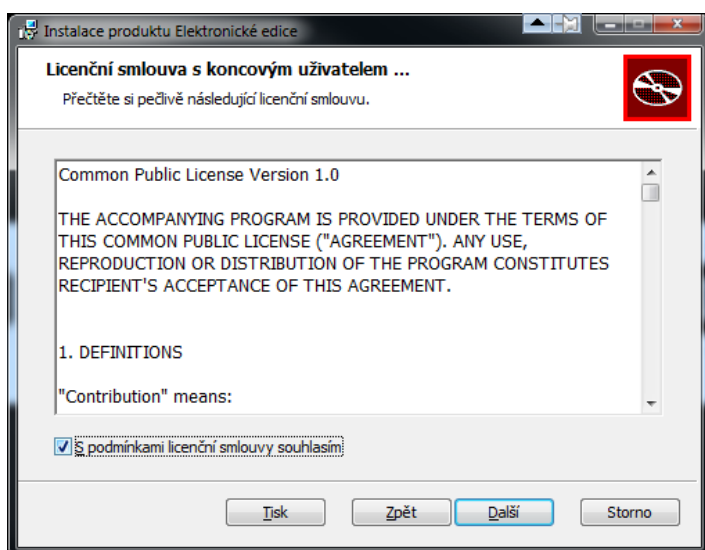
III.2.3 Instalace

Spusťte instalační program a postupujte podle pokynů a dotazů programu. V úvodním dialogu (viz Obrázek 2) klikněte na tlačítko *Další*.

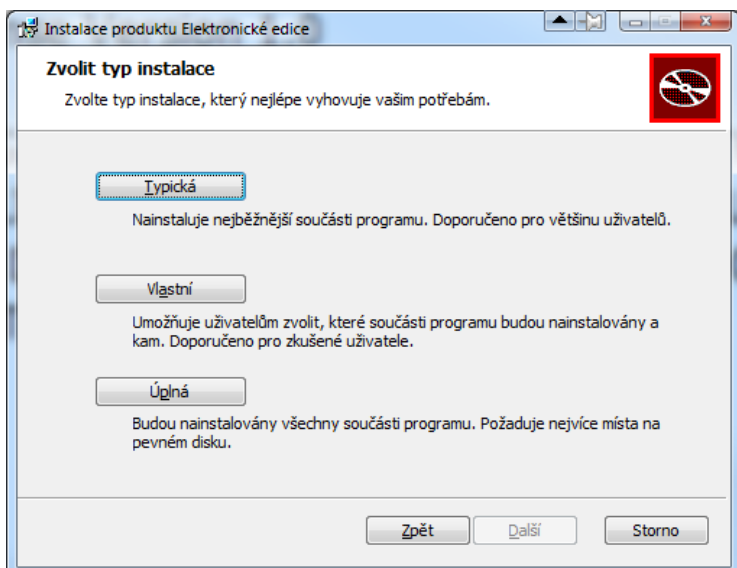

Obrázek 2 Úvodní dialog instalačního programu pro elektronické edice

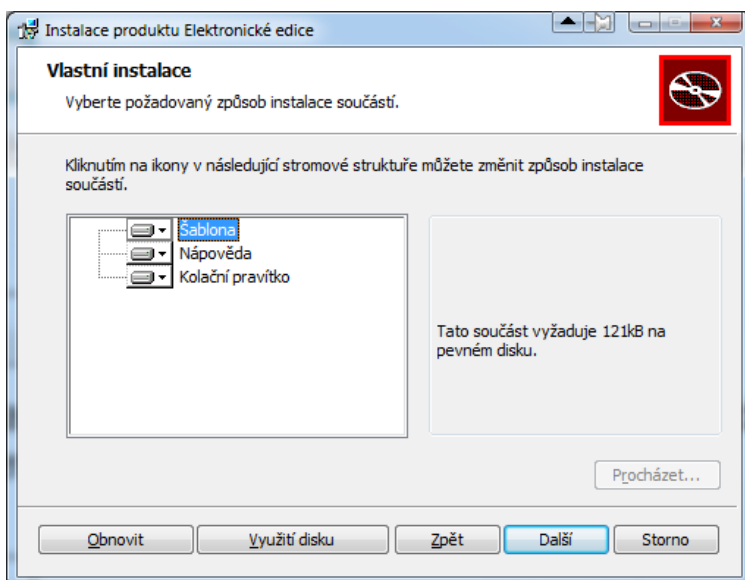
V dalším kroku (viz Obrázek 3) zaškrtnutím pole *S podmínkami licenční smlouvy souhlasím* vyjádříte svůj souhlas s vašimi právy a povinnostmi při nakládání s instalovanými programovými doplňky. Nesouhlasíte-li s uvedenými podmínkami, ukončete instalaci pomocí tlačítka *Storno*. V opačném případě pokračujte kliknutím na tlačítko *Další*.

Obrázek 3 Licenční smlouva s uživatelem

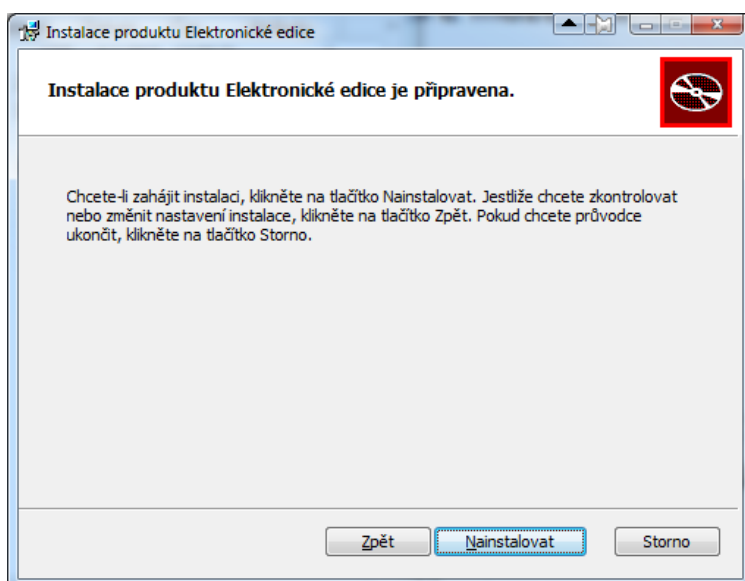

Obrázek 4 Výběr typu instalace

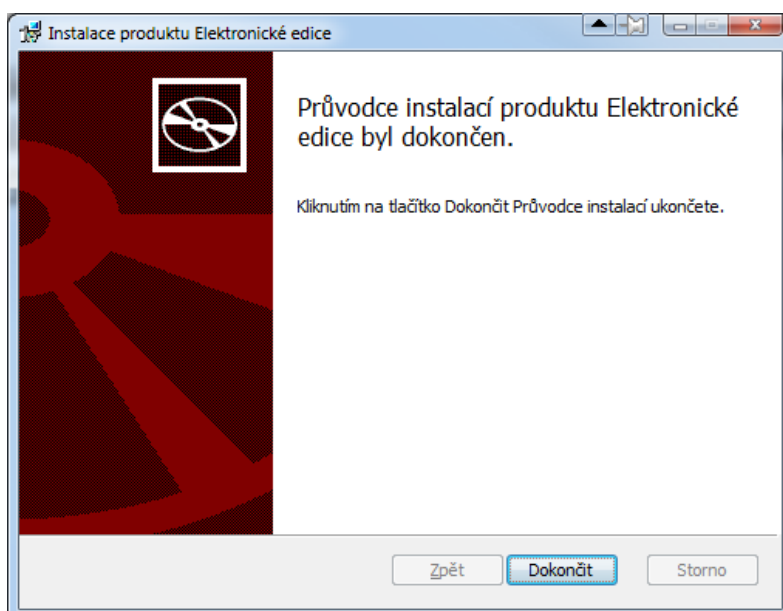

Obrázek 5 Výběr součástí, které se mají nainstalovat

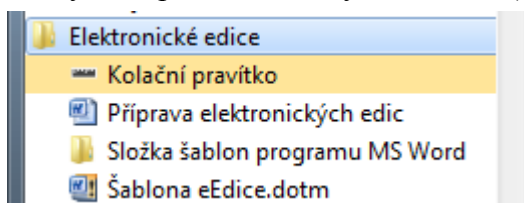

Obrázek 6 Informační dialog před samotnou instalací zvolených součástí do počítače

Obrázek 7 Informační dialog po ukončení instalace

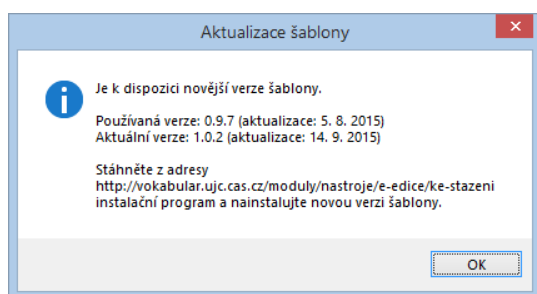
Po instalaci se v nabídce *Start* objeví složka *Elektronické edice*, v jejímž rámci jsou uvedeny zástupce instalovaných souborů (viz Obrázek 8).

Obrázek 8 Instalované položky v nabídce Start

III.2.4 Aktualizace šablony

Pokud je počítač připojen k internetu a existuje novější verze šablony, při otevření dokumentu, který šablonu *eEdice.dotx* využívá, se zobrazí zpráva s informací o aktualizované šabloně:

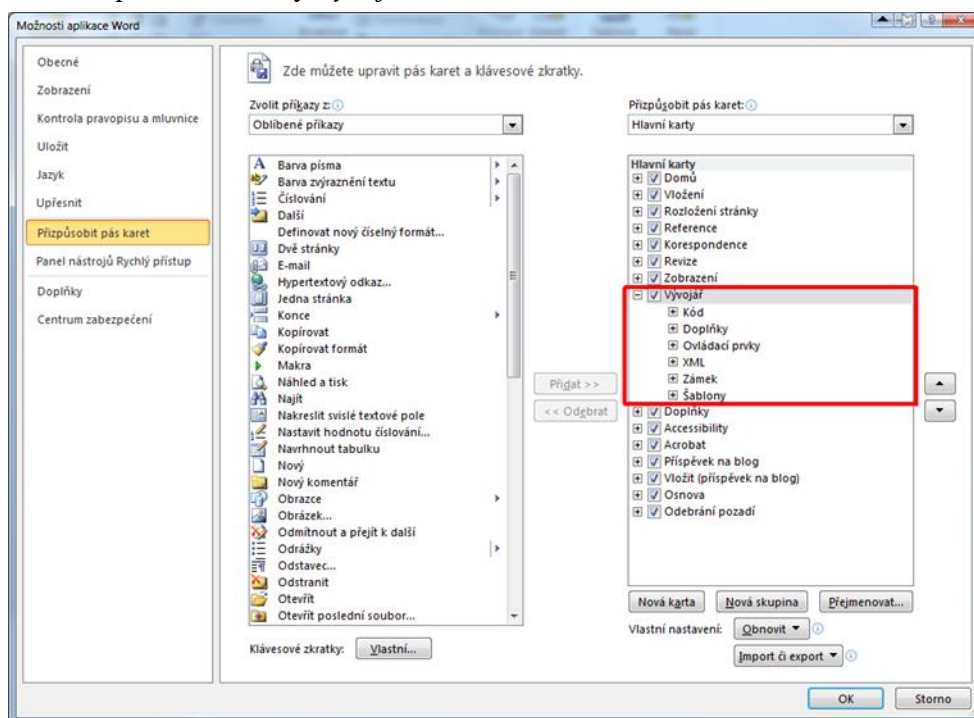

Obrázek 9 Oznámení o existenci nové verze šablony eEdice.dotx

Stáhněte si novou verzi instalačního balíčku *eEdice.msi* z adresy <http://vokabular.ujc.cas.cz/moduly/nastroje/e-edice/ke-stazeni/> a při instalaci postupujte podle pokynů uvedených v předchozím oddíle.

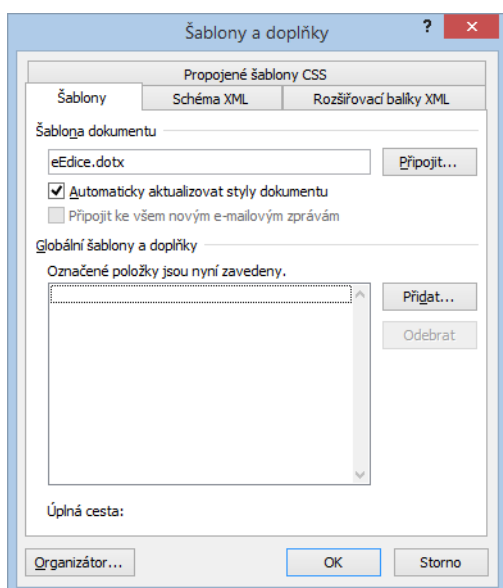
Pokud nebude po aktualizaci fungovat aplikování stylů prostřednictvím nabídek na kartě (zejména u nově přidávaných stylů), je třeba nastavit automatickou aktualizaci stylů dokumentu.

Jestliže není zobrazená karta *Vývojář*, postupuje se následovně: z karty *Soubor* zvolte *Možnosti*, následně volbu *Přizpůsobit pás karet* v nabídce vlevo a poté v seznamu vpravo zaškrtněte políčko u karty *Vývojář*.

Obrázek 10 Zobrazení karty Vývojář prostřednictvím přizpůsobení pásu karet

Na kartě *Vývojář* klikněte na tlačítko *Šablona dokumentu* ve skupině *Šablony*. V zobrazeném dialogu zaškrtněte na záložce *Šablony* položku *Automaticky aktualizovat styly dokumentu*. Po zavření dialogu pomocí *OK* by měl být problém odstraněn.

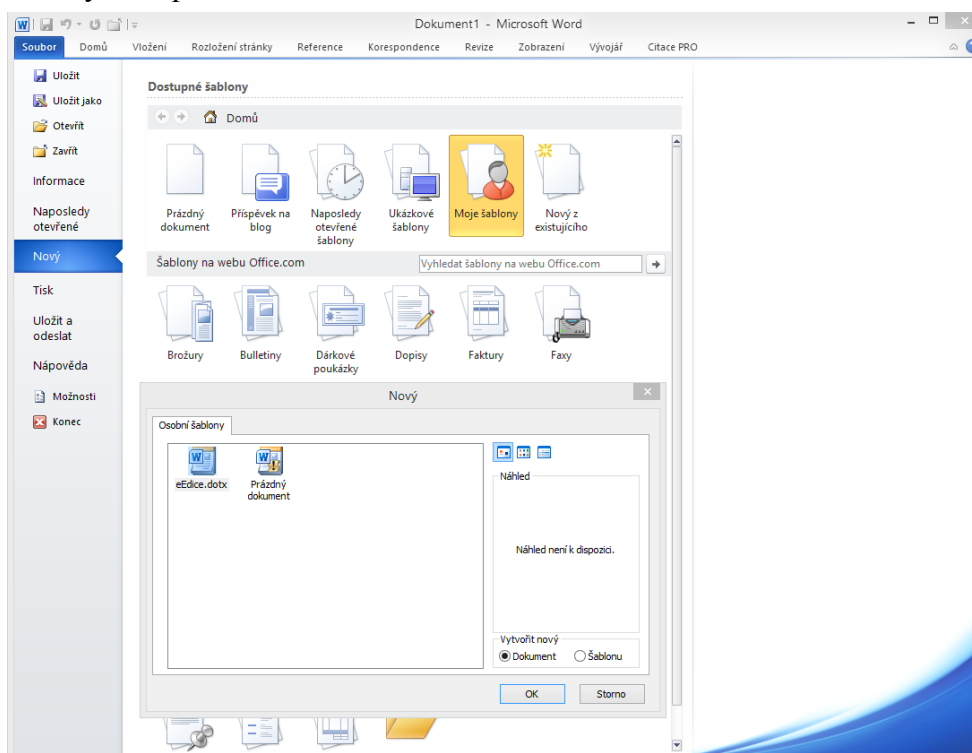
Obrázek 11 Dialog Šablony a doplňky pro automatickou aktualizaci stylů

III.2.5 Vytvoření nového dokumentu

Pro editaci textu je potřeba nejdříve vytvořit nový dokument na základě šablony *eEdice.dotx*.

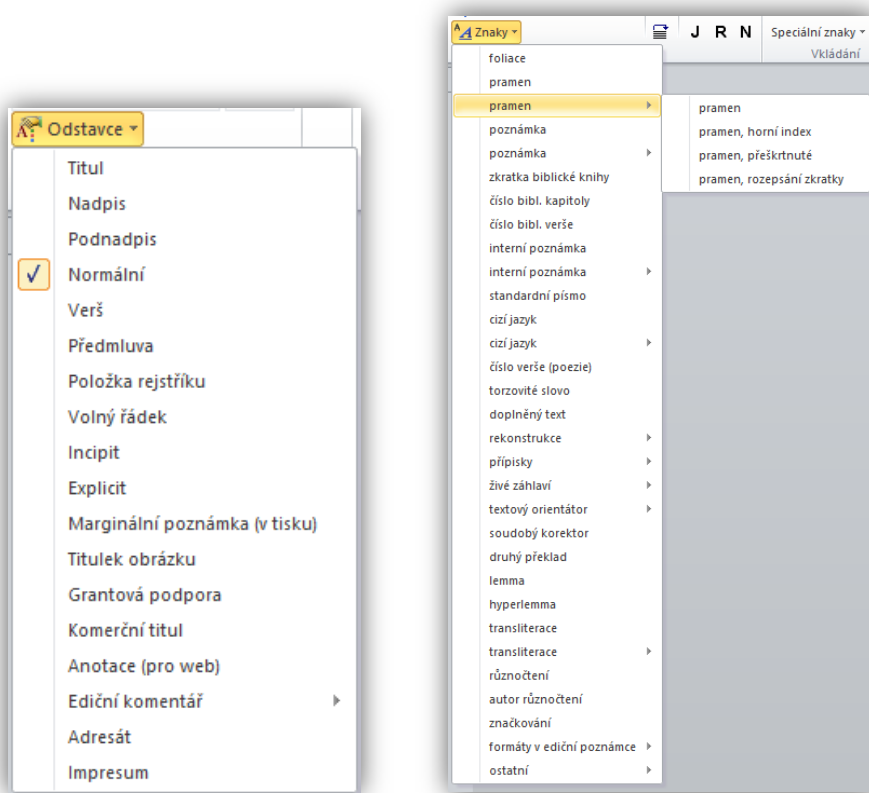
Z nabídky *Start* (viz Obrázek 8) zvolte položku *Šablona eEdice.dotx*, čímž se spustí aplikace Word (pokud v tu dobu nebyla spuštěná) a vytvoří se nový dokument propojený s šablonou *eEdice.dotx*.

Pro vytvoření nového dokumentu z prostředí Wordu postupujte následovně: z karty *Soubor* zvolte příkaz *Nový*, klikněte na tlačítko *Moje šablony* a ze zobrazeného seznamu šablon vyberte položku *eEdice.dotx*.

Obrázek 12 Výběr šablony v programu Microsoft Word při vytváření nového dokumentu

Pokud je ve Wordu 2010 nový dokument na základě šablony již vytvořen, je možné v nabídce *Soubor* > *Nový* kliknout na tlačítko *Naposledy otevřené* a zvolit šablonu *eEdice.dotx* z nabízeného seznamu.

Obrázek 13 Nabídka odstavcových a znakových stylů na kartě eEdice

III.3 Edice

III.3.1 Bibliografické informace

III.3.1.1 Úvodní tabulka

Úvodní tabulka je předdefinovaná šablonou a musí ji obsahovat každá elektronická edice. Vyplňují se pouze bílá políčka a pouze ty řádky, pro něž údaj existuje. Nevyplněné řádky se nemažou. Povinné údaje, které musí být vyplněny, jsou označeny hvězdičkou (*) u popisku. V hlavičce dokumentu nelze užívat znakový styl **interní poznámka** (viz [níže](#)). Při generování výstupů by byly informace zapsané v tomto stylu zveřejněny, což není žádoucí. Neveřejné poznámky si může editor v rámci tabulky poznamenat do spodního pole tabulky nazvaného *Poznámky*.

Autor	je-li znám; všechna jména se uvádějí v pořadí příjmení/přídomek, jméno a oddělují se čárkou; pokud je uveden více než jeden autor, oddělují se jména autorů střední pomlčkou; formální podoba jména autora je citována dle obecně uznávaných příruček, např. <i>Lexikonu české literatury</i> , <i>Knihopisu</i> (http://db.knihopis.org/) atp. Pokud autor není znám, položka se nechá prázdná. Komenský, Jan Amos Hubert z Riesenpachu, Adam – Adam z Veleslavína, Daniel
*Titul	název či ekvivalentní označení pramene; pokud se jedná o titul autentický, ale necelý, zkrácený, označí jeho neúplnost trojtečkou ...; pokud se jedná o titul neautentický, uzuální, vloží se do

	<p>hranatých závorek []</p> <p>Frantovy práva (= je znám původní titul)</p> <p>Výstraha aneb praktika ze Vlach, z tak řečené krajiny Calabria... (= je znám původní titul, který je však pro potřeby elektronické edice citován zkráceně)</p> <p>[Lucidář] (= není znám původní titul; zvolený titul je uzuální, později dodaný)</p> <p>titul (i uzuální) se píše s velkým počátečním písmenem, např. [Sbírka modliteb]; pokud se editují různé rukopisy/tisky jednoho textu, v názvu se tato skutečnost nějakým způsobem signalizuje, aby nedošlo k záměně zdánlivě totožných textů:</p> <p>[Řád korunování krále a královny, rukopis D]</p> <p>[Řád korunování krále a královny, rukopis C]</p> <p>[Lékařství koňské, rukopis KNM I F 13]</p> <p>[Lékařství koňské, rukopis NK XVII A 12]</p>
Alternativní titul	fakultativně se uvádí další, obecně užívaný název díla – je-li např. titul edice Slovo do světa stvořenie, jako alternativní titul lze uvést [Ostrovská píseň]; také alternativní titul se uvádí s velkým počátečním písmenem a v hranatých závkách
*Datace pramene	<p>datuje se pramen, z něhož je elektronická edice pořízena, nikoliv památka (památka = Kronika tak řečeného Dalimila, počátek 14. století × pramen = lobkovický rukopis Kroniky tak řečeného Dalimila, polovina 15. století)</p> <p>v dataci se nepoužívají zkratky, tedy místo stol. píšeme století, místo pol. píšeme polovina, 1. polovina, přelom 14. a 15. století, okolo roku 1445 atd.⁷⁵</p>
Tiskař	<p>jde-li o tisk; jméno tiskaře se uvádí v pořadí příjmení/přídomek, jméno a oddělují se čárkou: Had, Jan nebo Černý z Černého Mostu, Jiří</p> <p>Jméno tiskaře uvádíme v souladu s autoritativními příručkami, jako je např. K. Chyba, <i>Slovník knihtiskařů v Československu od nejstarších dob do r. 1860</i> (dostupné z internetového <i>Knihopisu</i> http://www.clavmon.cz/chyba/). Pokud tiskař není znám, položka se nechá prázdná.</p>
Místo tisku	např. Olomouc; uvádí se v češtině, např. Norimberk (nikoliv Nürnberg); v případě, že se český název výrazně odlišuje od cizojazyčného názvu, může se cizojazyčný název užít v závorce: Drkolná (Schlägl); pokud místo tisku není známo, položka se nechá prázdná
Předloha elektronické edice	
*Typ	vybere se jedna ze čtyř možností – rukopis, starý tisk, prvotisk, edice (rozumí se novodobá edice); předloha se píše s počátečním malým písmenem (rukopis, nikoliv Rukopis)
Uložení pramene níže uvedená část je vyplněna i tehdy, edituje-li se text z novodobé edice	
Země	pokud možno používáme jednoslovné označení země, např. Česko (nikoliv Česká republika, ČR); v případě cizích zemí se uvede běžně užívaný název země v češtině (např. Rakousko, Rusko...)
Město	např. Praha; v případě cizích měst se uvede běžně užívaný název v češtině (např. Vídeň)
Instituce	např. Národní knihovna České republiky (= uvádí se oficiální název, nikoliv zkrácený); v případě zahraničních institucí se uvede oficiální cizojazyčný název instituce v latině (např. Rossijskaja gosudarstvennaja biblioteka)
Signatura	např. AO XVI 14; v případě samostatných sbírek se uvede i slovní či číselné označení této sbírky (např. G 10, č. 505)
Rozsah	uvádí se rozsah přepsaných stran, např. s. 1–23 nebo fol. 14r–124v nebo s. A2v–G3r; v odůvodněných případech lze uvádět i dvojí stránkování, např. čísla stran a v závorkách () archovými signaturami; pokud se nejedná o souvislou řadu, uvede se výčet stran oddělený středníkem: 1r–15v; 20r–22v; 55r–60v.

⁷⁵ Z pragmatických důvodů opakujeme repertoár upřesňujících výrazů z bodu II.1.4.4.1.3 „Období vzniku pramenného textu“: Při užití přibližné datace vzniku počítáme s následujícím repertoárem upřesňujících výrazů: „po roce“, „okolo roku“ (nikoli „kolem roku“), „post“, „ante“, „začátek“, „konec“, „polovina“, „třetina“, „čtvrtina“, „přelom“, „století“, „léta“, „á“, „nebo“, „(?)“, „–“. Příklady správně formulovaných datací vzniku pramene: 1426; 1631 (?); 1432/1433; 1502–1503; 1622 a 1624; po roce 1623; okolo roku 1445; 1578 nebo 1579 (?); 9. 4. a 16. 4. 1821; post 1416, ante 1450; 15. století; 14. a 15. století; začátek 13. století; polovina 13. století; konec 13. století; 60. léta 14. století; 1. třetina 15. století; 2. čtvrtina 15. století; 1. polovina 15. století; přelom 13. a 14. století; 2. polovina 17. století nebo začátek 18. století.

	rozsah stran se vygeneruje automaticky (na základě prvního a posledního čísla stránky v dokumentu) po stisknutí příslušného tlačítka na kartě; editor by měl takto získaný údaj zkontrolovat, případně ručně opravit nebo doplnit; je-li údaj o stránkování již vyplněn, po stisknutí tlačítka se nahradí aktuálním rozsahem zjištěným z dokumentu
Edice	níže uvedená část se vyplní, edituje-li se text z edice; současně je vyplněna i část Uložení pramene
Titul	edituje-li se jen část knihy, zapíše se titul celé knihy, nikoliv jen dané části, např. Staročeské satiry
Editor	příjmení a jméno původního editora, např. Hrabák, Josef
Nakladatelství /periodikum	Nakladatelství ČSAV / bibliografický údaj o periodiku; názvy periodik (typ LF) rozepisujeme
Místo vydání	Praha (případně stát a město v češtině)
Rok vydání	1962
Strany	počet stran celé knihy: 360 s., případně rozsah editované části: s. 56–96
Elektronická edice	
*Editor	příjmení a jméno editora elektronické edice, např. Novák, Josef. V případě několika editorů se jejich jména oddělí střední pomlčkou (podobně jako u několika autorů); uvedou všichni editoři, nikoliv jen jeden se zkratkou „kol.“.
Zveřejnit transliteraci	volba se provede pomocí zaškrťovacího políčka
Poznámky	
Poznámky z této části tabulky se nezveřejňují v žádném z výstupů. Je vhodné zde uvést bližší identifikaci předlohy, např. zkratku rukopisu podle seznamu zkratk <i>Staročeského slovníku (Staročeský slovník. Úvodní stati, soupis pramenů a zkratk.</i> Praha, Academia 1968), číslo položky <i>Knihopisu</i> atp.	

III.3.1.2 Informace o grantové podpoře (odstavcový styl)

Pokud edice vzniká v rámci grantového či podobného projektu, je nutné uvést dedikaci tomuto projektu; k tomu slouží odstavcový styl „Grantová podpora“.

III.3.1.3 Komerční titul (odstavcový styl)

Pokud se výstup realizuje ve formátu e-knihy, je vhodné vytvořit tzv. komerční titul, kdy se např. pro „Sborník lékařských textů z konce 15. století“ za použití odstavcového stylu „Komerční titul“ zvolí název „Lékařské knihy“.

III.3.1.4 Anotace (pro web) (odstavcový styl)

Pro potřeby e-knihy se vytváří tzv. „Anotace pro web“ – stručná informace o vydávaném titulu, která bude zveřejněna na stránkách internetového obchodu, zároveň se objeví jako součást vytvořené elektronické knihy. Má za úkol informovat zájemce o nabízeném titulu. Tato anotace odpovídá informacím na záložce obalu či na zadních deskách tištěné knihy.

III.3.2 Ediční komentář

III.3.2.1 Ediční komentář (odstavcový styl)

Pro editorův komentář k edici je určen odstavcový styl „Ediční komentář“. Komentář bude zveřejněn, musí tedy jít o samostatný, souvislý a smysluplný text, který bude mít badatel studující elektronickou edici k dispozici. Nepředpokládá se, že editor bude detailně popisovat své ediční postupy (zvláště pokud se nikterak nevymykají běžnému editorskému úzu, který je popsán v obecných edičních poznámkách, přístupných např. z *Vokabuláře webového*). Editor zvláště poukáže na problematické jevy a na zvláštnosti pramene (zmíní např. vysokou chybovost, zvláštní grafický úzus, specifickou slovní zásobu, dialektismy atp.). Ediční komentář je možné strukturovat z nabídky odstavcových stylů nadpisy a podnadpisy (nelze přitom začínat úrovní podnadpisů, nýbrž nadpisů). Pokud chce editor zvýraznit určité pasáže komentáře odlišným písmem, užije znakový styl *kurziva*, **tučné** aj. z nabídky šablony. Jiné zvýraznění písma není povoleno. V edičním komentáři je možné uvést odkazy na odbornou literaturu. K odkazům na internetové zdroje slouží předdefinovaný styl „Hypertextový odkaz“.

III.3.3 Editace pramene

III.3.3.1 Struktura pramene

III.3.3.1.1 Normální (odstavcový styl)

Pro bezpříznakový prozaický text se užívá odstavcový styl „Normální“:

I ostali sú na tom, aby ho konečně upálili, jemu vždy nižádného lepšieho naučenie, jehož jest z Písma svatého žádal, nedadúce.

III.3.3.1.2 Verš (odstavcový styl)

U veršovaného textu se každý verš píše do samostatného odstavce (bez odražení či centrování), označí se odstavcovým stylem „Verš“ a čísluje se pomocí znakového stylu **číslo verše (poezie)**. Verše se číslují po jednom (nikoliv např. každý pátý verš). Pro usnadnění kontinuálního vkládání čísel veršů lze využít pokyn *Vlož číslo verše* z nabídky „Pomůcky“ z šablony.

- 1 Bude liť velmi búchati,
- 2 tepruv hlédaj utiekati,
- 3 schovaj se někde uteka

Pro biblické verše se užívá zvláštních znakových stylů (viz [níže](#)).

III.3.3.1.3 Titul (odstavcový styl)

Styl „Titul“ se užívá pro označení autentického titulu díla uvedeného na titulním listě (starého tisku). Zvláště u barokních tisků může být titul díla značně rozsáhlý.

**Regiment zprávy ovčího dobytku ve dvoje kníhy
rozděleny. První, kderak jej hospodář nový a nezvyklý
rozšafně zpravovati i v dobrém zdraví zachovati má.
Druhé, přišly-li by na něj jaké nemoci nebo mor, čím jej
má a jakým zpuosobem hojiti.**

III.3.3.1.4 Nadpis a Podnadpis (odstavcové styly)

Znakové styly „Nadpis“ a „Podnadpis“ slouží pro podrobnější členění textu v rámci celku.

Počíná se lékařstvie na vlasy a na kadeře, kto chce mieti

Chceš li mieti pěkné vlasy

III.3.3.1.5 Incipit a Explicit (odstavcové styly)

Pokud text začíná incipitem (např. slovy „Počínají se knihy...“) či končí-li explicitem (např. slovy „Tuto se skonávají knihy...“), užije se odstavcový styl „Incipit“ či „Explicit“.

V explicitu jsou často uvedeny informace o době vzniku rukopisu, jménu písaře atp. (lze tedy hovořit i o kolofonu).

Ukázka „Incipitu“:

Počínají se knihy...

Ukázka „Explicitu“:

Tuto se skonávají knihy...

Těchto stylů se užívá jen tehdy, tvoří-li incipit či explicit samostatnou (někdy i formálně vyznačenou) část pramenného textu a nesplývá-li s hlavním textem pramene. Ve starých tiscích se závěrečné informace označují odstavcovým stylem „Impresum“ (srov. [níže](#)).

III.3.3.1.6 Předmluva (odstavcový styl)

Styl předmluvy se užije k označení předmluvy k dílu (např. dedikační předmluvy či předmluvy ke čtenáři). Pokud dílo obsahuje více než jednu předmluvu, jednotlivé předmluvy se od sebe oddělí stylem pro volný řádek (viz [níže](#)).

Předmluva k váženému čtenáři

III.3.3.1.7 Adresát (odstavcový styl)

V dopisech se někdy dochovala část se jménem, sídlem, funkcí atp. adresáta. Tato část se označuje odstavcovým stylem „Adresát“.

IV'2v Osvícenému knížeti a nejduostojnějšímu v Bohu Otci pánu, panu Martinovi, arcibiskupu pražskému, svaté stolice apoštolské legátu, Jeho Milosti císařské radě a nejvyššímu mistru křižovníkuov s červenou hvězdou, Jeho knížecí Milosti pánu, panu mně milostivě příznivému.

III.3.3.1.8 Impresum (odstavcový styl)

Staré tisky často obsahují na konci knihy část s informacemi o jménu a sídle tiskaře, o době tisku, příp. i o jiných okolnostech. Tato část se označuje odstavcovým stylem „Impresum“. V rukopisech lze obdobné informace označit odstavcovým stylem „Explicit“ (srov. [výše](#)).

Vytištěno v Menším Městě pražském u Bartoloměje Netolického léta Páně M.D.LXI.

III.3.3.1.9 Položka rejstříku (odstavcový styl)

Některé texty obsahují většinou na začátku nebo na konci rejstřík slov nebo slovních spojení, příp. i s odkazem na místo, na němž se o daném jevu píše. Tento úsek textu se označuje odstavcovým stylem „Položka rejstříku“. Mezi textem a číslicí označující stranu, odstavec atp. se neuzívá tabulátor, nýbrž jednoduchá mezera.

Voda 10

Vítr 15

Vzduch 20

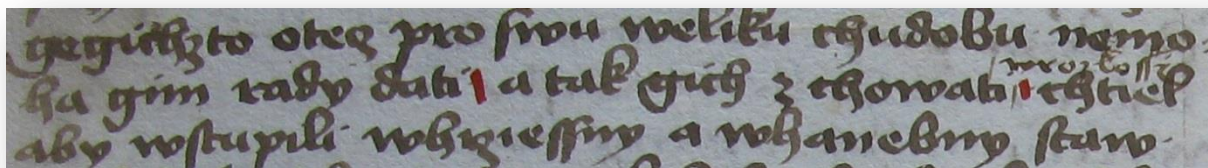
Země 30

Kdo má tvář vrásčitú 14

Kdo má nežít na noze 15

III.3.3.2 Prvky umístěné mimo tok hlavního textu

V pramenech se kromě hlavního toku textu (členěného na nadpisy a odstavce) často objeví i další textové prvky umístěné mimo tento hlavní text. Jedná se o nejrůznější přípisky, živé záhlaví, poznámky pod čarou ap.

děvečkami, jejichžto otec p
 {v rozkoši}²² chtěl, aby vst
 svého, aby sebe i otce tím l

^{aa} skončení] fkonczenie

^{ab} skončení] fkonczenie

^{ac} odpuštění] odpufftienie

¹⁹ Gn 18,3

^{ad} mluví] mluwie

^{ae} božíma] boziema

^{af} tisíce] tifiecze

^{ag} řekl] rzkl

²⁰ část slova škrtnuta a mladší rukou přep
 rodičů (ruka A: Effanius; Otec jménem E

²¹ část slova škrtnuta a mladší rukou přep

²² interlineární přípisek pozdější rukou

áti, a tak jich zchovati {v rozkoši}

vého, aby sebe i otce tím lé

ně k jejich domu i uvrže do

ukovému hříechu pro svú c

m dobře míti obchod svojoj.

přímé stání v medenici znamenalo

bezprávně utištěn bieše^[21], a to tak

meziřádkový

přípisek

mladší

rukou

Obrázek 14 Ukázka prvků mimo tok hlavního textu v prameni a jeho převedení do jiných výstupů (e-kniha, ediční modul) na příkladu interlineárního přípisu mladší rukou

III.3.3.2.1 přípisky (znakové styly)

Za zvláštní textovou část je v rukopisech nutné považovat přípisky, za něž se pokládají slova či vyšší celky, které písař či mladší uživatel textu dodatečně připsal na okraj strany (marginální přípisky) či mezi řádky (interlineární přípisky). Rozlišuje se přitom, zda je přípisek zapsán (přibližně) stejně starou (soudobou) rukou jako hlavní text, či rukou výrazně mladší. Přípisky většinou vykládají nebo komentují jazyk či obsah pramenného textu. Obvykle se nepřepisují přípisky, které nesouvisí s obsahem textu (např. dopsaná jména vlastníků knih či jejich jiné poznámky). Přípisky se svou funkcí někdy blíží k **textovým orientátorům** (srov. [níže](#)), případně k „Nadpisům“ a „Podnadpisům“ (srov. [výše](#)). Záleží na editorovi, kterou funkci pokládá pro přípisek za převažující a který styl užije. V elektronické edici starých tisků se rukopisné přípisky obvykle nezachycují, pokud k tomu není zvláštní důvod. V rámci přípisků se užívají tyto znakové styly:

marginální přípisek soudobou rukou

marginální přípisek soudobou rukou, cizí jazyk

marginální přípisek soudobou rukou, cizí jazyk, horní index

marginální přípisek soudobou rukou (torzovité slovo)

marginální přípisek soudobou rukou (doplněný text)

marginální přípisek mladší rukou

marginální přípisek mladší rukou, cizí jazyk

marginální přípisek mladší rukou, cizí jazyk, horní index

marginální přípisek mladší rukou (doplněný text)

marginální přípisek mladší rukou (torzovité slovo)

interlineární přípisek soudobou rukou

interlineární přípisek soudobou rukou, cizí jazyk

interlineární přípisek soudobou rukou, cizí jazyk, horní index

interlineární přípisek soudobou rukou (torzovité slovo)

interlineární přípisek soudobou rukou (doplněný text)

interlineární přípisek mladší rukou

interlineární přípisek mladší rukou, cizí jazyk

interlineární přípisek mladší rukou, cizí jazyk, horní index

interlineární přípisek mladší rukou (torzovité slovo)

interlineární přípisek mladší rukou (doplněný text)

Z přípisů mladší rukou se do elektronické edice přepisují jen přípisky, které jsou „textotvorné“, tj. které mají přímou souvislost s editovaným textem. Není přínosné zaznamenávat každý zápisek, který se v pozdější době v textu objevil (např. budoucí signatury, jména vlastníků knihy atp.), neboť zaznamenávání takových sekundárních přípisů by narušilo kompaktnost přepsaného textu, přitom za cenu mizivé či žádné jazykové informace. Pokud chceme tyto „nejazykové“ informace zachytit, můžeme užít znakového stylu **poznámka** (srov. [níže](#)).

Problematické je začlenění přípisů do elektronického textu. Volí se tato možnost: pokud lze jednoznačně stanovit, ke kterému slovu (části textu) se přípisek vztahuje, vloží se přípisek za toto slovo (část textu), přičemž se více neřeší syntaktické členění takto vzniklého „soutextí“. Pokud se jedná o přípisek obecnější, který nelze jednoznačně vztáhnout ke konkrétnímu slovu, zařadí se na to místo, kam podle editora logicky patří.

Přípisky mladší rukou nejsou součástí všech výstupů, ale zachovávají se jen v edicích v edičním modulu a v e-knihách. Do textové banky se přípisky mladší rukou nezahrnou, neboť jejich zveřejnění by narušilo jazykový obraz textu dané doby.

III.3.3.2.2 textový orientátor (znakový styl)

Jako **textový orientátor** se značí text, který je většinou zapsán či vytištěn na okrajích strany pramene a slouží pro snazší orientaci čtenáře v textu (např. marginálně zapsaný či vytištěný letopočet u popisu historické události). Textové orientátory se do značné míry

funkčně shodují s nadpisy, podnadpisy či přípisky (srov. výše); záleží na editorovi, kterou funkci považuje za převažující. Textový orientátor se umístí do textu na to místo, kam logicky patří (tj. k němuž se vztahuje): vztahuje-li se k celému odstavci, uvede se na začátku odstavce, vztahuje-li se ke konkrétnímu místu v rámci odstavce, uvede se bezprostředně před tímto místem (neumísťuje se doprostřed větného celku, vždy jen mimo něj). V rámci textových orientátorů se užívají tyto znakové styly:

textový orientátor

textový orientátor, cizí jazyk

textový orientátor, cizí jazyk, horní index

III.3.3.2.3 Marginální poznámka (v tisku) (odstavcový styl)

Na okrajích stran v tisku mohou být vytištěny poznámky, které neplní funkci nadpisu, podnadpisu ani textového orientátoru (srov. výše); v některých případech mohou mít formát poznámky pod čarou. Jedná se např. o odkazy na citovanou či jinou literaturu. Tento text označíme odstavcovým stylem „Marginální poznámka“. Poznámku umístíme (obvykle) před nebo za hlavní odstavec.

Avicenna, O zimnicích, 5. kapitola

III.3.3.2.4 živé záhlaví (znakový styl)

Živé záhlaví je umístěno v záhlaví stránky pramenného textu; v některých případech je rozděleno na obě protilehlé strany. Editor tento text zachytí, pokud přináší důležité jazykové nebo jiné informace. V elektronické edici se text živého záhlaví označí znakovým stylem živé záhlaví a umístí za číslo stránky. V rámci živého záhlaví se užívají tyto znakové styly:

živé záhlaví

živé záhlaví, cizí jazyk

živé záhlaví, cizí jazyk, horní index

III.3.3.2.5 Titulek obrázku (odstavcový styl)

Součástí elektronických knih mohou být editorem dodané obrázky, které jsou označeny titulky, tj. popisem, co je na obrázku znázorněno. V elektronické edici se pro tyto popisy užije odstavcový styl „Titulek obrázku“. O autentickém popisku obrázku srov. [níže](#).

Adam a Eva v ráji z rukopisu Bible olomoucké, fol. 14r.

III.3.3.2.6 soubor (znakový styl)

Pro identifikaci souboru, který obsahuje obrázek zařazený do elektronické knihy (viz Titulek obrázku (odstavcový styl)), slouží znakový styl „soubor“. Tímto stylem se označí cesta k souboru s obrázkem (např. <D:\Edice\Výbor\Obrázky\Varhany.jpg>). Je možné uvést také relativní cestu k souboru vzhledem k wordovskému dokumentu (např. <Obrázky\Varhany.jpg>) nebo URL (webovou) adresu (např. <http://vokabular.ujc.cas.cz/obrazky/Mlceni.jpg>)

III.3.3.2.7 Volný řádek (odstavcový styl)

Pramenný text se někdy skládá z několika samostatných celků (např. sborník je složen z několika částí; dílo obsahuje předmluvu a vlastní text díla atp.). Tyto části je vhodné oddělit stylem „Volný řádek“. Styl „Volný řádek“ se užívá také k oddělování slok u veršovaného textu a k oddělení jednotlivých dopisů z jedné kolekce, které jsou zachyceny v jednom wordovském dokumentu. „Volný řádek“ se nepoužívá před nadpisy a podnadpisy, protože tam je oddělení částí docíleno použitím stylu pro (pod)nadpis.

III.3.3.2.8 delimitátor hesel (znakový styl)

Pro potřeby textové banky je potřeba u slovníkových textů vzájemně oddělit heslové odstavce, k čemuž slouží znakový styl „delimitátor hesel“. Při užití stylu se zároveň do textu elektronické edice vloží svislice . Používá se v případech, kde součástí přepisu není jiný obvyklý delimitátor (např. interpunkce). Styl je dostupný z nabídky „Pomůcky“ – *Vlož delimitátor hesel* (klávesová zkratka Ctrl + W).

Calandrius | kalandr

Cocodrilus | jezvec

III.3.3.2.9 foliace (znakový styl)

V elektronické edici je nutné zaznamenat stránkování pramenného textu. Slouží k tomu znakový styl **foliace**. Pomocí tohoto stylu se proznačují hranice stran, a to tam, kde skutečně jsou – tj. i uprostřed slova. Užívá se značení stran podle předlohy (rukopisu nebo starého tisku). Ve starých tiscích jsou užívány signatury a apertury, tedy kombinace označení archu či vrstvy, listu a strany, tj. např. **A1r**, kde **A** je označení archu, **1** je označení listu a **r** (= recto, vpravo) je označení strany (pro obrácenou stranu listu se užívá písmeno **v** = verso, vlevo). V případě rukopisných památek se opět využije foliace či paginace, která se nalézá v pramenném textu. Pokud se užívá foliace, uvádí se pro označení strany rovněž písmeny **r** (recto, vpravo) a **v** (verso, vlevo), nikoliv **a** – **b**. Označení strany rukopisu v případě foliace je tedy např. **1r**, v případě paginace **1**. V elektronické edici značíme písmeny **a** a **b** sloupce pramenného textu, označujeme je rovněž stylem **foliace** a klademe je za lomítko k označení strany archu (např. **1/a**), nebo samostatně pro

označení dalšího sloupce na straně (tj. např. **b**); v tomto případě již číslo strany neopakujeme.

Pokud je sloupcový text rozdělen nadpisem, který zasahuje do obou sloupců, naznačíme pomocí arabských čísel posloupnost jednotlivých sloupců, tj. např. **45/a1**... **b1**... **a2**... **b2**.

Edituje-li se text z novodobé edice, proznačují se znakovým stylem **foliace** strany edice; za příslušné číslo strany se připiše zkratka **ed.**, tedy: otec **45ed.** přišel domů. Posloupnost těchto údajů je „od největšího k nejmenšímu“, tj. např. edice – foliace – sloupec – verš **145ed./154v/a 350**. Jednotlivé úrovně stránkování od sebe oddělujeme lomítkem. Vedle průběžné paginace je možné jako druhé v pořadí užít i stránkování starého tisku (podle archivových signatur), které se doplní o zkratku **st.** (= starý tisk): **17r/B4vst.**

Čísla stránek či sloupců se nikdy nepiší na konec odstavce (před užitím klávesy Enter), nýbrž až na počátek odstavce nového, například:

...otec přišel večer.

45r Druhý den ráno...

O číslování veršů srov. [výše](#).

III.3.3.2.10 zkratka biblické knihy, číslo biblické kapitoly a verše (znakové styly)

Zvláště v biblickém textu, ale i v jiných pramenech s biblickými citáty, se do elektronické edice doplňují zkratky biblických knih a čísla kapitol a veršů, a to u biblických veršů před veršem, u ostatních pramenů rozhoduje o umístění editor. Zkratky biblických knih se citují dle úzu *Staročeského slovníku* (viz *Staročeský slovník. Úvodní stati, soupis pramenů a zkratk.* Praha 1968, s. 119). Pro usnadnění kontinuálního vkládání čísel biblických veršů lze užít nabídky „Pomůcky“ z šablony. O značení nebiblických veršů viz [výše](#).

Mt^{12,14} Tehdy vyšedše duchovníci, radu činiechu proti němu, kak by jej zatratili...

Vynde prut z kořena Ješe a květ z kořene jeho vzende, na němž sedmerá milost ducha svatého odpočine. **Is**^{11,1-3} Ten prut jest Maria...

III.3.3.2.11 relátor (znakový styl a znaky)

Je tvořen dvěma prvky a vymezuje víceslovný úsek textu, k němuž se vztahuje údaj za koncovým relátorem (např. biblický překlad a variantní biblický překlad, poznámka). Je vyznačen pomocí složených závorek, které jsou označeny stylem **relátor**, např. **{přicházejíce ke křstu svému} ani jdú ke křstu jeho.**

III.3.3.2.12 identifikátor (znakový styl)

Pokud je třeba porovnávat shodné pasáže v různých (zvláště variantních) textech, je třeba porovnávané části v textech shodně označit, k čemuž slouží styl **identifikátor**. Porovnávaný text je na počátku a na konci uzavřen pomocí znaku +, po němž následuje libovolný znak či řada znaků; tyto libovolné znaky musí být shodné u všech

porovnávaných textů. Např. **+Hlava22** Lékařova tvář se svraštila úsměvem. „Namouduši, ten mladík nelže, radoval se celý šťastný.“ **Hlava22+**

III.3.3.3 Kritika pramene a komentáře

III.3.3.3.1 pramen (znakový styl)

Pokud je z nezpochybnitelných důvodů zapotřebí text opravit (tj. emendovat), za emendovanou podobou se znakovým stylem **pramen** uvede původní (tj. chybný) text pramene: město **miefō**.

Emendace se neslučují; pokud se setká v těsné blízkosti více emendovaných slov, každé z nich bude mít samostatné znění pramene: město **miefō** staré **fnaree**. Pokud nastane případ, že znění pramene obsahuje zápis emendovaného slova s předložkou psanou dohromady se slovem (typ: *wprze*), předložka se pro potřeby zápisu původního znění nepřepisuje: Praise **prze** (= i když v rukopise je zapsáno substantivum s předložkou jako jedno grafické slovo). Záznam pramene může obsahovat více grafických slov, například: jako **yako yako** (= písař zapsal slovo *jako* omylem dvakrát). V případě, že se slovo opakuje na předělu stran (např. **yako 2r yako**), zaznamená se tento jev následujícím způsobem: „...byl **2r** jako **yako yako**...“ nebo „byl jako **yako yako 2r**...“ s případnou veřejnou poznámkou. Zkratka, kterou z technických důvodů nelze zachytit příslušným písmenem, se rozepíše v souladu s ortografickým systémem pramene stylem pro rozepsání zkratky; jedná se mj. o značky nad či pod písmenem (titly), např. u předpon *pro-*, *pod-*, *před-*, *přes-*, *při-*: **prowoditi**.

V rámci znění pramene se užívají tyto styly:

pramen

pramen, horní index

pramen, přeškrtnuté

pramen, rozepsání zkratky

Pokud nastane situace, že v prameni evidentně chybí část slova, lze užít také stylu **rekonstrukce** či ~~torzovité slovo~~ (viz [níže](#)). U chybějícího úseku, který zahrnuje slovo či několik celých slov, se užívá styl **doplňný text** (viz [níže](#)).

Pro vložení znění pramene je možné využít kombinaci kláves Ctrl + E či pokyn *Označ pro emendaci* z nabídky „Pomůcky“.

III.3.3.3.2 doplňný text (znakový styl)

V pramenném textu někdy chybí slovo či více slov. Pokud toto slovo či slova (nikoliv část slova!) lze do textu nezpochybnitelně doplnit, učiní se tak a doplňný text se označí znakovým stylem **doplňný text**. Text se často doplňuje na základě záznamu ve variantních pramenech; na zdroj doplnění je vhodné upozornit v **poznámce** (viz [níže](#)), v případech častého doplňování textu z jednoho zdroje též v edičním komentáři (viz [výše](#)) k elektronické edici. Styl **doplňný text** se neuvžívá např. k doplnění nadpisů či jiných dodatků, které v textu nebyly. Tímto stylem se označí i trojtečka, která signalizuje chybějící slovo či text, a v poznámce (srov. [níže](#)) se vysvětlí, proč je trojtečka užita

(poškození, nečitelnost písma atp.). Trojtečka je tedy také doplňkem textu: ...chybějící listy. Jiné je značení trojtečky u torzovitých slov (viz níže).

III.3.3.3.3 rekonstrukce (znakový styl)

Pokud se v prameni např. kvůli poškození rukopisu či tisku nedochovala část slova a lze ji bez pochybností doplnit, označí se doplněná část znakovým stylem **rekonstrukce** (např. „Zryli ruce moji...“). Doplnění se děje především na základě variantního rukopisu či starší edice, která vznikla editováním méně poškozeného pramenného textu, nebo na základě nezpochybnitelného úsudku editora. Stylu **rekonstrukce** se neuvžívá v případě, že je slovo neúplné z jakýchkoliv prokazatelně záměrných důvodů, např. při automatickém zkracování opakovaných slov či z nedostatku místa na konci řádku. V rámci rekonstrukcí se užívá těchto stylů:

rekonstrukce

rekonstrukce, cizí jazyk

rekonstrukce, popisek obrázku

III.3.3.3.4 torzovité slovo (znakový styl)

Pokud v prameni chybí část slova a není možné ji bez pochybností doplnit a označit stylem pro rekonstrukci (srov. výše), přepíše se v elektronické edici jen zachovaný zbytek slova, který se doplní trojtečkou vpředu či vzadu; trojtečka se ke zbytku slova připojí bez mezery: příklad: ...~~dam~~ (= chybí přední část slova, zůstalo dam). Toto torzovité slovo se včetně trojtečky označí znakovým stylem **torzovité slovo**. Za torzovité slovo se může vložit vysvětlující poznámka editora (pomocí stylu **poznámka**, srov. níže), v níž je podána informace o poškozeném textu, např.: ...~~dam~~ **utržený list**.

III.3.3.3.5 cizí jazyk (znakový styl)

Zvláště pro potřeby výstupu v textových bankách je nutné v elektronické edici označit nečeský text – k tomu slouží znakový styl **cizí jazyk**. Dále se nespecifikuje, o který jazyk se jedná (latinu, němčinu ap.), například: **in nomine**. Pokud je v předlohovém textu zapsán jazyk jinou grafickou soustavou, než je latinka či jiné dostupné písmo, či je-li písmo neznámé, zapíše se do elektronické edice trojtečka, která se označí stylem **cizí jazyk, doplněný text** a dodá se poznámka vysvětlující tento záznam: ...**zápis v neznámém jazyce**. Stylem **cizí jazyk** se většinou neoznačují propria, neboť u nich je velmi těžké rozhodnout, zda se jedná o slovo cizí, citátové, či zda je možné lexém považovat za součást českého lexika.

Stylem **cizí jazyk** je označena i zkratka **etc.**, včetně koncové tečky, a to i v případě, že tato tečka za zkratkou současně tvoří závěrečné interpunkční znaménko věty. V rámci cizího jazyka se užívají tyto styly:

cizí jazyk

cizí jazyk, horní index

cizí jazyk, transliterace, horní index

cizí jazyk, doplněný text

cizí jazyk, torzovité slovo

marginální přípisek soudobou rukou, cizí jazyk

marginální přípisek soudobou rukou, cizí jazyk, horní index

marginální přípisek mladší rukou, cizí jazyk

marginální přípisek mladší rukou, cizí jazyk, horní index

interlineární přípisek soudobou rukou, cizí jazyk

interlineární přípisek soudobou rukou, cizí jazyk, horní index

interlineární přípisek mladší rukou, cizí jazyk

interlineární přípisek mladší rukou, cizí jazyk, horní index

popisek k obrázku, cizí jazyk

rekonstrukce, cizí jazyk

textový orientátor, cizí jazyk

textový orientátor, cizí jazyk, horní index

transliterace, cizí jazyk

transliterace, cizí jazyk, horní index

živé záhlaví, cizí jazyk

živé záhlaví, cizí jazyk, horní index

III.3.3.3.6 transliterace (znakový styl)

Základním způsobem zpřístupnění textu v elektronické edici je transkripce; v některých případech lze kromě základního transkribovaného textu zpřístupnit i jeho transliterovanou podobu. Tehdy se užije znakový styl **transliterace**. Příkladem takového textu jsou Klaretovy slovníky, jejichž transkripce je obtížná a často může být diskutabilní. V těchto slovnících se tedy uvádí jak transkribovaná, tak transliterovaná podoba pramenného textu. Chce-li editor povolit zveřejnění **transliterace**, uvede „ano“ na příslušném řádku v úvodní tabulce s metadaty k edici. V rámci transliterace se užívají tyto styly:

transliterace

transliterace, cizí jazyk

transliterace, cizí jazyk, horní index

transliterace (zkratka)

transliterace (zkratka), horní index

transliterace, horní index

~~transliterace, přeškrtnuté~~*transliterace, rozepsání zkratky*

Styl *transliterace, rozepsání zkratky* se užije v případě, kdy není možné zachytit grafický znak použitý v prameni pro zkratky, popř. editor chce zachytit text oprostěný od zkratek; zkratka se rozepíše v souladu s předpokládanou podobou. Pro zachycení zkratky samotné se užije styl `transliterace (zkratka)`, popř. `transliterace (zkratka), horní index` podle umístění zkratky na řádku.

III.3.3.3.7 poznámka (znakový styl)

Pokud je třeba vložit do textu elektronické edice informace určené k zveřejnění (např. odkazy na literaturu, výklady slov, poznámky o čitelnosti či porušení pramene atp.), použije se znakového stylu `poznámka`. Informace zachycené stylem `poznámka` do určité míry nahrazují věcné a jiné poznámky v knižní edici.

Nabídka „Poznámky“ obsahuje formulace, které mají usnadnit popis problému a sjednotit metajazyk, avšak pro poznámku je možné užít jakoukoliv formulaci vhodnou k vyjádření sdělované informace. Pro potřeby korpusového zpracování se informace ve stylu `poznámka` nezachovává.

Pokud se formou veřejné poznámky uvádí odkaz na variantní pramen, sekundární literaturu ap., je nutné, aby byla tato informace obecně srozumitelná: odkazuje se tedy např. uvedením kombinace signatury a místa uložení; autora, titulu, místa a roku vydání ap., srov. `chybějící text (?)`, srov. `variantní rukopis Národní knihovny České republiky XVII B 6: „věci“`; tento rukopis též v edici Kolár, J. – Nedvěďová, M. (eds.): *Próza českého středověku*. Praha 1983, nikoli např. uzuálními zkratkami pramenů užívanými ve *Staročeském slovníku*, které nejsou obecně srozumitelné, popř. nejsou vysvětlené v edičním komentáři. V rámci poznámek se užívají tyto styly:

`poznámka``poznámka, horní index`~~`poznámka, přeškrtnuté`~~*`poznámka, kurzíva`*

III.3.3.3.8 interní poznámka (znakový styl)

Šablona nabízí možnost včleňovat do textu poznámky, které nejsou určeny veřejnosti (např. poznámku, že je třeba nahlédnout do určité odborné literatury, konzultovat s kolegy, dořešit problém atp.). Užité znakový styl `interní poznámka` zajistí, že se taková poznámka neobjeví v žádném z finálních výstupů. Interní poznámku lze vložit na libovolné místo textu (i doprostřed slova) s výjimkou úvodní tabulky (viz [výše](#)). V rámci interních poznámek se užívá těchto stylů:

`interní poznámka`

interní poznámka kurzíva

interní poznámka, horní index

~~interní poznámka přeškrtnuté~~

III.3.3.3.9 různočtení a autor různočtení (znakové styly)

Pro stručnost používáme v případě elektronických edic termín *různočtení* pro odlišnou interpretaci zápisu v různých edičních zpracováních; různočtení v tradičním editologickém pojetí, tj. textové varianty, zpracováváme odlišným způsobem: formou **veřejné poznámky**.

U děl, u nichž existuje (knižní, časopisecká) edice, jejíž znění se odlišuje od znění v elektronické edici, je možné užít stylů **různočtení** a **autor různočtení**, a to v uvedeném pořadí (nelze rovněž uvést **různočtení** bez **autora** nebo **autora**, aniž by mu předcházelo **různočtení**). Stylem **různočtení** se označí alternativní interpretace výrazu a stylem **autor různočtení** autor uvedené alternativní interpretace (většinou zkratkou jména či díla). Bibliografický údaj variantní edice, která se k různočtení využívá, se uvede v edičním komentáři (srov. [výše](#)). Z důvodu obtížné interpretace pramenného textu se různočtení a autor různočtení uvádí např. u edice Klaretových slovníků, viz FLAJŠHANS, Václav. *Klaret a jeho družina. Sv. I. Slovníky veršované*. Praha: Česká akademie věd a umění, 1926.

III.3.3.3.10 soudobý korektor a druhý překlad (znakové styly)

U biblického překladu *Nového zákona glosovaného klementinského* (Národní knihovna ČR, sign. XVII E 13) bylo třeba zachytit genezi textu spočívající v zápisech variantního znění biblického překladu v jednom prameni. K tomu slouží znakové styly **soudobý korektor** (zachycuje změnu překladu v rovině morfologické nebo hláskoslovné, nikoli lexikální) a **druhý překlad** (obsahuje text dalšího překladu, zachycuje změny v rovině lexikální). Styly určené pro tento konkrétní pramen slouží pouze k zjednodušení a urychlení ediční práce.

III.3.3.3.11 lemma a hyperlemma (znakové styly)

Šablona nabízí možnost lemmatizace textu pro potřeby staročeského a středněčeského korpusu. Neočekává se, že editoři budou pramenný text soustavně lemmatizovat, avšak lemmatizační styly jim ve výjimečných případech umožňují zadat lemmata k výrazům, u nichž (či u jejichž tvarů) bude v budoucnu obtížné (automaticky) patřičná lemmata stanovit.

Znakový styl **lemma** se používá pro základní tvar (infinitiv, adjektivum v nom. sg. m. atp.) v hláskové podobě, v jaké se vyskytuje v editovaném textu. Znakový styl **hyperlemma** se v případě staročeských textů užívá pro základní tvar lexému v hláskové podobě k roku 1300.

...Galienus praví, že máš při tom času jiesti kouře **kouře** **kůře** rozvařené...

...budu veselá hrajci **hráti** **jhráti**... (hrajci je zde formální varianta tvaru přechodníku přítomného pro f.)

Pokud se lemmatizuje slovo, které je emendováno, emendace je umístěna na první místo:

důstojného **duftgneho** **důstojný** **dóstojný** (+ příp. poznámka editora)

Lemmatizace a hyperlemmatizace textů pro středněčeský korpus není dosud teoreticky dořešena.

III.3.3.3.12 výrazy pro excerpce (komentář)

Potřebuje-li editor upozornit na výraz, který může být předmětem dalšího zkoumání (např. lexikografického popisu), vybere jej do bloku a stiskne tlačítko „Excerpce“ na kartě. Vytvoří se wordovská poznámka uvozená slovem „Excerpce:“, za níž bude následovat vybraný výraz v uvozovkách. K takto vytvořené poznámce může pak editor přidat jakýkoli vlastní komentář. Při dalším zpracování budou takto označené výrazy určené pro budoucí výzkum extrahovány odděleně a budou doplněny o další potřebné údaje, tj. přiměřený kontext, pramen a číslo strany.

III.3.3.3.13 popis k obrázku (znakový styl)

Popisek obsahuje soudobý text, který se vztahuje k obrázku v prameni. Umisťuje se do textu v místě, kde se reálně vyskytuje, obvykle pod obrázkem (pak se klade za značku # pro grafiku), výjimečně i nad obrázkem (pak se klade před značku # pro grafiku). Pro dodaný titulek k obrázku srov. [výše](#).

Synové izraelští jedie beránek velikonoční

III.3.3.3.14 grafika (znak)

V pramenných textech se občas vyskytují obrázky, náčrtky, schémata, ozdoby a tabulky. Pokud se v nich vyskytuje souvislejší text, přepíše se do elektronické edice s doplňující informací v **poznámce** (srov. [výše](#)). Pokud se jedná o obrázek bez textu či s textem zanedbatelné jazykové hodnoty, nahradí se znakem pro grafiku, jímž je dvojitý křížek #. Zapisuje se výběrem z nabídky na kartě šablony „Speciální znaky – ostatní“ nebo klávesovou zkratkou Alt+Ctrl+X. Znak „grafika“ se týká obrázků pevněji zapojených do textu (tj. „textotvorných“), které nelze bez komentáře vynechat, neboť by výsledný text působil fragmentárně. Na pozdější výzdobu na okrajích stran a jinde se v edici neupozorňuje.

III.3.3.3.15 uvozovky pro citáty (znak)

Pro označení citátu uvnitř přímé věty, příp. pro označení biblických citátů je možné užít tzv. francouzské dvojité uvozovky: »citát«. Zapisují se výběrem z nabídky na liště šablony „Speciální znaky – ostatní“.

Např.: Prorok Eliáš řekl Izraelcům: „Hospodin všemohoucí praví: »Zarmoutil jsi mne, lide můj.« Proto změňte své smýšlení.“ Lid se zarmoutil, když slyšel slova proroka.

III.4 Znakové styly a interpunkce (problematika mezer)

Pro bezproblémový převod elektronické edice do výstupních formátů (XML, textová banka) je důležité dodržovat pravidla pro správné kladení mezer a jejich označení znakovým stylem.

Pro mezery existuje jedno základní pravidlo:

1) mezery musí být označeny stejným stylem jako předchozí text.

Výjimkou jsou tyto případy:

1a) předchozí styl obsahuje formátování horním indexem – v těchto případech může mít mezera jakékoli formátování, např. „**druhe^o dne**“;

1b) předchozí styl je typu „interní poznámka“ (tj. interní poznámka, interní poznámka kurziva, interní poznámka přeškrtnuté atd.) – v těchto případech se při převodu nejprve odstraní interní poznámka včetně počátečních a koncových mezer a teprve na výsledný text se vztahují pravidla pro formátování mezery. Např. „pokusil(?) se“, „pokusil (š?)se“ i „pokusil (š?)se“ je správně; „pokusil(š?)se“ je špatně.

1c) mezery na konci odstavce se při následné přípravě edice k jejímu zveřejnění vypouštějí, ať už jsou zachyceny v edici jakýmkoli stylem, tj. např. „Kapitola XIX sic!“ i „Kapitola XIXsic!“ je v pořádku.

Na text elektronické edice se před převodem do výstupních formátů aplikují nástroje, které zajistí, že mezery budou mít formátování podle výše uvedených pravidel.

III.4.1 Mezery a interní poznámka

Jak již bylo řečeno výše, text označený jedním ze stylů pro interní poznámku se z výstupu zcela vypustí, a to včetně počátečních a koncových mezer. Zvláště u delšího úseku se proto může stát, že je tímto stylem označena koncová i počáteční mezera mezi dvěma slovy hlavního textu. Po odstranění interní poznámky tak dojde ke sloučení dvou slov do jednoho. Místo „Petr(?) nebo je to *Pepř?* a Pavel“ má být „Petr(?) nebo je to *Pepř?* a Pavel“, popř. „Petr(?) *nebo je to Pepř?* a Pavel“.

III.4.2 Mezery a interpunkce

Pokud se mezi výraz, který je následován interpunkčním znaménkem, dostanou prvky s jiným formátováním (veřejná poznámka, znění pramene u emendací ap.), je potřeba, aby mezera za hlavním textem buď nebyla, nebo byla označena stylem interní poznámky a aby text s jiným formátováním nekončil mezerou, např. takto: „ale ti *tj. vyvolení*, kteříž stanú na pravici“ nebo „ale ti **TI** *tj. vyvolení*, kteříž...“. (Zápis „ti *tj. vyvolení*, kteříž“ není přípustný, neboť první mezera by se podle pravidla 1 převedla na styl předchozího textu.)

III.4.3 Mezery a veřejná poznámka

Ve výstupu se veřejná poznámka připojí (ve formě poznámky pod čarou) k předchozímu textu, i když je před ní mezera. Tj. „Pána Boha *škrtnut zápis „aby gemu račil“ prositi, aby*“ bude ve výstupu (v edičním modulu, kde se poznámka přetransformuje do tzv. patové poznámky signalizované v textu horním indexem) vypadat takto: „Pána Boha¹² prositi,

aby“. Pokud bude v elektronické edici před poznámkou mezera, přesune se mezera ve výstupu za index poznámky pod čarou, pokud tam mezera nebude, nevygeneruje se ani ve výstupu, a to ani v případě, že samotný text poznámky mezerou končí, tj. „vzalškrtnuto „botu“, aby“ i „vzalškrtnuto „botu“, aby“ jsou správně a dají stejný výsledek: „vzal⁴³, aby“.

Stejná pravidla se týkají všech stylů, které se ve výstupu převedou na nějakou formu poznámky pod čarou, tj. např. znění pramene u emendací, transliterace, živého záhlaví ap.

III.4.4 Mezery a foliace

Pokud začíná strana začátkem slova, klade se za číslo strany, popř. označení sloupce mezera, a to i když spadá doprostřed odstavce („přišel **1v** pozdě“, „pokračoval **4r/a** cestú“) nebo na začátek odstavce („**1v** Počíná se“). Uvádí-li se více značení stran oddělených lomítkem, mezera se klade až za poslední údaj („byl se **53ed./33** nabažil“). Pokud je hranice strany uprostřed slova, uvádí se číslo strany, popř. označení sloupce bez mezer (např. „při**1v**šel“, „ot**A3r/a**šel“). Pokud je slovo rozděleno hranicí stránky a k číslu strany chceme zaznamenat další údaj (např. poznámku nebo text živého záhlaví), uvádíme i tyto další údaje bez mezery, tj. např. „při**10v**v tisku chybně „110“šel“, „pa**3r** Bratr Žižka **a**třil“.

III.5 Poznámky k transkripci

Pramenný text se přepisuje v transkripci, tj. užívá se novočeský pravopis, ovšem při důsledném zachování všech relevantních jevů starších vývojových fází češtiny. Transliterace se užívá v případech, kdy je pramenný text emendován a ve znakovém stylu **pramen** je transliterovaně uvedeno chybné znění předlohy (srov. [výše](#)). V odůvodněných případech (např. Klaretovy slovníky) lze v elektronické edici uvádět i transliterovaný text prostřednictvím stylu **transliterace** (srov. [výše](#)).

Předkládané poznámky k transkripci jsou spíše doporučením a mohou být korigovány transkripčními pravidly formulovanými editorem pro konkrétní text na základě komplexní analýzy pramene (zvažují se mj. okolnosti, zda jde o autograf, či o opis, příp. jaká doba dělí vznik památky od vzniku pramene, počet písařů/tiskařů, chybovost pramene, frekvence nestandardních jevů obecně, možné nářeční vlivy, dostupnost a opotřebenost tiskařských typů, praxe a lokalizace tiskárny a možnost cizojazyčných vlivů atp.).

III.5.1 Transkripce středověkých rukopisů a inkunábulí (resp. tisků ze začátku 16. století)

Při přepisu středověkých pramenů jsou zohledňovány transkripční zásady navržené a užívané mj. v níže uvedených pracích. Uvedené zásady se neuplatňují automaticky, nýbrž se přizpůsobují jazykovému stavu konkrétního pramene, přičemž platí, že na odchylky od obecného úzu se vždy upozorňuje v edičním komentáři (viz [výše](#)).

DAŇHELKA, Jiří. Směrnice pro vydávání starších českých textů. *Husitský Tábor* 8, 1985, s. 285–301.

Staročeský slovník: Úvodní stati, soupis pramenů a zkratek. Praha: Academia 1968, s. 44–49.

Výbor z české literatury od počátků po dobu Husovu. Eds. Bohuslav Havránek, Josef Hrabák a kol. Praha: Československá akademie věd 1957, s. 25–35.

Výbor z české literatury husitské doby I. Eds. Bohuslav Havránek, Josef Hrabák, Jiří Daňhelka a kol. Praha: Československá akademie věd 1963, s. 31–41.

Problematicke ediční teorie a praxe se věnuje např. publikace VAŠÁK, Pavel. *Textologie: teorie a ediční praxe.* Praha: Karolinum 1993.

III.5.1.1 Interpunkce

Pramenné texty většinou žádná interpunkční znaménka neobsahují, případně obsahují znaménka členění textu, která jsou kladena na základě jiných principů, než je dnešní interpunkce (především na základě pauzového principu), proto se v přepisu zavádí interpunkce současná, která odráží to, jak editor daný text interpretuje. Používají se současná interpunkční znaménka v jejich současných funkcích. Co se týče přechodníkových vazeb, čárkami se zpravidla oddělují rozvité (tj. více než dvoučlenné) přechodníkové vazby, vazby tvořené pouze jedním členem (i se zvrtným *se*) se čárkou neoddělují. Při kladení interpunkce je nutné komplexně vyhodnotit skladbu věty či souvětí. Ve staré češtině se přechodníky mohly do větné stavby zapojovat i souřadně – v takových případech by se interpunkce neuváděla.

III.5.1.2 Hranice slov

Hranice slov ve středověkých (i mladších) zápisech zpravidla nebývá shodná s dnešním stavem. Při přepisu se tedy zohledňuje současný úzus, přičemž u některých výrazů se zvažuje, zda se již jedná o spřežku, či o výrazy samostatné. V textech z tohoto období se spojkový výraz *li* přepisuje samostatně a bez spojovníku (např. *možno li, že..., chlapec li, či děvče*). Se spojovníkem připojujeme *-li* až v textech z 16. století a mladších. Zkrácené tvary 2. a 3. osoby sg. slovesa *býti* přepisujeme zvlášť a s apostrofem *s', j'* (např. *co j' mluvil, že s' to učinil*).

III.5.1.3 Jotace

Při transkripci jotace v krátkých slabikách (*ě*) a v dlouhých slabikách (*ie*) vycházíme především ze zásad formulovaných J. Daňhelkou⁷⁶. V pramenech datovaných do roku 1300 jotaci rekonstruujeme všude tam, kde je náležitá k roku 1300. V pramenech ze 14. a z 15. století ponecháváme etymologicky a vzhledem ke stáří pramene náležitou jotaci a zároveň respektujeme její absenci tam, kde ji lze vysvětlit jako důsledek hláskového vývoje nebo jako nářeční rys (zejm. pokles jotace po retnicích: *pekný, příběhši, verný* atp.). Jotaci nenáležitou při transkripci odstraníme s doplněním původní podoby stylem **transliterace** (viz [výše](#)). Styl **transliterace** se zde užívá především pro zachycení nestandardní jotace, kterou nelze jednoznačně vyhodnotit jako chybu nebo pouze jako písářský úzus, resp. u které je možné uvažovat např. o systémovosti takového záznamu. Záleží na rozhodnutí editora, zda vyhodnotí transliterovaný text jako užitečnou, avšak výslednou podobu edice „zatěžující“ informaci, nebo zda bude transliterace dostupná

⁷⁶ DAÑHELKA, Jiří. Směrnice pro vydávání starších českých textů. *Husitský Tábor* 8, 1985, s. 285–301.

pouze neveřejně. Styl **pramen**, který slouží při emendaci textu, se pro zaznamenávání nenáležité jotace neužívá a slouží jen pro opravy zjevných písařských či tiskařských chyb. Od zásady pravidelné signalizace odstranění nenáležité jotace je možné upustit zejména u přepisu pramenů z 2. poloviny 15. století, z nichž mnohé jotaci zaznamenávají nespolehlivě a lze v nich nadbytečnou jotaci považovat za grafický úzus nereflektující stav v jazyce. V takových případech je možné nadbytečnou jotaci odstranit, aniž by odstranění bylo uvedením transliterované podoby pramenného textu signalizováno přímo v edici, a upozornit na tento postup jen v edičním komentáři (viz [výše](#)).

Co se týče zápisu slabik *dě, tě, ně*, můžeme se ve staročeských textech setkat se zápisem *de, te, ne*. Takovýto zápis zohledňujeme při transkripci textu z relativně uzavřené skupiny pramenů vzniklých ve 14. století a výjimečně v první polovině 15. století, které zaznamenávají jotaci náležitou a ve kterých se výrazně nevyskytuje jotace nenáležitá či pokleslá (podle Jana Gebauera, *Historická mluvnice I*, s. 202n., se jedná jmenovitě o tyto prameny, citované zkratkami podle *Staročeského slovníku*: AlxH, Túl, LegApD, LegApŠ, LegMar, LegPil, LegJid, LegDuchM, Mast, PasMuzA, ModlMil, Hrad, ŽaltWittb, RychnSouk, ListWart, Vít, BiblOl, Kruml, BiblKoř, OtcB). Je-li původní slabika *ňe* zapsána jako *ne-* (např. *k nemu, wone*), klade se v přepisu do novočeského pravopisu podoba *ňe-* (*k ňemu, vůňe*). Respektujeme tak foneticky odlišnou povahu slabiky *ňe* (z **nj-e*) a slabiky *ně* (z **ń-e*, např. *některý, němý*). Stejně tak slabiky *te, de* zapsané jako *te, de* (*przielssten, obezdene*) se transkribují jako *te, de* (*přělsťen, obezděné*). Měkkost ostatních párových souhlásek (*b, f, l, m, p, s, v, z*) transkribujeme pouze v případě, je-li to podmíněno pozičně (např. u *wefelu byty > u veselů býti*) nebo je-li to v zápise jasně signalizováno (např. *zemi* pro *zeňu/zeňú*). Naopak tam, kde měkkost nevyžaduje pozice nebo kde měkkost není graficky naznačena, se stav nerekonstruuje (např. *buzenye* přepisujeme jako *buzenie*, ne **bužení*).

III.5.1.4 Vokální kvantita

Vokální kvantita nebývá v tomto období u dlouhých vokálů značena, je proto nutné ji v transkripci doplňovat, ovšem za vědomí, že staročeská (ani mladší) vokální kvantita není shodná s kvantitou v současné spisovné češtině (např. *pomstiti, vymyti, podlé, vedlé, prvé, najprvé, kázanie – kázani* dat. sg., *klénot*). Tyto problémy je třeba řešit na základě odborné literatury k tématu, např. *Staročeského slovníku, Elektronického slovníku staré češtiny*, Gebauerovy *Historické mluvnice jazyka českého* (zvl. díl I *Hláskosloví*), příp. nepublikované práce M. Nedvědové (práce je pro badatelské účely k dispozici v OVJ).

III.5.1.5 Velká písmena

Velká písmena v edici ve shodě se současnou pravopisnou normou signalizují začátky větných celků a vlastní jména, případně také vyjádření úcty (např. v oslovení *Jeho Milost*). Problém nastává jednak u výrazů, které mohly mít funkci *propria* (např. *egyptská země*), a dále u výrazů náboženských a zástupných. Jelikož ani současná pravidla nemají v psaní velkých písmen zcela jasno, jisté kolísání při editaci textů psaných historickou češtinou lze

pochopit; v rámci jednoho textu však musí být stejné výrazy (resp. výrazy stejného typu) psány shodně.

III.5.1.6 Předpony a předložky s/z

Předpony *s-* a *z-* píšeme podle znění v pramenném textu, pokud lze předpokládat, že takový zápis je v souladu s etymologickým původem slova nebo odráží asimilační změny, které v jazyce probíhaly (např. *zprávcě, spěvák*). Rovněž předložky *s* a *z* podléhají znělostní asimilaci (např. *z bohem, s těla*). Zápis emendujeme v případě, že k asimilaci znělosti nejsou podmínky (např. zápis *z tielem* emendujeme a transkribujeme *s tělem*).

III.5.1.7 Souhláskové skupiny

Pramenný text může odrážet zjednodušenou výslovnost některých souhláskových skupin (např. *pražský* je zapsáno jako *praský*, zápis *mieti* ukazuje na zánik pobočné slabiky). Takto zjednodušené hláskové skupiny přepisujeme dle pramene. V některých případech se hlásky přisouvají (např. *ovoce* je zapsáno jako *ovotce*); rovněž tento záznam pramene v transkripci akceptujeme.

Pokud jsou v prameni zachyceny průvodní vokály slabikotvorných likvid, v edici je zaznamenáváme a přepisujeme je normálním písmem, nikoliv např. v horním indexu (např. *smirt*, nikoliv *sm^írt*).

III.5.1.8 Cizojazyčné výrazy

Psaní výrazu cizího původu závisí na míře jeho zdomácnění. Při psaní gemináty či jednoduchého písmene, psaní *i/y* atd. (*suma, historie, kardinál*) se můžeme opřít o novočeská pravidla pravopisu a současnou slovní zásobu. Nelze však automaticky převádět staročeskou podobu cizího výrazu na novočeskou. Přepisujeme tedy např. *litera, serafín* nebo *Arestotileš, Kryzostomus*.

III.5.1.9 Další pravopisné a hláskové jevy

Některé texty zaznamenávají kromě diftongizace *ó > uo* též diftongizaci krátkého vokálu *o > uo* (*buoží*). Tento záznam je v odborné literatuře různě interpretován a editor ho může považovat buď za zápis reflektující pouze písařský úzus, či za zápis odrážející (dočasný, lokální) stav v jazyce. Pokud *uo* považuje za hyperkorektní záznam, při transkripci zapíše *o* a doplní původní podobu stylem **transliterace** (viz [výše](#)). Pokud se zápis *s uo* vyskytuje často, zaznamená editor tuto skutečnost v edičním komentáři (srov. [výše](#)) a v textu uvede náležitou podobu bez transliterace. Pokud editor považuje zápis za výsledek hláskové změny krátkého *o > uo*, která v češtině probíhala paralelně se změnou dlouhého *ó > uo*, zápis ponechá dle pramene (*buoží*). Podobně ponechá znění podle pramene v případě, že vyhodnotí záznam jako stav, kdy se původní krátké *o* zdloužilo a poté proběhla náležitá změna dlouhého *ó > uo* (*boží > bóží > buoží*). Zvláště ve starších edicích a edičních zásadách se občas objevuje transkripce diftongu s diakritickým znaménkem (*uó*) – tento zápis v elektronických edicích neakceptujeme.

Problémy mohou působit zápisy, jež nejsou v souladu s dnešními pravopisnými pravidly o shodě podmětu s přísudkem. Před shodou podle smyslu se preferuje shoda gramatická, tj. např. *domové se zbořili* (životné koncovce maskulina odpovídá měkké *-i* v l-ovém přičestí). U neuter se v plurálu často opouští zakončení na *-la* a nahrazuje se zakončením na *-ly* (*děvčata se radovaly, města vzkvétaly*) – znění pramene se v takových případech neemenduje.

V rukopisech (i mladších tiscích) se často objevují tzv. nadbytečné (grafické) gemináty; soudí se, že nenesou fonologickou informaci, a proto se v edicích odstraňují jako grafický jev bez označení emendačního zásahu. Jedná se zejména o výrazy *maso*, *zlato*, *rada*, *žlutý* aj. (zapsáno *masso*, *zlatto*, *radda*, *zlutty*).

Písařské zkratky, které jsou považovány za běžné, se rozepisují bez značení emendace. Jedná se např. o zkratky *gt* (= jest), *s.* (= ve vhodných kontextech se může nahradit dnešní zkratkou *sv.*), *ka* (= kapitola), deklinační zakončení *dobre^o* (= dobrého), *dobre^v* (= dobrému) atp. Zkratky, u nichž lze odhadovat, že jsou omezeny na konkrétní text, či které nejsou příliš běžné, také rozepíšeme, ovšem původní podobu zachytíme pomocí znakového stylu **transliterace** (srov. [výše](#)) nebo veřejné **poznámky** (srov. [výše](#)).

Způsob přepisu číslic a značek v textu si stanovuje editor na základě současných pravopisných zvyklostí. Římské číslice se převádějí na arabské tam, kde dnešní úzus římských číslic neužívá. Rozepisování číslic se nedoporučuje, neboť nelze přesně odhadnout, jak by měla výsledná lexikální forma vypadat (např. u řadových číslic se preferuje zápis 8. než *(v)osmý*). Částečné rozepisování číslovky (např. *19tý) není povoleno pravidly současného pravopisu, které je nutné v transkripci starších českých textů v maximální možné míře respektovat. Značky, které nelze bez problémů přepsat, nahrazujeme značkou pro grafiku # (srov. [výše](#)).

III.5.1.10 Přepis cizojazyčného textu

Přepis latiny se řídí především nepublikovaným článkem Bohumila Ryby *Pravidla pro transkripci latinských literárních rukopisných textů*, popř. oddílem 8.3 ve *Staročeském slovníku: Úvodní stati, soupis pramenů a zkratek*. Praha: Academia 1968, s. 48–49.

Pro přepis středohornoněmeckých výrazů je možné využít pravidla v oddílu 8.4 ve *Staročeském slovníku: Úvodní stati, soupis pramenů a zkratek*. Praha: Academia 1968, s. 49.

III.5.2 Transkripce rukopisů a tisků 16.–18. století

Neexistují transkripční zásady, které by postihly celé toto období. Poučení o stavu jazyka, kterým jsou tyto knihy zapsány, jsou dílčí; není k dispozici ani slovník, ani gramatiky zkoumající období střední češtiny. K problematice transkripce lze využít:

VINTR, Josef. Zásady transkripce českých textů z barokní doby. *Listy filologické* 121, 1998, s. 341–346.

KOPECKÝ, Milan. K vydávání památek 16. a 17. století. *Studia Comeniana et historica* 7, 1977, s. 7–22.

HÁDEK, Karel. K transkripci česky psaných památek 16.–17. století. *Studia Comeniana et historica* 7, 1977, s. 28–37.

DAŇHELKA, Jiří. Směrnice pro vydávání starších českých textů. *Husitský Tábor* 8, 1985, s. 285–301.

PETRŮ, Eduard. K problematice vydávání děl bilingvních autorů 16. a 17. století (Bartoloměj Paprocký z Hlohov a Paprocké Vůle). *Studia Comeniana et historica* 7, 1977, s. 23–28

VALÁŠEK, Martin. Jindy a nyní (K historii vydávání raně novověkých česky psaných textů). *Listy filologické* 123, 2000, s. 149–156.

Dále lze informace čerpat i z edičních komentářů a poznámek v kritických edicích (např. Jan Kořínek: *Staré paměti kutnohorské* od R. Lungy a A. Sticha a edice připravené P. Koskem) a v *Lexikální databázi humanistické a barokní češtiny* (<http://www.madla.ujc.cas.cz>; dostupná po registraci).

Z tohoto období jsou zachovány tisky i rukopisná díla či opisy. Tisky jsou zpravidla čitelnější, obsahují méně (neobvyklých) zkratk, avšak velmi se různí kvalitou zachycení jazykového stavu. Při jejich transkripci platí stejné zásady, které byly zmíněny v části o středověkých dílech. Navíc je třeba zmínit, že:

V tisících nejstaršího období bývají problematicky vytištěny znaky specifické pro češtinu, příp. znaky, které latina či němčina nezná. Jedná se především o grafémy s diakritickými znaménky. Časté jsou případy, že tiskaři (nezřídka nepocházející z českých zemí) neměli k dispozici potřebné typy a nahrazovali je jinak (většinou znaky bez diakritických znamének). Takto vysázený text nelze považovat za spolehlivý záznam jazyka daného období v daném regionu. Pokud je jasné, že se jedná o tiskařský (nikoliv jazykový) jev, záznam je nutno pomocí emendací (srov. [výše](#)) opravit, případně, např. při plošném výskytu stejného typu chyby, na chybovost tisku upozornit v edičním komentáři.

Spojku *-li* přepisujeme od 16. století stejně jako v nové češtině, tedy se spojovníkem (*pravda-li, nebo ne?*).

Nespolehlivě je značena vokalická kvantita (resp. vokalická délka), která byla rozkolísaná i v jazyce. Často může naznačená vokalická kvantita odrážet stav v mluvené řeči či v nářečí. Nenáležitá kvantita se opravuje (emenduje) jen v případech, kdy nelze soudit, že jde o odraz takové variantnosti v jazyce (např. *néstj inf.* – náležitá emendace na *nésti*, neboť pro délku v koncovce není opora v žádné lokální či časové variantě). Ponechává se např. vyrovnávání kvantity v nepřímých pádech u výrazu *chléb, chléba, chlébem*, krácení v instr. sg. zájmena *ten: tim* atd. Důvodem zachování kvantity odlišné od současné češtiny bývají případy, jež se v určitém textu, případně i v jiných textech, opakují. U nahodilých výskytů se naopak silněji zvažuje možnost písařova či tiskařova omylu (a tedy následné emendace).

III.6 Literatura

III.6.1 Slovníky

BĚLIČ, Jaromír, Karel KAMIŠ a Karel KUČERA. *Malý staročeský slovník*. Praha: SPN 1979.

GEBAUER, Jan. *Slovník staročeský*. Praha: Academia 1970². (*A–netbanlivost*).

Staročeský slovník. Praha: Academia 1968–2008. (*N–při*).

Elektronický slovník staré češtiny. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR 2005– (průběžné zpracování: od násloví *při-* do konce abecedy, následně od začátku abecedy), viz *Vokabulář webový: webové hnízdo pramenů k poznání historické češtiny*, <http://vokabular.ujc.cas.cz>.

- JUNGMANN, Josef. *Slovník česko-německý I–V*. Praha: Academia 1990².
- KOTT, Štěpán František. *Česko-německý slovník I–VII*. Praha: J. Kolář et al. 1878–1906 (vč. dodatků).
- RESCHELIUS, Thoma. *Dictionarium bohemicolatinum*. Olomouc: J. Günther 1562.
- RESCHELIUS, Thoma. *Dictionarium latinobohemicum*. Olomouc: J. Günther 1560.
- ADAM z Veleslavína, Daniel. *Nomenclator quadrilinguis boemico-latino-graeco-germanicus*. Praha: D. Adam z Veleslavína 1598.
- ADAM z Veleslavína, Daniel. *Sylva quadrilinguis vocabulorum et phrasium Bohemicae, Latinae, Graecae et Germanicae linguae*. Praha: D. Adam z Veleslavína 1598.
- KOMENSKÝ, Jan Amos. *Orbis sensualium pictus*. Levoča: S. Brewer 1685.
- KROPF, Franz Xaver. *Index locuples Latinarum Dictionum*. Praha: Tiskárna akademická 1753.
- ROHN, Jan Karel. *Nomenclator, to jest: Jmenovatel aneb rozličných jmen, jak v české, latinské, tak i v německé řeči oznamitel*. Praha: J. Průšová 1764–1768.

III.6.2 Gramatiky

- GEBAUER, Jan. *Historická mluvnice jazyka českého I: Hláskosloví*. Praha: ČSAV 1963².
- GEBAUER, Jan. *Historická mluvnice jazyka českého III: Tvarosloví 1. Skloňování*. Praha: ČSAV 1960².
- GEBAUER, Jan. *Historická mluvnice jazyka českého III: Tvarosloví 2. Časování*. Praha: ČSAV 1958³.
- GEBAUER, Jan. *Historická mluvnice jazyka českého IV: Skladba*. Praha: Academia 2007².
- TRÁVNÍČEK, František. *Historická mluvnice československá*. Praha: Melantrich 1935.
- KOMÁREK, Miroslav. *Historická mluvnice česká I: Hláskosloví*. Praha: SPN 1969³.
- TRÁVNÍČEK, František. *Historická mluvnice česká III: Skladba*. Praha: SPN 1962².
- VÁŽNÝ, Václav. *Historická mluvnice česká II/1: Skloňování*. Praha: SPN 1970.
- DOSTÁL, Antonín. *Historická mluvnice česká II/2: Časování*. Praha: SPN 1967.
- LAMPRECHT, Arnošt, Dušan ŠLOSAR a Jaroslav BAUER. *Historická mluvnice češtiny*. Praha: SPN 1986.
- KOMÁREK, Miroslav. *Dějiny českého jazyka*. Brno: Host 2012.
- NEWERKLA, Stefan Michael. *Sprachkontakte Deutsch – Tschechisch – Slowakisch*. Frankfurt am Main: Lang 2004.
- Z NUDOŽER, Vavřinec Benedikt. *Grammaticae Bohemicae ... libri duo*. Ed. Nancy Susan Smith. Ostrava: Ostravská univerzita, Filozofická fakulta 1999.
- Gramatika česká Jana Blahoslava*. Eds. Mirek Čejka, Dušan Šlosar, Jana Nechutová. Brno: Masarykova univerzita 1991.
- BENEŠOVSKÝ, Matouš (Philonomus). *Grammatica Bohemica = Gramatika česká; Knižka slov českých vyložených*. Ed. Ondřej Koupil. Praha: KLP 2003.
- ŠTEJER, Matěj Václav. *Žáček aneb Výborně dobrý způsob, jak se má dobře po česku psáti neb tisknouti*. Ed. Daniel Nečas. Praha: Akropolis 2001.
- Jezuité Drachovius a Steyer gramatiky češtiny*. Ed. Ondřej Koupil. Praha: KLP 2012.
- DOLEŽAL, Pavel. *Grammatica slavico-bohemica*. Bratislava: Typis Royerianis 1746.
- DRACHOVSKÝ, Josef. *Grammatica Boëmica*. Olomouc: V. J. Ettl 1660.
- OPTÁT, Beneš, Petr GZEL a Václav PHILOMATES. *Grammatika česká*. Náměšť nad Oslavou: K. Aorg 1533.
- ROSA, Václav Josef. *Čechořečnost*. Praha: J. Arnolt z Dobroslavína 1672.

III.6.3 Internetové aplikace, publikace a materiály

- Vokabulář webový: [webové hnízdo pramenů k poznání historické češtiny: http://vokabular.ujc.cas.cz](http://vokabular.ujc.cas.cz).
- Příruční slovník jazyka českého: <http://bara.ujc.cas.cz/psjc/>.
- Slovník spisovného jazyka českého: <http://bara.ujc.cas.cz/ssjc/>.
- Česko-německý slovník Fr. Št. Kotta: <http://kott.ujc.cas.cz/>.
- Lexikální databáze humanistické a barokní češtiny (přístup po registraci: <http://www.madla.ujc.cas.cz>).

Knihopis: <http://www.knihopis.org>; údaje z Knihopisu jsou rovněž převedeny do databáze *Manuscriptoria*, viz <http://www.manuscriptorium.com>, a databáze Národní knihovny ČR, viz http://aleph.nkp.cz/F/?func=file&file_name=find-b&local_base=KPS.
Internetová jazyková příručka: <http://prirucka.ujc.cas.cz>.

IV Prvky používané v elektronických edicích v editoru Microsoft Word

Obsah kapitoly Prvky používané v elektronických edicích v editoru Microsoft Word

IV.1	Změny dokumentu	81
IV.2	Základní informace	82
IV.2.1	Popis prvků.....	82
IV.2.2	Charakteristika výstupů.....	83
IV.2.3	Použité značky.....	83
IV.2.4	Styly.....	84
IV.2.4.1	Pojmenování stylů	84
A.	Odstavcové prvky.....	84
1)	Adresát.....	84
2)	Anotace.....	85
3)	Ediční komentář	85
4)	Ediční komentář, nadpis	85
5)	Ediční komentář, podnadpis	86
6)	Explicit	86
7)	Grantová podpora.....	86
8)	Komerční titul.....	87
9)	Impresum.....	87
10)	Incipit.....	87
11)	Marginální poznámka (v tisku)	88
12)	Nadpis.....	88
13)	Normální.....	88
14)	Podnadpis	88
15)	Položka rejstříku.....	89
16)	Předmluva.....	89
17)	Titul	89
18)	Titulek obrázku.....	90
19)	Úvodní tabulka	90
20)	Úvodní tabulka, na střed.....	90

21)	Verš	91
22)	Volný řádek	91
B.	Znakové prvky	91
23)	#	91
24)	autor různočtení	91
25)	buňka	92
26)	cizí jazyk	92
27)	cizí jazyk (rekonstrukce)	92
28)	cizí jazyk (transliterace)	93
29)	cizí jazyk (transliterace), horní index	93
30)	číslo biblické kapitoly	94
31)	číslo biblického verše	94
32)	číslo verše (poezie)	94
33)	delimitátor hesel	95
34)	doplněný text	95
35)	doplněný text (cizí jazyk)	95
36)	druhý překlad	95
37)	foliace	96
38)	horní index	96
39)	horní index (cizí jazyk)	97
40)	horní index (interní poznámka)	97
41)	horní index (poznámka)	97
42)	hyperlemma	97
43)	hypertextový odkaz	98
44)	identifikátor	98
45)	interlineární přípisek mladší rukou	98
46)	interlineární přípisek mladší rukou, horní index	99
47)	interlineární přípisek mladší rukou (cizí jazyk)	99
48)	interlineární přípisek mladší rukou (cizí jazyk), horní index	99
49)	interlineární přípisek soudobou rukou	99
50)	interlineární přípisek soudobou rukou, horní index	100
51)	interlineární přípisek soudobou rukou (cizí jazyk)	101

52)	interlineární přípisek soudobou rukou (cizí jazyk), horní index	101
53)	interní poznámka	101
54)	kurziva	102
55)	kurziva (interní poznámka)	103
56)	kurziva (poznámka)	103
57)	lemma	103
58)	marginální přípisek mladší rukou	103
59)	marginální přípisek mladší rukou, horní index	104
60)	marginální přípisek mladší rukou (doplňný text)	104
61)	marginální přípisek mladší rukou (cizí jazyk)	104
62)	marginální přípisek mladší rukou (cizí jazyk), horní index	105
63)	marginální přípisek mladší rukou (torzovitý text)	105
64)	marginální přípisek soudobou rukou	105
65)	marginální přípisek soudobou rukou, horní index	106
66)	marginální přípisek soudobou rukou (cizí jazyk)	106
67)	marginální přípisek soudobou rukou (cizí jazyk), horní index	106
68)	popisek k obrázku	107
69)	popisek k obrázku, cizí jazyk	108
70)	popisek k obrázku, doplňný text	108
71)	popisek k obrázku, rekonstrukce	109
72)	poznámka	109
73)	pramen	109
74)	pramen, rozepsání zkratky	109
75)	přípisek	122
76)	rekonstrukce	110
77)	relátor	111
78)	různočtení	111
79)	řádek	111
80)	soubor	112
81)	soudobý korektor	112
82)	standardní písmo	112
83)	tabulka	113

84)	textový orientátor	113
85)	textový orientátor, horní index	113
86)	textový orientátor (cizí jazyk)	114
87)	textový orientátor (cizí jazyk), horní index	114
88)	torzovité slovo	115
89)	transliterace	115
90)	transliterace, horní index	115
91)	transliterace (zkratka)	116
92)	transliterace (zkratka), horní index	116
93)	transliterace, rozepsání zkratky	117
94)	tučné	117
95)	zkratka biblické knihy	118
96)	živé záhlaví	118
97)	živé záhlaví, horní index	118
98)	živé záhlaví (cizí jazyk)	118
99)	živé záhlaví (cizí jazyk), horní index	119
IV.3	Zastaralé prvky	119
100)	†Hlavička	119
101)	†Hlavička, na střed	120
102)	†Marginální nadpis	120
103)	†emendace	120
104)	†iniciála	121
105)	†kód	121
106)	†marginální poznámka	121
107)	†marginální poznámka (cizí jazyk)	121
108)	†marginální poznámka (cizí jazyk), horní index	122
109)	†marginální poznámka, horní index	122
110)	†text	122
IV.4	Prvky neužívané v oddělení vývoje jazyka	123
111)	*Verš, odsazení 1. úrovně	123
112)	*Verš, odsazení 2. úrovně	123
113)	*kustod	124

114)	*značkování.....	124
115)	*mezitextový odkaz.....	124
116)	*mezitextový odkaz marginální	125
117)	*nahrazení	125
118)	*škrť.....	125

IV.1 Změny dokumentu

Vzhledem k dlouhodobému vývoji konceptu elektronických edic je nutné evidovat jak změny repertoáru používaných prvků, tak změny jejich pojmenování. Tento postup zaručuje, že bude možné úspěšně transformovat elektronickou edici, která vznikla podle starších zásad a s využitím starší verze šablony (příprava edice rozsáhlejšího textu může trvat i několik let).

Verze 2.10 – 24. 8. 2015 – přejmenování znakového stylu „defektní slovo“ na „torzovité slovo“; odstranění zastaralých a nepoužívaných výstupních elementů u prvků Podnadpis, Titul, Ediční komentář. Upřesnění výstupů do textové banky u prvků Ediční komentář, „Ediční komentář, nadpis“ aj. Změna výstupního elementu u prvků Explicit a Incipit (z <div> na <div> + <head>). Změna výstupního elementu u prvku Nadpis (v kombinaci se zkratkou biblické knihy se nepřevádí jako <div type= "book">). Změna výstupních elementů edičního modulu u prvků „číslo biblické kapitoly“, „číslo biblického verše“ a „zkratka biblické knihy“ (ze <supplied> na <anchor>). Změna výstupních elementů u prvku „druhý překlad“ pro ediční modul. Přejmenován prvek „delimitátor ekvivalentů“ na „delimitátor hesel“. Změna výstupních elementů u prvku „torzovité slovo“ (z <seg> + <gap /> na <unclear> + <gap />). Doplnění způsobu exportu u prvků „transliterace“, „transliterace, horní index“, „transliterace (zkratka)“, „transliterace (zkratka), horní index“. Úprava výstupních elementů u prvku „tučné“. Doplněn prvek „hypertextový odkaz“. Změna strukturního elementu u soudobých přípisků v případě textové banky (<pripisek>). Export prvků „autor různočtení“ a „různočtení“ do edičního modulu. Přejmenování prvků a stylů „Hlavička“ a „Hlavička, na střed“ na „Úvodní tabulka“ a „Úvodní tabulka, na střed“. Doplnění stylu „Předmluva“. Odstranění odstavcového stylu „Marginální nadpis“. Přejmenování prvku „marginální přípisek mladší rukou (torzovitý text)“ (na „... (torzovité slovo)“). Doplnění prvků „marginální přípisek soudobou rukou (doplněný text)“, „marginální přípisek soudobou rukou (torzovité slovo)“, „interlineární přípisek soudobou rukou (doplněný text)“, „interlineární přípisek soudobou rukou (torzovité slovo)“, „interlineární přípisek mladší rukou (doplněný text)“, „interlineární přípisek mladší rukou (torzovité slovo)“.

Verze 2.9 – 10. 4. 2015 – přejmenování znakového stylu „Popisek obrázku“ na „Titulek obrázku“; odstranění znakových stylů „marginální poznámka“, marginální poznámka (cizí jazyk)“, „marginální poznámka (cizí jazyk), horní index“ a „marginální poznámka, horní

index“ – ani jeden nepoužit. Zastarání stylu „iniciála“ (nebude se používat, ale ve starších dokumentech může existovat). Doplněna informace ke značení sloupců pomocí stylu „foliace“. Doplněn prvek „pramen, rozepsání zkratky“. Přejmenovaný prvek „rozepsání zkratky (transliterace)“ na „transliterace, rozepsání zkratky“.

Verze 2.8 – 19. 2. 2015 – doplnění znakového stylu „popisek k obrázku, cizí jazyk“.

Verze 2.7 – 18. 2. 2015 – přejmenování stylu „Signet“ na „Impresum“; doplnění znakových stylů „rekonstrukce“, „popisek k obrázku, rekonstrukce“, „popisek k obrázku, doplněný text“, „cizí jazyk (rekonstrukce)“, „marginální přípisek mladší rukou (torzovitý text)“, „marginální přípisek mladší rukou (doplněný text)“, „horní index“ (pro ediční poznámky). Upřesnění způsobu exportu titulu (odstavcového stylu Titul). Úprava výstupu všech stylů pro „živé záhlaví“ do textové banky.

Verze 2.6 – 27. 11. 2014 – doplnění odstavcových stylů „Signet“ a „Adresát“ a znakových stylů „mezitextový odkaz“, „mezitextový odkaz marginální“, „kustod“, „kurziva“, „cizí jazyk (transliterace), horní index“, „transliterace (zkratka)“ a „transliterace (zkratka), horní index“; oprava ukázky stylu „tučně“. Přesunutí znakového stylu „lemma“ podle abecedy.

Verze 2.5 – 30. 6. 2014 – doplnění odstavcového stylu „Marginální nadpis“ a znakových stylů „marginální poznámka“, marginální poznámka (cizí jazyk)“, „marginální poznámka (cizí jazyk), horní index“ a „marginální poznámka, horní index“.

Verze 2.4 – 13. 5. 2014 – doplnění stylů „Verš, odsazení 1. úrovně“ a „Verš, odsazení 2. úrovně“.

Verze 2.3 – 20. 4. 2014 – doplnění stylů „škrť“, „nahrazení“; doplněn název stylu „Popisek_obrazku“.

Verze 2.2 – 8. 2. 2014 – doplnění stylů „identifikátor“, „tučně“, „Hlavička na střed“, „Ediční komentář, nadpis“, „Ediční komentář, podnadpis“.

Verze 2.1 – 22. 11. 2012 – doplnění stylu „popisek k obrázku“.

Verze 2.0 – 10. 4. 2012 – doplnění nových stylů; přidání informace o grafické podobě stylu.

Verze 1.1 – 15. 12. 2010 – jazykové korektury a doplnění informací; rozdělení na odstavcové a znakové prvky, seřazení prvků podle abecedy.

Verze 1.0 – 15. 11. 2010 – výchozí znění po konzultaci s Alenou Černou.

IV.2 Základní informace

IV.2.1 Popis prvků

Popis prvku sestává z jeho obecného pojmenování (které editor vidí v šabloně); názvu stylu, který se pro něj používá ve Wordu; z ukázky formátování stylu; z „definice“ významu prvku (co by měl obsahovat). Následuje způsob prezentace daného prvku v jednotlivých výstupech (Manuscriptorium, ediční modul, elektronická kniha, textová banka), každý v samostatném odstavci; pokud různá kombinace prvků má na výstupu

různé podoby, jsou uvedeny v samostatných odstavcích pro daný výstup všechny možné realizace.

Desetinné číslování v závorkách za prvky XML odkazuje na popis daného elementu podle standardu TEI P5 (viz <http://www.tei-c.org/release/doc/tei-p5-doc/en/html/index.html>).

IV.2.2 Charakteristika výstupů

Manuscriptorium – prezentace textů (v HTML) na adrese <http://www.manuscriptorium.com>; plné texty mohou být provázány s digitálními kopiemi pramene (obrázky); viz http://www.manuscriptorium.com/apps/main/index.php?request=show_dynami_c_collection_detail&collId=12526606771290677733&client=

Ediční modul – prezentace textů (v HTML), která je součástí stránek *Vokabuláře webového* (viz <http://vokabular.ujc.cas.cz/moduly/edicni>); texty je možno listovat, podoba se přibližuje tištěné edici, zatím bez provázání s digitálními kopiemi pramene

Textová banka – texty upravené pro potřeby lingvistických zkoumání (doložení v jazyce, morfologické vlastnosti, syntax), viz <http://vokabular.ujc.cas.cz/banka.aspx>; údaj o tokenu ve vertikále má následující strukturu: [token]→ [lemma]→ [hyperlemma]→ [morfologie]→ [poznámka]→ [cizí jazyk]

Elektronická kniha – pokud se formát elektronické knihy liší od podoby pro ediční modul, uvádíme výsledné značkování v samostatné části

IV.2.3 Použité značky

- + – označuje hierarchické uspořádání jednotlivých značek
  - ;
; – označuje použití několika (skupin) značek na různých místech výstupu
  - 0 – prvek se do výstupu nedostane
  - ~ – prvek se do výstupu dostane jenom jako text
  - | – označuje možnost volby mezi sousedními prvky
  - # – křížek v názvu stylu označuje pseudonázev stylu, tj. styl není součástí šablony, ale generuje se automaticky na základě použitých prvků v dokumentu (zejména tabulky)
  - – u výstupu pro textovou banku označuje znak tabulátoru
  - tučné** – v případě značkování XML označuje konkrétní prvek, který bude obsahovat text označený příslušným stylem; v případě textové banky označuje dodaný text, popř. upravený textový obsah wordovského prvku
- Obsah prvku bývá součástí poslední uvedené značky XML, pokud není tučným písmem naznačeno jinak.

Hlavním cílem elektronických edic je zachytit jazyk pramene, nikoli „ideální“ podobu písemné (literární aj.) památky. Hlavní text tedy zachycuje transkribovaný a upravený text

pramene podle uvážení editora, znění originálu se objevuje až „v druhém plánu“, v poznámkovém aparátu. Transkripci, tj. převod do novočeského pravopisného systému, s tím, že jsou respektovány specifické rysy soudobého jazyka, provádí editor.

Vzhledem k omezeným možnostem zpracování textu ve Wordu rezignujeme při převodu do dalších formátů na některé údaje, které by bylo možno uvádět, např. označení jazyka u cizojazyčného textu, autora ediční poznámky, míru jistoty u emendovaného textu apod.

IV.2.4 Styly

Styly se v textových editorech (ale například i v programech pro přípravu tiskových podkladů, tzv. DTP) využívají pro zachování jednotného formátování. Odstavcové styly nastavují parametry platné pro celý odstavec, jako je např. použité písmo, jeho velikost, odsazení prvního řádku, mezera kolem okolních odstavců atp. Znakové styly se používají pro formátování dílčích úseků v rámci odstavce; obvykle se pomocí znakového stylu nastavují parametry aplikovaného písma (styl, velikost, horní či dolní index ap.).

IV.2.4.1 Pojmenování stylů

Pro elektronické edice je podstatné pojmenování jednotlivých stylů, neboť jejich jména v sobě nesou informaci o tom, jaký druh jevu daný styl zachycuje, zatímco formální vlastnosti stylu (jeho vzhled v dokumentu) hraje z tohoto hlediska podružnou, byť nezanedbatelnou roli: slouží editorům pro rychlou orientaci ve zpracovaném textu.

Styly vytvořené pro elektronické edice jsou v šabloně editoru Word pojmenovány bez diakritiky a bez mezer (např. „cizi_jazyk“), a to zejména z technických důvodů (bezproblémové použití v jiné jazykové mutaci editoru, snazší správa zdrojového kódu ap.). Každý vytvořený styl má rovněž přiřazen název s diakritickými znaménky a mezislovními mezerami (např. „cizí jazyk“), který se editorovi zobrazuje v uživatelském rozhraní šablony.

Nevýhoda stylů v editoru Microsoft Word spočívá v tom, že v dokumentu nelze znakové styly kombinovat, tj. chceme-li zachytit pomocí stylu složitější informaci, např. že se jedná o cizojazyčný marginální přípisek mladší rukou, musí pro tyto účely vzniknout samostatný styl, který bude postihovat všechny dílčí informace. Tj. místo abychom postupně v textu zkombinovali čtyři styly pro marginálii, přípisek, mladší ruku a cizí jazyk, musíme vytvořit styl „marginální přípisek mladší rukou (cizí jazyk“.

Kombinace několika prvků v názvu stylu dále vede k tomu, že je nutné uvést je v určitém pořadí, které může v některých případech ztížit jeho nalezení. Snažíme se proto na první místo klást označení obecnějšího rázu (např. marginální poznámka) a označení formátování (např. horní index) na místo poslední.

A. Odstavcové prvky

1) Adresát

❖ Adresat

Ukázka stylu pojmenovaného „Adresát“

obsahuje informace o tom, komu je určen list

```
<div type="addressee">
<div type="addressee">
~
```

2) Anotace❖ **Anotace**

Ukázka stylu pojmenovaného „Anotace“

obsahuje slovní popis obsahu elektronické edice; bude se uvádět v elektronické edici ve formátu elektronické knihy

```
0
0
<front> + <div type="editorial" subtype="annotation">
0
```

3) Ediční komentář❖ **Edicni_komentar**

Ukázka stylu pojmenovaného „Ediční komentář“

ediční komentář editora elektronické edice

```
<front> + <div type="editorial" subtype="comment">
<front> + <div type="editorial" subtype="comment">
0
```

Ediční komentář bude fungovat jako samostatný text, nebude součástí textové banky.

4) Ediční komentář, nadpis❖ **Edicni_komentar_Nadpis**

obsahuje nadpis v rámci edičního komentáře editora elektronické edice

Ukázka stylu pojmenovaného „Ediční komentář, nadpis“

```
<div> (4.1.1) + <head> (4.2.1)
<div> (4.1.1) + <head> (4.2.1)
```

0

Ediční komentář bude fungovat jako samostatný text, nebude součástí textové banky.

5) Ediční komentář, podnadpis

❖ Edicni_komentar_Podnadpis

slouží pro podrobnější členění edičního komentáře editora elektronické edice

Ukázka stylu pojmenovaného „Ediční komentář, podnadpis“

<div> (4.1.1) + <head> (4.2.1)

<div> (4.1.1) + <head> (4.2.1)

0

Ediční komentář bude fungovat jako samostatný text, nebude součástí textové banky.

6) Explicit

❖ Explicit

Ukázka stylu pojmenovaného „Explicit“

obsahuje explicit, závěrečnou část pramenného textu, případně jeho samostatné části (např. biblické knihy)

<div> (4.1.1) + <head type="explicit">

<div> (4.1.1) + <head type="explicit">

Podle doporučení TEI P5 by se pro explicit měl používat element <trailer> (4.2.1), ale protože TEI P5 nezná obdobu pro incipit, kvůli jednotnému zpracování v elektronických edicích se používá výše uvedené řešení. (Element <incipit> se podle TEI P5 používá pouze pro úvodní text celého textu, tj. ve smyslu identifikace rukopisu jako celku, místo titulu, nikoli pro úvodní pasáž.)

<explicit>

7) Grantová podpora

❖ Grantova_podpora

Ukázka stylu pojmenovaného „Grantová podpora“

obsahuje informace o grantech, které podpořily vznik elektronické edice

Odstavec o grantové podpoře může obsahovat stejné znakové styly jako ediční komentář. V případě edičního modulu a textové banky se text stane součástí ediční poznámky, v případě elektronické knihy se text stane součástí tiráže.

0

```
<projectDesc> + <p type="grant">; <div type="editorial" subtype="grant"> + <p type="grant">
```

0

8) Komerční titul

❖ Komerční_titul

Ukázka stylu pojmenovaného „Komerční titul“

obsahuje titul, který se bude uvádět při publikaci textu zejména pro neobornou veřejnost; slouží pro označení titulu elektronické knihy

0

0

0

```
<titleStmnt> + <title type="commercial">; <msItem> + <title type="commercial">; <front> + <docTitle> + <titlePart>
```

9) Impresum

❖ Impresum

Ukázka stylu pojmenovaného „Impresum“

obsahuje původní text pramene s informacemi o tiskaři, době či místu tisku

```
<back> + < docImprint>~ (4.6)
```

```
<back> + < docImprint>~ (4.6)
```

```
<impresum>
```

10) Incipit

❖ Incipit

Ukázka stylu pojmenovaného „Incipit“

obsahuje incipit, úvodní část pramenného textu, případně jeho samostatné části (např. biblické knihy)

```
<div> (4.1.1) + <head type="incipit">
```

```
<div> (4.1.1) + <head type="incipit">
```

<incipit>

Viz též Explicit.

11) Marginální poznámka (v tisku)

❖ Marginalni_poznamka

Ukázka stylu pojmenovaného „Marginální poznámka (v tisku)“

obsahuje poznámky umístěné na okrajích stran v tisku, které neplní funkci nadpisu, podnadpisu ani textového orientátoru; v některých případech mohou mít formát poznámky pod čarou; jde např. o odkazy na citovanou či jinou literaturu

<add place="margin" type="print"> (11.3.1)

<add place="margin" type="print"> (11.3.1)

<poznamka> + ~

12) Nadpis

❖ Nadpis

Ukázka stylu pojmenovaného „Nadpis“

obsahuje nadpis pro větší část textu

<div> (4.1.1) + <head> (4.2.1)

<div> (4.1.1) + <head> (4.2.1)

<nadpis>

13) Normální

❖ Normální

Ukázka stylu pojmenovaného „Normální“

obsahuje hlavní text pramene (v nepříznakovém odstavci)

<p> (3.1)

<p> (3.1)

<odstavec>

14) Podnadpis

❖ Podnadpis

Ukázka stylu pojmenovaného „Podnadpis“

slouží pro podrobnější členění v rámci větší části textu

<div> (4.1.1) + <head> (4.2.1)

Podnadpis + Polozka_rejstriku: <div> + <head> (4.2.1) (+ <list type="index"> (3.8.2.1) <item> (3.7))

<div> (4.1.1) + <head> (4.2.1)

Podnadpis + Polozka_rejstriku: <div> + <head> (4.2.1) (+ <list type="index"> (3.8.2.1) <item> (3.7))

<podnadpis>

Podnadpis + cislo_verse: <nadpis> + <vers>

15) Položka rejstříku

❖ Polozka_rejstriku

Ukázka stylu pojmenovaného „Položka rejstříku“

osahuje údaj(e) na samostatném řádku, zařazené v rejstříku nebo obsahu (např. s odkazy na strany v originálním textu)

<p> (3.1)

<item> (3.7)

<table> + <row> + <cell> (14.1.1) + <seg>

Týká se případů, kdy jsou položky rejstříku zpracovány v tabulce.

<p> (3.1)

<item> (3.7)

<table> + <row> + <cell> (14.1.1) + <seg>

Týká se případů, kdy jsou položky rejstříku zpracovány v tabulce.

<odstavec typ="rejstřík">

16) Předmluva

❖ Predmluva

Ukázka stylu pojmenovaného „Předmluva“

obsahuje předmluvy k dílu (dedikační předmluvy, předmluvy ke čtenáři ap.); více předmluv se od sebe odděluje prvkem „Volný řádek“

<div type="preface"> (4.5) + <p>~ (14.3)

<div type="preface"> (4.5) + <p>~ (14.3)

0

17) Titul

❖ Titul

Ukázka stylu pojmenovaného „Titul“

obsahuje původní titul díla, uvedený v prameni (nejedná se o titul elektronické edice dodaný editorem textu)

<div> (4.1.1) + <head type="title"> (4.2.1)

```
<div> (4.1.1) + <head type="title"> (4.2.1)
<titul>
```

18) Titulek obrázku

❖ Titulek_obrazku

Ukázka stylu pojmenovaného „Titulek obrázku“

obsahuje titulek obrázku vloženému do dokumentu; obrázek a jeho titulek se objeví pouze v elektronických knihách; je třeba rozlišit od stylu „popisek k obrázku“, který slouží k zachycení popisku v historickém textu

```
<figure> + <p>~ (14.3)
```

```
<figure> + <p>~ (14.3)
```

```
0
```

19) Úvodní tabulka

❖ Uvodni_tabulka

Ukázka stylu pojmenovaného „Úvodní tabulka“

obsahuje metadata o textu; slouží k formátování úvodní tabulky

```
0
```

```
0
```

```
0
```

```
0
```

Údaje z úvodní tabulky se z dokumentu extrahují v samostatné fázi při zpracování metadat.

20) Úvodní tabulka, na střed

❖ Uvodni_tabulka_na_stred

Ukázka stylu pojmenovaného „Úvodní tabulka, na střed“

obsahuje metadata o textu, slouží k formátování úvodní tabulky

```
0
```

```
0
```

```
0
```

```
0
```

Údaje z úvodní tabulky se z dokumentu extrahují v samostatné fázi při zpracování metadat.

21) Verš

❖ Vers

Ukázka stylu pojmenovaného „Vers“

označuje jednotlivé řádky (verše) veršovaného textu

```
<l> (3.12.1)
```

```
<l> (3.12.1)
```

```
<vers>
```

22) Volný řádek

❖ Volny_radek

Ukázka stylu pojmenovaného „Volný řádek“

označuje prázdný řádek v textu (originálním i přepsaném), který odděluje relativně samostatné části textu (např. básnické skladby, prózu od verše, dopisy z jedné kolekce ap.)

```
<p /> (3.1)
```

```
<p /> (3.1)
```

```
0
```

B. Znakové prvky

23)

❖

ukázka použití prvku „#“

znak # v textu, použitý pro označení grafické značky, obrázku

```
<figure> + <figDesc> (14.3)
```

```
<figure> + <figDesc> (14.3)
```

```
#→→→→→[grafika]
```

24) autor různočtení

❖ ruznocteni_autor

ukázka stylu pojmenovaného „autor různočtení“

obsahuje jméno editora, který je původcem různočtení editovaného textu

Různáčtení se používá např. u Klaretových slovníků; objeví se pouze v textové bance.

```
0
```

Manuscriptorium s různáčtením nepočítá.

<app> + <rdg resp="#~"> (12.3); <variantEncoding method="location-referenced" location="internal" /> (12.2)

pezd →→→→[**různočtení: ~**]

V poznámce se objeví informace o autorovi různočtení, která je uvozena výrazem „různočtení:“.

25) buňka

❖ #cell

ukázka použití prvku „#cell“

ohraničuje jednu buňku v rámci tabulky (vytváří se automaticky, pokud je součástí wordovské tabulky)

<cell>

<cell> + <seg>

Element <seg> se používá pro případ, že by buňka tabulky obsahovala více než jeden odstavec.

0

26) cizí jazyk

❖ cizi_jazyk

ukázka stylu pojmenovaného „cizí jazyk“

obsahuje text pramene, který je psán jiným jazykem než češtinou

<foreign> (3.3.2.1)

<foreign> (3.3.2.1)

~→→→→→→[**cizí jazyk**]

Převede se samotný text a navíc se do poznámky přidá informace, že jde o rekonstruovaný výraz v cizím jazyce

27) cizí jazyk (rekonstrukce)

❖ rekonstrukce_cizi_jazyk

ukázka stylu pojmenovaného „cizí jazyk (rekonstrukce)“

obsahuje rekonstruovanou část textu, který je psán jiným jazykem než češtinou; obsahuje doplnění (písmen) v rámci jednoho slova (nikoli více slov), a to na základě písemné paralely nebo přesvědčení editora; zbylá část slova je zapsána obvyklým stylem, tj. pro cizí jazyk

<foreign> (3.3.2.1) + <unclear> (3.4.3) + <supplied> (11.3.7)

<foreign> (3.3.2.1) + <unclear> (3.4.3) + <supplied> (11.3.7)

Značka <unclear> bude obsahovat celé slovo, jehož je rekonstrukce součástí.

~→→→→[rekonstruováno]→[cizí jazyk]

Převede se samotný text a navíc se do poznámky přidá informace, že jde o cizí jazyk.

28) cizí jazyk (transliterace)

❖ transliterace_cizi_jazyk

ukázka stylu pojmenovaného „cizí jazyk (transliterace)“⁴⁴

obsahuje transliterovanou podobu textu, který je psán jiným jazykem než češtinou; používá se v případech, kdy je potřeba zachytit jak transliterovanou, tak transkribovanou podobu originálu; o zveřejnění transliterace rozhoduje údaj uvedený v metadatech k elektronické edici

0

Manuscriptorium s publikováním transliterovaného textu nepočítá.

<orig> + <foreign>

~→→→→[transliterace: ~]→[cizí jazyk]

Text se převede s označením, že jde o transliteraci a cizí jazyk. Text se sloučí s případným předchozím nebo následujícím transliterovaným textem v horním indexu.

29) cizí jazyk (torzovité slovo)

❖ cizi_jazyk_torzo

ukázka stylu pojmenovaného „cizí jazyk (torzovité slovo)“⁴⁴

obsahuje rekonstruovanou část textu, který je psán jiným jazykem než češtinou; obsahuje doplnění (písmen) v rámci jednoho slova (nikoli více slov), a to na základě písemné paralely nebo přesvědčení editora; zbylá část slova je zapsána obvyklým stylem, tj. pro cizí jazyk

<foreign> (3.3.2.1) + <unclear reason="fragment"> + <gap />~ | ~<gap> | ~<gap />~ (11.3.1; 11.3.6; 11.5.2)

V prezentaci pro uživatele se značka <gap /> nahrazuje třemi tečkami (...).

<foreign> (3.3.2.1) + <unclear reason="fragment"> (11.3.3.1; 3.4.3)+ <gap />~ | ~<gap /> | ~<gap />~ (11.3.1; 11.3.6; 11.5.2)

V prezentaci pro uživatele se značka <gap /> nahrazuje třemi tečkami (...).

~→→→→[torzovité slovo] →[cizí jazyk]

Převede se samotný text a navíc se do poznámky přidá informace, že jde o torzovité slovo v cizím jazyce.

30) cizí jazyk (transliterace), horní index

❖ transliterace_cizi_jazyk_horni_index

ukázka stylu pojmenovaného „cizí jazyk (transliterace), horní index“

obsahuje transliterovanou podobu textu v horním indexu, který je psán jiným jazykem než češtinou; používá se v případech, kdy je potřeba zachytit jak transliterovanou, tak transkribovanou podobu originálu; o zveřejnění transliterace rozhoduje údaj uvedený v metadatech k elektronické edici

0

Manuscriptorium s publikováním transliterovaného textu nepočítá.

<orig> + <foreign> + <hi rend="superscript">

~→→→→→[transliterace: ~]→[cizí jazyk]

Text se převede s označením, že jde o transliteraci a cizí jazyk (bez údaje, že se jedná o text v horním indexu). Text v horním indexu se sloučí s předchozím nebo následujícím transliterovaným textem.

31) číslo biblické kapitoly

❖ bible_cislo_kapitoly

ukázka stylu pojmenovaného „číslo biblické kapitoly“

obsahuje číslo biblické kapitoly (nemusí se týkat výhradně textu bible)

<supplied n="~,1" reason="bible">~,1</supplied> (11.3.7)

<anchor type="bible" subtype="chapter" n="~" />

<kapitola cislo="~">

32) číslo biblického verše

❖ bible_cislo_verse

ukázka stylu pojmenovaného „číslo biblického verše“

obsahuje číslo biblického verše (nemusí se týkat výhradně textu bible)

<supplied n="13,~" reason="bible">13,~</supplied> (11.3.7)

<anchor type="bible" subtype="verse" n="~" />

<vers cislo="~">

33) číslo verše (poezie)

❖ cislo_verse

ukázka stylu pojmenovaného „číslo verše (poezie)“

obsahuje pořadové číslo verše veršované skladby

<l n="~"> (3.12.1)

<l n="~"> (3.12.1)

<vers cislo="~">

34) delimitátor hesel

❖ delimitator_hesel

ukázka stylu pojmenovaného „delimitátor hesel“

obsahuje výrazný oddělovač heslových odstavců u veršovaných slovníků; používá se v případech, kde součástí přepisu není jiný obvyklý delimitátor (např. interpunkce), a slouží pouze pro potřeby textové banky

0

0

~

35) doplněný text

❖ doplneny_text

ukázka stylu pojmenovaného „doplněný text“

obsahuje slovo nebo více slov, která v textu nejsou a editor je tam mohl doplnit, případně trojtečku, pokud doplnění nebylo možné

<supplied> (11.3.7)

<supplied> (11.3.7)

~→→→→[doplněno]

36) doplněný text (cizí jazyk)

❖ cizi_jazyk_doplneny_text

ukázka stylu pojmenovaného „doplněný text (cizí jazyk)“

obsahuje cizí slovo nebo více cizojazyčných slov, která v textu nejsou a editor je tam mohl doplnit, případně trojtečku, pokud doplnění nebylo možné

<foreign> (3.3.2.1) + <supplied> (11.3.7)

<foreign> (3.3.2.1) + <supplied> (11.3.7)

~→→→→[cizí jazyk]

Text doplněný editorem se sloučí s předchozím, popř. následujícím textem, aniž se to projeví v komentáři.

37) druhý překlad

❖ druhy_prekład

ukázka stylu pojmenovaného „druhý překlad“

obsahuje text dalšího překladu v *Novém zákoně glosovaném klementinském*

`<add place="inline" type="contemporaneous" hand="#secTrans">` (11.3.1);
`<profileDesc>` (2.4) + `<handNote xml:id="secTrans" scribe="druhý
překladatel" />` (11.4.1)

`<app>` + `<rdg hand="# secTrans">` (11.3.1); `<profileDesc>` (2.4) + `<handNote
xml:id="secTrans" scribe="druhý překladatel" />` (11.4.1)

Atribut *scribe* je definován jako „gives a standard name or other identifier for the scribe believed to be responsible for this hand“.

~

Převeďte se text bez dalších informací.

38) foliace

❖ foliace

ukázka stylu pojmenovaného „foliace“

obsahuje folio, paginu (inkunábule, starého tisku nebo novodobé tištěné edice)

`<pb n="~">` (3.10.3)

V elektronických textech Manuscriptoria se používají pouze hranice stran ve shodě s digitální kopii.

`<pb n="~">` (3.10.3)

`<pb ed="edition" n="~">` (3.10.3)

`<pb ed="print" n="~">` (3.10.3)

Ediční modul může obsahovat dvojí stránkování: podle originálu (`ed="print"`) a podle edice (`ed="edition"`). V edičním modulu je informace o dvojím možném stránkování součástí pouze obecných edičních zásad, v samotných textech se bude objevovat bez bližšího vysvětlení.

`<strana cislo="~">`

`<folio cislo="~">`

`<strana_edice cislo="~">`

O výběru značky v textové bance se rozhodne na základě zakončení číselného údaje: 10ed. = `<strana_edice>`; 10r = `<folio>`; A2vst. = `<strana>`.

39) horní index

❖ horní_index

ukázka stylu pojmenovaného „horní index“

obsahuje text v horním indexu, používá se pouze v edičním komentáři

`<hi rend="superscript">~</hi>` (3.3.2.2)

`<hi rend="superscript">~</hi>` (3.3.2.2)

0

Text edičního komentáře funguje jako samostatný text, nebude součástí textové banky.

40) horní index (cizí jazyk)

❖ cizi_jazyk_horni_index

ukázka stylu pojmenovaného „cizi_jazyk_horni_index“

obsahuje cizojazyčný text v horním indexu (obvykle zkratku)

<foreign> (3.3.2.1) + <hi rend="superscript"> (3.3.2.2)

Sloučí se s okolním textem cizího jazyka.

<foreign> (3.3.2.1) + <hi rend="superscript"> (3.3.2.2)

Sloučí se s okolním textem cizího jazyka.

~→→→→→[cizí jazyk]

Text se sloučí s předchozím, popř. následujícím cizojazyčným textem bez dalšího označení; celé slovo bude označeno jako cizí jazyk.

41) horní index (interní poznámka)

❖ interni_poznamka_horni_index

ukázka stylu pojmenovaného „horni_index (interni_poznamka)“

obsahuje autorův neveřejný komentář v horním indexu (nedostane se do finální podoby textu pro Manuscriptorium, ediční modul, elektronickou knihu ani textovou banku)

0

0

0

42) horní index (poznámka)

❖ poznamka_horni_index

ukázka stylu pojmenovaného „horni_index (poznámka)“

obsahuje text v horním indexu v poznámce

<note> + <hi rend="superscript"> (3.3.2.2)

<note> + <hi rend="superscript"> (3.3.2.2)

0

43) hyperlemma

❖ hyperlemma

ukázka stylu pojmenovaného „hyperlemma“

obsahuje lemmatizovaný tvar předcházejícího slova z textu pramene ve stanovené podobě (např. pro staročeské texty jde o podobu k roku 1300)

0

0

musky→musky→~

44) **hypertextový odkaz**

❖ **Hypertextový odkaz**

ukázka stylu pojmenovaného „hypertextový odkaz“

obsahuje text a interně webovou adresu; používají se funkce Wordu pro vkládání hypertextového odkazu (Ctrl+K); používá se v edičním komentáři pro odkaz na zdroj na internetu

0

Manuscriptorium nepočítá s uváděním hypertextových odkazů.

<ref target="~">~</ref>

0

45) **identifikátor**

❖ **identifikátor**

ukázka stylu pojmenovaného „identifikátor“

obsahuje jedinečný identifikátor oddílu, je-li uveden na začátku nadpisu či podnadpisu, nebo odstavce; identifikátor musí být jedinečný v rámci jednoho dokumentu; může sloužit k provázání identických částí paralelních textů, např. dvou rukopisů jedné památky

0

<anchor n="~" type="editor-id" />

0

46) **interlineární přípisek mladší rukou**

❖ **pripisek_interlinearni_mladi**

ukázka stylu pojmenovaného „interlineární přípisek mladší rukou“

obsahuje text umístěný v prameni mezi řádky, vepsaný výrazně mladší rukou než zbytek textu

<add place="inline" type="non-contemporaneous"> (11.3.1)

<add place="inline" type="non-contemporaneous"> (11.3.1)

0

47) interlineární přípisek mladší rukou, horní index❖ **pripisek_interlinearni_mlatsi_horni_index**

ukázka stylu pojmenovaného „interlineární přípisek mladší rukou, horní index“

obsahuje text v horním indexu umístěný v prameni mezi řádky, vepsaný výrazně mladší rukou než zbytek textu

```
<add place="inline" type="non-contemporaneous"> (11.3.1) + <hi  
rend="superscript"> (3.3.2.2)
```

```
<add place="inline" type="non-contemporaneous"> (11.3.1) + <hi  
rend="superscript"> (3.3.2.2)
```

0

48) interlineární přípisek mladší rukou (cizí jazyk)❖ **pripisek_interlinearni_mlatsi_cizi_jazyk**

ukázka stylu pojmenovaného „interlineární přípisek mladší rukou (cizí jazyk)“

obsahuje cizojazyčný text mezi řádky, vepsaný výrazně mladší rukou než zbytek textu

```
<add place="inline" type="non-contemporaneous"> + <foreign> (11.3.1)
```

```
<add place="inline" type="non-contemporaneous"> + <foreign> (11.3.1)
```

0

49) interlineární přípisek mladší rukou (cizí jazyk), horní index❖ **pripisek_interlinearni_mlatsi_cizi_jazyk_horni_index**

ukázka stylu pojmenovaného „interlineární přípisek mladší rukou (cizí jazyk), horní index“

obsahuje cizojazyčný text v horním indexu umístěný v prameni mezi řádky, vepsaný výrazně mladší rukou než zbytek textu

```
<add place="inline" type="non-contemporaneous"> + <foreign> (11.3.1) + <hi  
rend="superscript"> (3.3.2.2)
```

```
<add place="inline" type="non-contemporaneous"> + <foreign> (11.3.1) + <hi  
rend="superscript"> (3.3.2.2)
```

0

50) interlineární přípisek mladší rukou (doplňný text)❖ **pripisek_interlinearni_mlatsi_doplneny_text**

ukázka stylu pojmenovaného „interlineární přípisek mladší rukou (doplňný text)“

obsahuje slovo nebo více slov doplněných editorem do přípisu umístěného mezi řádky, výrazně mladší rukou než zbytek textu; případně obsahuje trojtečku, pokud text nebylo možno doplnit

`<add place="inline" type="non-contemporaneous"> + <supplied>` (11.3.7)

`<add place="inline" type="non-contemporaneous"> + <supplied>` (11.3.7)

0

51) interlineární přípisek mladší rukou (torzovité slovo)

❖ `pripisek_interlinearni_mlads_i_torzo`

ukázka stylu pojmenovaného „interlineární přípisek mladší rukou (torzovité slovo)“

obsahuje dochovanou část slova, připsaného výrazně mladší rukou než zbytek textu umístěného mezi řádky, a trojtečku (na začátku, uprostřed nebo na konci slova) zastupující nedochovanou část, kterou nebylo možné rekonstruovat; stylem je označeno celé slovo

`<add place="inline" type="non-contemporaneous"> + <gap />~ | ~<gap />`
(11.3.1; 11.3.6; 11.5.2)

`<add place="inline" type="non-contemporaneous"> + <gap />~ |. ~<gap />`
(11.3.1; 11.3.6; 11.5.2)

0

52) interlineární přípisek soudobou rukou

❖ `pripisek_interlinearni_soudoby`

ukázka stylu pojmenovaného „interlineární přípisek soudobou rukou“

obsahuje text umístěný v prameni mezi řádky, vepsaný soudobou (nikoli nutně identickou) rukou jako zbytek textu, tj. nikoli výrazně mladší

`<add place="inline" type="contemporaneous">` (11.3.1)

`<add place="inline" type="contemporaneous">` (11.3.1)

`<pripisek> + ~`

Text se převede bez dalších informací.

53) interlineární přípisek soudobou rukou, horní index

❖ `pripisek_interlinearni_soudoby_horni_index`

ukázka stylu pojmenovaného „interlineární přípisek soudobou rukou, horní index“

obsahuje text v horním indexu umístěný mezi řádky, vepsaný soudobou (nikoli nutně identickou) rukou jako zbytek textu, tj. nikoli rukou výrazně mladší

`<add place="inline" type="contemporaneous"> + <hi rend="superscript">`
(3.3.2.2)

<add place="inline" type="contemporaneous"> + <hi rend="superscript">
 (3.3.2.2)
 <pripisek> + ~

Text se převede bez dalších informací.

54) interlineární přípisek soudobou rukou (cizí jazyk)

❖ pripisek_interlinearni_soudoby_cizi_jazyk

ukázka stylu pojmenovaného „interlineární přípisek soudobou rukou (cizí jazyk)“

obsahuje cizojazyčný text mezi řádky, vepsaný soudobou (nikoli nutně identickou) rukou jako zbytek textu, tj. nikoli rukou výrazně mladší

<add place="inline" type="contemporaneous"> + <foreign> (11.3.1)

<add place="inline" type="contemporaneous"> + <foreign> (11.3.1)

<pripisek> + ~→→→→→[cizí jazyk]

Text se převede pouze s informací, že jde o cizí jazyk.

55) interlineární přípisek soudobou rukou (cizí jazyk), horní index

❖ pripisek_interlinearni_soudoby_cizi_jazyk_horni_index

ukázka stylu pojmenovaného „interlineární přípisek soudobou rukou (cizí jazyk), horní index“

obsahuje cizojazyčný text mezi řádky zapsaný v horním indexu, vepsaný soudobou (nikoli nutně identickou) rukou jako zbytek textu, tj. nikoli rukou výrazně mladší

<add place="inline" type="contemporaneous"> + <foreign> (11.3.1) + <hi rend="superscript"> (3.3.2.2)

<add place="inline" type="contemporaneous"> + <foreign> (11.3.1) + <hi rend="superscript"> (3.3.2.2)

0

<pripisek> + ~→→→→→[cizí jazyk]

Text se převede pouze s informací, že jde o cizí jazyk.

56) interlineární přípisek soudobou rukou (doplňný text)

❖ pripisek_interlinearni_soudoby_doplneny_text

ukázka stylu pojmenovaného „interlineární přípisek soudobou rukou (doplňný text)“

obsahuje slovo nebo více slov doplněných editorem do přípisu umístěného mezi řádky, vepsaného soudobou (nikoli nutně identickou) rukou jako zbytek

textu, tj. nikoli rukou výrazně mladší; případně obsahuje trojtečku, pokud text nebylo možno doplnit

`<add place="inline" type="contemporaneous"> + <supplied>` (11.3.7)

`<add place="inline" type="contemporaneous"> + <supplied>` (11.3.7)

`<pripisek> + ~→→→→→[doplňeno]`

57) interlineární přípisek soudobou rukou (torzovité slovo)

❖ pripisek_interlinearni_soudoby_torzo

ukázka stylu pojmenovaného „interlineární přípisek soudobou rukou (torzovité slovo)“

obsahuje dochovanou část slova, připsaného soudobou (nikoli nutně identickou) rukou jako zbytek textu, tj. nikoli rukou výrazně mladší než zbytek textu umístěného mezi řádky, a dále trojtečku (na začátku, uprostřed nebo na konci slova) zastupující nedochovanou část, kterou nebylo možné rekonstruovat; stylem je označeno celé slovo

`<add place="inline" type="contemporaneous"> + <gap />~ | ~<gap />` (11.3.1; 11.3.6; 11.5.2)

`<add place="inline" type="contemporaneous"> + <gap />~ |. ~<gap />` (11.3.1; 11.3.6; 11.5.2)

`<pripisek> + ~→→→→→[torzovité slovo]`

Převeďte se samotný text a navíc se do poznámky přidá informace, že jde o torzovité slovo.

58) interní poznámka

❖ interni_poznamka

ukázka stylu pojmenovaného „interní poznámka“

obsahuje autorův neveřejný komentář (nedostane se do finální podoby textu pro Manuscriptorium, ediční modul, elektronickou knihu ani textovou banku); interní poznámku je možné vkládat na libovolné místo, například i doprostřed jiného kódu, s výjimkou úvodní tabulky s metadaty

0

0

0

59) kurziva

❖ kurziva

ukázka stylu pojmenovaného „kurziva“

obsahuje kurzivní text v edičním komentáři

<hi rend="italic"> (3.3.2.2)

<hi rend="italic"> (3.3.2.2)

0

Bude součástí edičního komentáře, který se exportuje odděleně a není součástí textové banky.

60) kurziva (interní poznámka)

❖ interni_poznamka_kurziva

ukázka stylu pojmenovaného „kurziva (interní poznámka)“

obsahuje kurzivní text v autorově neveřejném komentáři (nedostane se do finální podoby textu pro Manuscriptorium, ediční modul, elektronickou knihu ani textovou banku); kurzivní interní poznámku je možné vkládat na libovolné místo, například i doprostřed jiného kódu, s výjimkou úvodní tabulky s metadaty

0

0

0

61) kurziva (poznámka)

❖ poznamka_kurziva

ukázka stylu pojmenovaného „kurziva (poznámka)“

obsahuje kurzivní text v poznámce

<note> + <hi rend="italic"> (3.3.2.2)

<note> + <hi rend="italic"> (3.3.2.2)

0

62) lemma

❖ lemma

ukázka stylu pojmenovaného „lemma“

obsahuje lemmatizovaný tvar předcházejícího slova z textu pramene (hlásková podoba odpovídá hláskové podobě, kterou má dané slovo v textu)

0

0

musky→~→mužsky

63) marginální přípisek mladší rukou

❖ pripisek_marginalni_mladsi

ukázka stylu pojmenovaného „marginální přípisek mladší rukou“

obsahuje text na okraji stránky, připsaný výrazně mladší rukou než zbytek textu

`<add place="margin" type="non-contemporaneous">` (11.3.1)

`<add place="margin" type="non-contemporaneous">` (11.3.1)

0

64) marginální přípisek mladší rukou, horní index

❖ `pripisek_marginalni_mlatsi_horni_index`

ukázka stylu pojmenovaného „marginální přípisek mladší rukou, horní index“

obsahuje text na okraji stránky psaný v horním indexu, připsaný výrazně mladší rukou než zbytek textu

`<add place="margin" type="non-contemporaneous">` (11.3.1) + `<hi rend="superscript">` (3.3.2.2)

`<add place="margin" type="non-contemporaneous">` (11.3.1) + `<hi rend="superscript">` (3.3.2.2)

0

65) marginální přípisek mladší rukou (doplňný text)

❖ `pripisek_marginalni_mlatsi_doplneny_text`

ukázka stylu pojmenovaného „marginální přípisek mladší rukou (doplňný text)“

obsahuje slovo nebo více slov doplněných editorem do přípisu na okraji stránky zapsaného výrazně mladší rukou než zbytek textu; případně obsahuje trojtečku, pokud text nebylo možno doplnit

`<add place="margin" type="non-contemporaneous">` + `<supplied>` (11.3.7)

`<add place="margin" type="non-contemporaneous">` + `<supplied>` (11.3.7)

0

66) marginální přípisek mladší rukou (cizí jazyk)

❖ `pripisek_marginalni_mlatsi_cizi_jazyk`

ukázka stylu pojmenovaného „marginální přípisek mladší rukou (cizí

jazyk)“

obsahuje cizojazyčný text na okraji stránky v cizím jazyce, připsaný výrazně mladší rukou než zbytek textu

```
<add place="margin" type="non-contemporaneous"> (11.3.1) + <foreign>
(11.3.1)
```

```
<add place="margin" type="non-contemporaneous"> (11.3.1) + <foreign>
(11.3.1)
```

0

67) marginální přípisek mladší rukou (cizí jazyk), horní index

❖ pripisek_marginalni_mlatsi_cizi_jazyk_horni_index

ukázka stylu pojmenovaného „marginální přípisek mladší rukou (cizí jazyk), horní index“

obsahuje cizojazyčný text na okraji stránky psaný v horním indexu, připsaný výrazně mladší rukou než zbytek textu

```
<add place="margin" type="non-contemporaneous"> + <foreign> (11.3.1) + <hi
rend="superscript"> (3.3.2.2)
```

```
<add place="margin" type="non-contemporaneous"> + <foreign> (11.3.1) + <hi
rend="superscript"> (3.3.2.2)
```

0

68) marginální přípisek mladší rukou (torzovité slovo)

❖ pripisek_marginalni_mlatsi_torzo

ukázka stylu pojmenovaného „marginální přípisek mladší rukou (torzovité slovo)“

obsahuje dochovanou část slova, připsaného výrazně mladší rukou než zbytek textu na okraji stránky, a trojtečku (na začátku, uprostřed nebo na konci slova) zastupující nedochovanou část, kterou nebylo možné rekonstruovat; stylem je označeno celé slovo

```
<add place="margin" type="non-contemporaneous"> + <gap />~ | ~<gap />
(11.3.1; 11.3.6; 11.5.2)
```

```
<add place="margin" type="non-contemporaneous"> + <gap />~ |. ~<gap />
(11.3.1; 11.3.6; 11.5.2)
```

0

69) marginální přípisek soudobou rukou

❖ pripisek_marginalni_soudoby

ukázka stylu pojmenovaného „marginální přípisek soudobou rukou“

obsahuje text na okraji stránky, připsaný soudobou (nikoli nutně identickou) rukou jako zbytek textu, tj. nikoli rukou výrazně mladší

`<add place="margin" type="contemporaneous">` (11.3.1)

`<add place="margin" type="contemporaneous">` (11.3.1)

`<pripisek> + ~`

Text se převede bez dalších informací.

70) **marginální přípisek soudobou rukou, horní index**

❖ **pripisek_marginalni_soudoby_horni_index**

ukázka stylu pojmenovaného „marginální přípisek soudobou rukou, horní index“

obsahuje text na okraji stránky psaný v horním indexu, připsaný soudobou (nikoli nutně identickou) rukou jako zbytek textu, tj. nikoli rukou výrazně mladší

`<add place="margin" type="contemporaneous">` (11.3.1) + `<hi rend="superscript">` (3.3.2.2)

`<add place="margin" type="contemporaneous">` (11.3.1) + `<hi rend="superscript">` (3.3.2.2)

`<pripisek> + ~`

Text se převede bez dalších informací.

71) **marginální přípisek soudobou rukou (cizí jazyk)**

❖ **pripisek_marginalni_soudoby_cizi_jazyk**

ukázka stylu pojmenovaného „marginální přípisek soudobou rukou (cizí

jazyk)“

obsahuje text na okraji stránky v cizím jazyce, připsaný soudobou (nikoli nutně identickou) rukou jako zbytek textu, tj. nikoli rukou výrazně mladší

`<add place="margin" type="contemporaneous">` (11.3.1) + `<foreign>` (11.3.1)

`<add place="margin" type="contemporaneous">` (11.3.1) + `<foreign>` (11.3.1)

`<pripisek> + ~→→→→→→[cizí jazyk]`

72) **marginální přípisek soudobou rukou (cizí jazyk), horní index**

❖ **pripisek_marginalni_soudoby_cizi_jazyk_horni_index**

ukázka stylu pojmenovaného „marginální přípisek soudobou rukou (cizí jazyk), horní index“

obsahuje cizojazyčný text na okraji stránky psaný v horním indexu, připsaný soudobou (nikoli nutně identickou) rukou jako zbytek textu, tj. nikoli rukou výrazně mladší

`<add place="margin" type="contemporaneous">` (11.3.1) + `<foreign>` (11.3.1) + `<hi rend="superscript">` (3.3.2.2)

```
<add place="margin" type="contemporaneous"> (11.3.1) + <foreign> (11.3.1) +
  <hi rend="superscript"> (3.3.2.2)
<pripisek> + ~→→→→→→[cizí jazyk]
```

Text se převede bez dalších informací o formátování.

73) marginální přípisek soudobou rukou (doplňný text)

❖ pripisek_marginalni_soudoby_doplneny_text

ukázka stylu pojmenovaného „marginální přípisek soudobou rukou (doplňný text)“

obsahuje slovo nebo více slov doplněných editorem do přípisu na okraji stránky zapsaného soudobou (nikoli nutně identickou) rukou jako zbytek textu, tj. nikoli rukou výrazně mladší; případně obsahuje trojtečku, pokud text nebylo možno doplnit

```
<add place="margin" type="contemporaneous"> + <supplied> (11.3.7)
```

```
<add place="margin" type="contemporaneous"> + <supplied> (11.3.7)
```

```
<pripisek> + ~→→→→→→[doplněno]
```

74) marginální přípisek soudobou rukou (torzovité slovo)

❖ pripisek_marginalni_soudoby_torzo

ukázka stylu pojmenovaného „marginální přípisek soudobou rukou (torzovité slovo)“

obsahuje dochovanou část slova, připsaného soudobou (nikoli nutně identickou) rukou jako zbytek textu, tj. nikoli rukou výrazně mladší než zbytek textu umístěného na okraji stránky, a dále trojtečku (na začátku, uprostřed nebo na konci slova) zastupující nedochovanou část, kterou nebylo možné rekonstruovat; stylem je označeno celé slovo

```
<add place="margin" type="contemporaneous"> + <gap />~ | ~<gap /> (11.3.1;
  11.3.6; 11.5.2)
```

```
<add place="margin" type="contemporaneous"> + <gap />~ | . ~<gap /> (11.3.1;
  11.3.6; 11.5.2)
```

```
<pripisek> + ~→→→→→→[torzovité slovo]
```

Převede se samotný text a navíc se do poznámky přidá informace, že jde o torzovité slovo.

75) popisek k obrázku

❖ popisek_k_obrazku

ukázka stylu pojmenovaného „popisek k obrázku“

obsahuje původní popisek, který se vztahuje k obrázku v textu, přičemž nezáleží na umístění vzhledem k obrázku (nad a pod textem, po stranách); v přepisu se umísťuje za značku pro grafiku # (a za případnou hranici stránky); na rozdíl od stylu „Titulek obrázku“ se nevztahuje k obrázku vloženému do dokumentu elektronické edice editorem a netvoří samostatný odstavec

<figure> + <p>~ (14.3)

<figure> + <p>~ (14.3)

<popisek> + ~

76) popisek k obrázku, cizí jazyk

❖ popisek_k_obrazku_cizi_jazyk

ukázka stylu pojmenovaného „popisek k obrázku, cizí jazyk“

obsahuje text v rámci původního popisku k obrázku, který je psán jiným jazykem než češtinou; nezáleží na umístění vzhledem k obrázku (nad a pod textem, po stranách); v přepisu se umísťuje za značku pro grafiku # (a za případnou hranici stránky); na rozdíl od stylu „Titulek obrázku“ se nevztahuje k obrázku vloženému do dokumentu elektronické edice a netvoří samostatný odstavec

<figure> + <p> (14.3) + <foreign>~ (3.3.2.1)

<figure> + <p> (14.3) + <foreign>~ (3.3.2.1)

<popisek> + ~→→→→→[cizí jazyk]

77) popisek k obrázku, doplněný text

❖ popisek_k_obrazku_doplneny_text

ukázka stylu pojmenovaného „popisek k obrázku, doplněný text“

obsahuje slovo nebo více slov v rámci popisku k obrázku, která v textu nejsou a editor je tam doplnil, případně trojtečku, pokud text nebylo možno doplnit; jedná se o doplněný text, který se vztahuje k obrázku v textu, přičemž nezáleží na umístění vzhledem k obrázku (nad a pod textem, po stranách); další podrobnosti viz „popisek k obrázku“

<figure> + <p> (3.1) + <unclear> (3.4.3) + <supplied>~ (11.3.7)

<figure> + <p> (3.1) + <unclear> (3.4.3) + <supplied>~ (11.3.7)

Značka <unclear> bude obsahovat celé slovo, jehož je doplnění součástí.

<popisek> + ~→→→→→[rekonstruováno]

V textové bance se nerozlišuje, která část slova je doplněná. Text je součástí strukturální značky <popisek>.

78) popis k obrázku, rekonstrukce

❖ popis_k_obrazku_rekonstrukce

ukázka stylu pojmenovaného „popisek k obrázku, rekonstrukce“

obsahuje doplnění (písmen) v rámci jednoho slova (nikoli více slov) popisku k obrázku; text je doplněn na základě písemné paralely nebo přesvědčení editora; zbylá část slova je zapsána stylem „popisek k obrázku“; jedná se o text, který se vztahuje k obrázku v textu, přičemž nezáleží na umístění vzhledem k obrázku (nad a pod textem, po stranách); další podrobnosti viz „popisek k obrázku“

<figure> + <p>~ + <unclear> (14.3) + <supplied> (11.3.7)

<figure> + <p>~ (14.3) + <unclear> (3.4.3) + <supplied> (11.3.7)

Značka <unclear> bude obsahovat celé slovo, jehož je rekonstrukce součástí.

<popisek> + ~→→→→[rekonstruováno]

V textové bance se nerozlišuje, která část slova je rekonstruovaná. Text je součástí strukturní značky <popisek>.

79) poznámka

❖ poznamka

ukázka stylu pojmenovaného „poznámka“

obsahuje editorovy poznámky či informace k textu, určené k zveřejnění

<note> (3.8.1)

<note> (3.8.1)

0

80) pramen

❖ pramen

ukázka stylu pojmenovaného „pramen“

obsahuje původní znění pramene; používá se za emendovaným textem, který může být označen libovolným stylem pro zachycení pramenného textu

<note> (3.8.1) + <choice> (3.4) + <corr> (3.4.1) + <sic> (3.4.1; 11.3.1)

<note> (3.8.1) + <choice> (3.4) + <corr> (3.4.1) + <sic> (3.4.1; 11.3.1)

→→→→[emendováno z: ~]

81) pramen, horní index

❖ pramen_horni_index

ukázka stylu pojmenovaného „pramen, horní index“

obsahuje původní znění pramene zaznamenané v horním indexu; používá se (obvykle ve spojení s dalším textem pramene) za emendovaným textem, který může být označen libovolným stylem pro zachycení pramenného textu

```

<note> (3.8.1) + <choice> (3.4) + <corr> (3.4.1) + <sic> (3.4.1; 11.3.1) + <hi
  rend="superscript">~
<note> (3.8.1) + <choice> (3.4) + <corr> (3.4.1) + <sic> (3.4.1; 11.3.1) +
  <expan>~
→→→→[emendováno z: ~]

```

82) pramen, přeškrtnuté

❖ pramen_preskrtnute

ukázka stylu pojmenovaného „pramen, přeškrtnuté“

obsahuje písařem přeškrtnutou část textu v prameni; používá se (obvykle ve spojení s dalším textem pramene) za emendovaným textem, který může být označen libovolným stylem pro zachycení pramenného textu

```

<note> (3.8.1) + <choice> (3.4) + <corr> (3.4.1) + <sic> (3.4.1; 11.3.1) +
  <del>~
<note> (3.8.1) + <choice> (3.4) + <corr> (3.4.1) + <sic> (3.4.1; 11.3.1) +
  <del>~
→→→→[emendováno z: ~]

```

83) pramen, rozepsání zkratky

❖ pramen_rozepsani_zkratky

ukázka stylu pojmenovaného „pramen, rozepsání zkratky“

obsahuje rozepsanou písařskou zkratku původního znění pramene; používá se (obvykle ve spojení s dalším textem pramene) za emendovaným textem, který může být označen libovolným stylem pro zachycení pramenného textu

```

<note> (3.8.1) + <choice> (3.4) + <corr> (3.4.1) + <sic> (3.4.1; 11.3.1) +
  <expan>~
<note> (3.8.1) + <choice> (3.4) + <corr> (3.4.1) + <sic> (3.4.1; 11.3.1) +
  <expan>~
→→→→[emendováno z: ~]

```

84) rekonstrukce

❖ rekonstrukce

ukázka stylu pojmenovaného „rekonstrukce“

obsahuje doplnění (písmen) v rámci jednoho slova (nikoli více slov), a to na základě písemné paralely nebo přesvědčení editora; zbylá část slova je zapsána obvyklým stylem pro zachycení pramenného textu

```

<unclear> (3.4.3) + <supplied> (11.3.7)
<unclear> (3.4.3) + <supplied> (11.3.7)

```


Značka `<unclear>` bude obsahovat celé slovo, jehož je rekonstrukce součástí.

~→→→→[rekonstruováno]

V textové bance se nerozlišuje, která část slova je rekonstruovaná.

85) relátor

❖ relator

ukázka stylu pojmenovaného „relátor“

obsahuje složené závorky ({}) pro ohraničení úseku, k němuž se vztahuje následující prvek (např. druhý překlad, poznámka ap.)

```
<anchor type="start" xml:id="xyz"/>; <app from="#xyz"> | <note from="#xyz">
```

Počáteční a koncový relátor se použijí pro vymezení úseku, k němuž se bude vztahovat následující prvek. Počátečnímu relátoru odpovídá značka `<anchor type="start">`, koncovému relátoru značka `<app from="#xyz">`.

```
<anchor type="start" xml:id="xyz"/>; <app from="#xyz"> | <note from="#xyz">
```

Počáteční a koncový relátor se použijí pro vymezení úseku, k němuž se bude vztahovat následující prvek. Počátečnímu relátoru odpovídá značka `<anchor type="start">`, koncovému relátoru značka `<app from="#xyz">`.

0

86) různočtení

❖ ruznocteni

ukázka stylu pojmenovaného „různočtení“

obsahuje textovou variantu předchozího textu (na základě jiného rukopisu nebo odlišné interpretace zápisu)

Různočtení se používá např. u Klaretových slovníků; objeví se pouze v textové bance.

0

```
<app> + <rdg resp="#X">~ (12.3); <variantEncoding method="location-referenced" location="internal" /> (12.2)
```

~→→→→[různočtení: Ryba]

Převede se jednak jako hlavní text, jednak se v poznámce objeví informace, že jde o různočtení, za níž následuje jméno autora.

87) řádek

❖ #row

ukázka prvku pojmenovaného „#row“

vymezuje jeden řádek v rámci tabulky (vytváří se automaticky, pokud je v textu wordovská tabulka)

```
<row n="2">
<row n="2">
0
```

Text tabulky se do textové banky nepřevádí, celá tabulka se nahradí značkou # pro grafiku; viz též „tabulka“.

88) soubor

❖ soubor

ukázka stylu pojmenovaného „soubor“

obsahuje relativní cestu k souboru (např. s obrázkem) vzhledem k umístění wordovského souboru

```
<figure> + <graphic url="~"> (14.3)
```

```
<figure> + <graphic url="~"> (14.3)
```

0

89) soudobý korektor

❖ soudoby_korektor

ukázka stylu pojmenovaného „soudobý korektor“

obsahuje text soudobého korektora v *Novém zákoně glosovaném klementinském*

Autor je shodný jako v případě druhého překladu, typově se jedná o obdobný typ zásahu (vylepšení překladu), nikoli v rovině lexikální, ale v morfologické nebo hláskoslovné.

```
<add hand="#secTrans">; <profileDesc> (2.4) + <handNote xml:id="secTrans"
scribe="soudobý korektor" /> (11.4.1)
```

```
<add hand="#secTrans">; <handDesc> + <handNote xml:id="secTrans"
scribe="soudobý korektor" />
```

Atribut *scribe* je definován jako „gives a standard name or other identifier for the scribe believed to be responsible for this hand“.

~

Převede se text bez dalších informací.

90) standardní písmo

❖ Standardní písmo odstavce

ukázka stylu pojmenovaného „standardní písmo“

obsahuje nepříznakový text v rámci odstavce (obyčejné písmo)

Využívá se zabudovaný styl Wordu „Standardní písmo odstavce“.

~

~

~

91) tabulka

❖ #table

ukázka prvku pojmenovaného „#table“

obsahuje text uspořádaný do tabulky (vytváří se automaticky, pokud je v textu wordovská tabulka)

```
<table n="1">
```

```
<table n="1">
```

```
#→→→→→[grafika]
```

92) textový orientátor

❖ textovy_orientator

ukázka stylu pojmenovaného „textový orientátor“

obsahuje text textového orientátoru, který vyznačuje (a pojmenovává) důležité části textu (u nadpisů i v rámci odstavce) a usnadňuje orientaci uživatele v textu; obvykle bývá umístěn po stranách hlavního textu. V elektronické edici se textový orientátor umísťuje na začátek pasáže (věty, odstavce, tj. syntaktického celku), k němuž se vztahuje.

```
<add place="margin" type="orientating"> (11.3.1)
```

```
<add place="margin" type="orientating"> (11.3.1)
```

~

Text se převede bez dalších informací.

93) textový orientátor, horní index

❖ textovy_orientator_horni_index

ukázka stylu pojmenovaného „textový orientátor, horní index“

obsahuje text textového orientátoru v horním indexu, který vyznačuje (a pojmenovává) důležité části textu (u nadpisů i v rámci odstavce) a usnadňuje orientaci uživatele v textu; obvykle bývá umístěn po stranách hlavního textu; jedná se o součást textu pramene, nikoli elektronické edice. V elektronické edici se textový orientátor umísťuje na začátek pasáže (věty, odstavce, tj. syntaktického celku), k němuž se vztahuje.

```
<add place="margin" type="orientating"> (11.3.1) + <hi rend="superscript">
(3.3.2.2)
```

```
<add place="margin" type="orientating"> (11.3.1) + <hi rend="superscript">
(3.3.2.2)
```

```
~
```

Text se převede bez dalších informací.

94) textový orientátor (cizí jazyk)

❖ textovy_orientator_cizi_jazyk

ukázka stylu pojmenovaného „textový orientátor (cizí jazyk)“

obsahuje text textového orientátoru v cizím jazyce, který vyznačuje (a pojmenovává) důležité části textu (u nadpisů i v rámci odstavce) a usnadňuje orientaci uživatele v textu; obvykle bývá umístěn po stranách hlavního textu. V elektronické edici se textový orientátor umísťuje na začátek pasáže (věty, odstavce, tj. syntaktického celku), k němuž se vztahuje.

```
<add place="margin" type="orientating"> (11.3.1) + <foreign> (3.3.2.1)
```

```
<add place="margin" type="orientating"> (11.3.1) + <foreign> (3.3.2.1)
```

```
~→→→→→→[cizí jazyk]
```

Převede se samotný text a navíc se do poznámky přidá informace, že jde o cizí jazyk.

95) textový orientátor (cizí jazyk), horní index

❖ textovy_orientator_cizi_jazyk_horni_index

ukázka stylu pojmenovaného „textový orientátor (cizí jazyk), horní index“

obsahuje text textového orientátoru v cizím jazyce zapsaný v horním indexu, který vyznačuje (a pojmenovává) důležité části textu (u nadpisů i v rámci odstavce) a usnadňuje orientaci uživatele v textu; obvykle bývá umístěn po stranách hlavního textu; jedná se o součást textu pramene, nikoli elektronické edice. V edici se textový orientátor umísťuje na začátek pasáže (věty, odstavce, tj. syntaktického celku), k němuž se vztahuje.

```
<add place="margin" type="orientating"> (11.3.1) + <foreign> (3.3.2.1) + <hi
rend="superscript"> (3.3.2.2)
```

```
<add place="margin" type="orientating"> (11.3.1) + <foreign> (3.3.2.1) + <hi
rend="superscript"> (3.3.2.2)
```

```
~→→→→→→[cizí jazyk]
```

Převede se samotný text a navíc se do poznámky přidá informace, že jde o cizí jazyk; případně se sloučí s následujícím nebo předchozím orientátorem v cizím jazyce.

96) torzovité slovo

❖ torzo

ukázka stylu pojmenovaného „torzovité slovo“

obsahuje dochovanou část slova a trojtečku (na začátku, uprostřed nebo na konci slova) zastupující nedochovanou část, kterou nebylo možné rekonstruovat; stylem je označeno celé slovo

<unclear reason="fragment"> + <gap />~ | ~<gap> | ~<gap />~ (11.3.1; 11.3.6; 11.5.2)

V prezentaci pro uživatele se značka <gap /> nahrazuje třemi tečkami (...).

<unclear reason="fragment"> (11.3.3.1; 3.4.3)+ <gap />~ | ~<gap /> | ~<gap />~ (11.3.1; 11.3.6; 11.5.2)

V prezentaci pro uživatele se značka <gap /> nahrazuje třemi tečkami (...).

~→→→→[torzovité slovo]

Převede se samotný text a navíc se do poznámky přidá informace, že jde o torzovité slovo.

97) transliterace

❖ transliterace

ukázka stylu pojmenovaného „transliterace“

obsahuje transliterovanou podobu originálu; používá se v případech, kdy je potřeba zachytit jak transliterovanou, tak transkribovanou podobu originálu; o zveřejnění transliterace rozhoduje údaj uvedený v metadatech k elektronické edici

0

Manuscriptorium s publikováním transliterovaného textu nepočítá.

<note> + <choice> + <reg> + <orig>~

Element <reg> obsahuje výraz, k němuž se transliterovaná podoba vztahuje.

→→→→→[transliterace: ~]

Transliterovaný výraz se připojí k předchozímu netransliterovanému výrazu v textu. Do poznámky se vloží informace, že jde o transliteraci.

98) transliterace, horní index

❖ transliterace_horni_index

ukázka stylu pojmenovaného „transliterace, horní index“

obsahuje transliterovanou podobu originálu v horním indexu; používá se v případech, kdy je potřeba zachytit jak transliterovanou, tak transkribovanou podobu originálu; o zveřejnění transliterace rozhoduje údaj uvedený v metadatech k elektronické edici

0

Manuscriptorium s publikováním transliterovaného textu nepočítá.

<note> + <choice> + <reg> + <orig> <hi rend="superscript">~

Element <reg> obsahuje výraz, k němuž se transliterovaná podoba vztahuje.

→→→→[**transliterace: ~**]

Transliterovaný text v horním indexu se spojí s předchozím/následujícím transliterovaným textem a připojí k předchozímu netransliterovanému výrazu v textu. Do poznámky se vloží informace, že jde o transliteraci, bez podrobnější informace o formátování.

99) transliterace (zkratka)

❖ transliterace_zkratka

ukázka stylu pojmenovaného „transliterace (zkratka)“

obsahuje písařskou zkratku v transliterované podobě; používá se v případech, kdy je potřeba zachytit jak transliterovanou, tak transkribovanou podobu originálu; o zveřejnění transliterace rozhoduje údaj uvedený v metadatech k elektronické edici

0

Manuscriptorium s publikováním transliterovaného textu nepočítá.

<note> + <choice> + <reg> + <orig> <abbr>~

Element <reg> obsahuje výraz, k němuž se transliterovaná zkratka vztahuje.

→→→→[**transliterace: ~**]

Transliterovaná zkratka se připojí k předchozímu netransliterovanému výrazu v textu. Do poznámky se vloží informace, že jde o transliteraci, bez podrobnější informace o formátování.

100) transliterace (zkratka), horní index

❖ transliterace_zkratka_horni_index

ukázka stylu pojmenovaného „transliterace (zkratka), horní index“

obsahuje písařskou zkratku v transliterované podobě v horním indexu; používá se v případech, kdy je potřeba zachytit jak transliterovanou, tak

transkribovanou podobu originálu; o zveřejnění transliterace rozhoduje údaj uvedený v metadatech k elektronické edici

0

Manuscriptorium s publikováním transliterovaného textu nepočítá.

<note> + <choice> + <reg> + <orig> <abbr> + <hi rend="superscript">~

Element <reg> obsahuje výraz, k němuž se transliterovaná zkratka vztahuje. Element <abbr> obsahuje text

→→→→[**transliterace: ~**]

Transliterovaná zkratka v horním indexu se spojí s předchozím/následujícím transliterovaným textem zkratky a vše se připojí k předchozímu netransliterovanému výrazu v textu. Do poznámky se vloží informace, že jde o transliteraci, bez podrobnější informace o formátování.

101) transliterace, rozepsání zkratky

❖ transliterace_rozepsani_zkratky

ukázka stylu pojmenovaného „transliterace, rozepsání zkratky“

obsahuje rozepsanou písařskou zkratku v transliterované podobě; používá se v případech, kdy je potřeba zachytit jak transliterovanou, tak transkribovanou podobu originálu; o zveřejnění transliterace rozhoduje údaj uvedený v metadatech k elektronické edici

0

Manuscriptorium nepočítá s transliterovaným textem.

<orig> + <expan>~

→→→→[transliterace: ~]

Rozepsaná zkratka transliterovaného textu se spojí s okolním transliterovaným textem; celý transliterovaný výraz se převede do poznámky, který je uvozen výrazem „transliterace“.

102) tučné

❖ tucne

ukázka stylu pojmenovaného „tučné“

obsahuje text zvýrazněný tučným řezem písma, např. v edičním komentáři

<hi rend="bold"> (3.3.2.2)

<hi rend=" bold"> (3.3.2.2)

~ | 0

V textové bance se text převede bez podrobnějších informací o formátování; pokud se tučný text používá v ediční poznámce, nestává se součástí textové banky.

103) zkratka biblické knihy

❖ bible_zkratka_knihy

ukázka stylu pojmenovaného „zkratka biblické knihy“

obsahuje zkratku biblické knihy; používají se zkratky zavedené ve *Staročeském slovníku*

0

```
<div type="book" n="~"> (4.1.1)
```

```
<anchor type="bible" subtype=" book" n="~" />
```

```
<kniha zkratka="~">
```

104) živé záhlaví

❖ zive_zahlavi

ukázka stylu pojmenovaného „živé záhlaví“

označuje text, který se objevuje v živém záhlaví (horizontálně na horním okraji stránky); v přepisu se klade bezprostředně za označení strany nebo folia

```
<fw> (11.7)
```

```
<fw> (11.7)
```

```
<zive_zahlavi>~
```

105) živé záhlaví, horní index

❖ zive_zahlavi_horni_index

ukázka stylu pojmenovaného „živé záhlaví, horní index“

označuje text v horním indexu, který se objevuje v živém záhlaví (horizontálně na horním okraji stránky); v přepisu se klade bezprostředně za označení strany nebo folia

```
<fw> (11.7) + <hi rend="superscript">
```

```
<fw> (11.7) + <hi rend="superscript">
```

```
<zive_zahlavi>~
```

Převede se bez podrobnějších informací o formátování.

106) živé záhlaví (cizí jazyk)

❖ zive_zahlavi_cizi_jazyk

ukázka stylu pojmenovaného „živé záhlaví (cizí jazyk)“

označuje text psaný cizím jazykem, který se objevuje v živém záhlaví (horizontálně na horním okraji stránky); v přepisu se klade bezprostředně za označení strany nebo folia

<fw> (11.7) + <foreign> (3.3.2.1)
 <fw> (11.7) + <foreign> (3.3.2.1)
 <zive_zahlavi> + ~→→→→→→→[cizí jazyk]

Převede se pomocí strukturní značky a jako samotný text a navíc se do poznámky přidá informace, že jde o cizí jazyk.

107) živé záhlaví (cizí jazyk), horní index

❖ zive_zahlavi_cizi_jazyk_horni_index

Ukázka stylu pojmenovaného „živé záhlaví (cizí jazyk), horní index“

označuje text psaný cizím jazykem zapsaný horním indexem, který se objevuje v živém záhlaví (horizontálně na horním okraji stránky); v přepisu se klade bezprostředně za označení strany nebo folia

<fw> (11.7) + <foreign> (3.3.2.1) + <hi rend="superscript">
 <fw> (11.7) + <foreign> (3.3.2.1) + <hi rend="superscript">
 <zive_zahlavi> + ~→→→→→→→[cizí jazyk]

Převede se pomocí strukturní značky a jako samotný text a navíc se do poznámky přidá informace, že jde o cizí jazyk.

IV.3 Zastaralé prvky

V rámci několikaletého fungování projektu elektronických edic se ukázalo, že některé z navržených stylů již nevyhovují a většinou byly přejmenovány nebo nahrazeny jinými, které podrobněji rozlišují zachycované jevy. Kvůli zpětné kompatibilitě (možnosti práce se staršími elektronickými edicemi) uvádíme seznam prvků, které se mohou ve starších elektronických edicích objevit, jejich používání se však nedoporučuje. Tyto prvky jsou navíc označeny křížkem (†).

108) †Hlavička

❖ Hlavicka

Ukázka stylu pojmenovaného „Hlavička“

obsahuje metadata o textu; slouží k formátování úvodní tabulky

0
0
0
0

Údaje z úvodní tabulky se z dokumentu extrahují v samostatné fázi při zpracování metadat.

109) †Hlavička, na střed

❖ Hlavicka_na_stred

Ukázka stylu pojmenovaného „Hlavička, na střed“

```

obsahuje metadata o textu, slouží k formátování tabulky
0
0
0
0
0

```

Údaje z úvodní tabulky se z dokumentu extrahují v samostatné fázi při zpracování metadat.

110) †Marginální nadpis

❖ Marginalni_nadpis

Ukázka stylu pojmenovaného „Marginální nadpis“

```

obsahuje nadpis pro větší část textu, který je v tisku/rukopise umístěn na
okraji, nikoli v toku hlavního textu
<div> (4.1.1) + <head> (4.2.1)
<div> (4.1.1) + <head> (4.2.1)
<nadpis>

```

Záleží na editorovi, jestli marginální text bude chápat jako přípisek (který se bude ve výstupu prezentovat mimo hlavní text, např. v poznámce pod čarou), nebo jako nadpis, který bude ve výstupu prezentován jako nadpis uvozující odstavec nebo několik odstavců.

111) †emendace

❖ emendace

ukázka stylu pojmenovaného „emendace“

obsahuje emendovanou, tj. editorem opravenou podobu chybného textu; za chybu považujeme jednotlivé písmeno či více písmen; úsek z přepisu, ke kterému se vztahuje citace pramene (jenom tak lze zajistit, že bude zcela jasné, jaká část textu se emenduje); v přepise se tedy za sebou objevuje „obyčejný“ transkribovaný text, totožný úsek označený stylem *emendace* a poté citát rukopisu/tisku označený stylem *pramen* (viz styl pramen)

```

<note> (3.8.1) + <choice> (3.4) + <corr> (3.4.1; 11.3.1) + <sic> (3.4.1)
<note> (3.8.1) + <choice> (3.4) + <corr> (3.4.1; 11.3.1) + <sic> (3.4.1)

```

0

Emendace je součástí hlavního textu, proto se při převodu do textové banky vynechává.

112) †iniciála

❖ iniciala

ukázka stylu pojmenovaného „iniciála“

osahuje iniciálu na začátku textu (kapitoly, odstavce)

<c function="initial"> (17.1.2)

<c function="initial"> (17.1.2)

O zachycení iniciály pomocí TEI P5 viz <http://listserv.brown.edu/archives/cgi-bin/wa?A2=ind1009&L=tei-ms-sig&T=0&F=&S=&P=582>.

~

Sloučí se s následujícím textem v jedno slovo, pokud mezi ním a iniciálou není mezera.

113) †kód

❖ kod

ukázka stylu pojmenovaného „kód“

obsahuje značky používané pro kódování textů pro diachronní korpus Českého národního korpusu

Týká se edičně dosud nezpracovaných elektronických edic.

0

0

0

114) †marginální poznámka

❖ marginalni_poznamka

ukázka stylu pojmenovaného „marginalni_poznamka“

obsahuje tištěný text (v tištěné knize) umístěný v poznámce na okraji (odstavce)

<add place="margin" type="contemporaneous-print"> (11.3.1)

<add place="margin" type="contemporaneous-print"> (11.3.1)

<marginalie>~

115) †marginální poznámka (cizí jazyk)

❖ marginalni_poznamka_cizi_jazyk

ukázka stylu pojmenovaného „marginalni_poznamka_cizi_jazyk“

obsahuje tištěný text (v tištěné knize) umístěný v poznámce na okraji (odstavce) psaný cizím jazykem

```
<add place="margin" type="contemporaneous-print"> (11.3.1) + <foreign>
(11.3.1)
```

```
<add place="margin" type="contemporaneous-print"> (11.3.1) + <foreign>
(11.3.1)
```

```
<marginalie> + ~→→→→→→[cizí jazyk]
```

116) †marginální poznámka (cizí jazyk), horní index

❖ marginalni_poznamka_cizi_jazyk_horni_index

ukázka stylu pojmenovaného „marginalni_poznamka_cizi_jazyk_horni_index“

obsahuje tištěný text (v tištěné knize) umístěný v poznámce na okraji (odstavce) psaný cizím jazykem v horním indexu

```
<add place="margin" type="contemporaneous-print"> (11.3.1) + <foreign>
(11.3.1) + <hi rend="superscript"> (3.3.2.2)
```

```
<add place="margin" type="contemporaneous-print"> (11.3.1) + <foreign>
(11.3.1) + <hi rend="superscript"> (3.3.2.2)
```

```
<marginalie> + ~→→→→→→[cizí jazyk]
```

Text se převede bez informací o formátování.

117) †marginální poznámka, horní index

❖ marginalni_poznamka_horni_index

ukázka stylu pojmenovaného „marginalni_poznamka_horni_index“

obsahuje tištěný text (v tištěné knize) umístěný v poznámce na okraji (odstavce) v horním indexu

```
<add place="margin" type="contemporaneous-print"> (11.3.1) + <hi
rend="superscript"> (3.3.2.2)
```

```
<add place="margin" type="contemporaneous-print"> (11.3.1) + <hi
rend="superscript"> (3.3.2.2)
```

```
<marginalie>~
```

Text se převede bez informací o formátování.

118) †připisek

❖ pripisek

ukázka stylu pojmenovaného „připisek“

používá se u naskenovaných, tj. nezpracovaných edic, které nejsou určeny ke zveřejnění; obsahuje text umístěný na okraji (obvykle se jedná o číslo verše)

Styl slouží jako výchozí styl (s jednotným formátováním) pro ostatní styly pro přípisky a v elektronických edicích se nepoužívá. Pokud je styl naskenovaných edic použit, obsahuje text na okraji (s velkou pravděpodobností se jedná o číslo verše), a postupně se převede na odpovídající znakový nebo odstavcový styl.

0

0

0

119) †text

❖ text

ukázka stylu pojmenovaného „text“

obsahuje nepříznačový text v rámci odstavce (obyčejné písmo); plní stejnou roli jako standardní písmo, jde o explicitně pojmenovaný styl, který není pro uživatele explicitně dostupný z šablony pro přepis textů

~

~

~

IV.4 Prvky neužívané v oddělení vývoje jazyka

V průběhu prací na elektronických edicích byl tento koncept využit také u dalších projektů. Následující přehled několika prvků může sloužit jako inspirace pro další rozvíjení konceptu elektronických edic. Tyto prvky jsou navíc označeny hvězdičkou (*).

120) *Verš, odsazení 1. úrovně

❖ Vers_odsazeni_1

Ukázka stylu pojmenovaného „Verš, odsazení 1. úrovně“

označuje jednotlivé řádky (verše) veršovaného textu, které jsou ve srovnání s obvyklými verši odsazeny více doprava

```
<l rend="indent(1)"> (3.12.1)
```

```
<l rend="indent(1)"> (3.12.1)
```

Ad formátování viz http://www.tei-c.org/release/doc/tei-p5-exemplars/html/tei_tite.doc.html.

```
<vers>
```

121) *Verš, odsazení 2. úrovně

❖ Vers_odsazeni_2

Ukázka stylu pojmenovaného „Verš, odsazení 2. úrovně“

označuje jednotlivé řádky (verše) veršovaného textu, které jsou ve srovnání s verši s odsazením 1. úrovně odsazeny více doprava

```
<l rend="indent(2)"> (3.12.1)
```

```
<l rend="indent(2)"> (3.12.1)
```

Ad formátování viz http://www.tei-c.org/release/doc/tei-p5-exemplars/html/tei_tite.doc.html.

```
</vers>
```

122) *kustod❖ **kustod**

ukázka stylu pojmenovaného „kustod“

obsahuje jednu až tři slabiky z počátku nejbližší stránky, vytištěné vpravo pod poslední řádkou strany

```
<fw type="catch"> (11.6)
```

```
<fw type="catch"> (11.6)
```

```
0
```

123) *značkování❖ **znackovani**

ukázka stylu pojmenovaného „značkování“

slouží pro značkování textu oprávněným badatelem ve formátu XML

```
0
```

```
0
```

```
0
```

124) *mezitextový odkaz❖ **mezitextovy_odkaz**

ukázka stylu pojmenovaného „mezitextový odkaz“

obsahuje mezitextový odkaz, odkaz (pomocí zkratky ap.) na citované, parafrázované dílo nebo pasáž

```
<ref type="intertextual"> (16.1)
```

```
<ref type="intertextual"> (16.1)
```

```
~
```

Text se převede bez dalších informací.

125) *mezitextový odkaz marginální❖ **mezitextovy_odkaz_marginalni**

ukázka stylu pojmenovaného „mezitextový odkaz marginální“

obsahuje mezitextový odkaz, odkaz (pomocí zkratky ap.) na citované, parafrázované dílo nebo pasáž

```
<add place="margin" type="contemporaneous"> (11.3.1) + <ref type="intertextual"> (16.1)
```

```
<add place="margin" type="contemporaneous"> (11.3.1) + <ref type="intertextual"> (16.1)
```

```
<marginalie>~
```

Text se převede bez dalších informací.

126) *nahrazení❖ **nahrazení**

ukázka stylu pojmenovaného „nahrazení“

obsahuje text nahrazující předchozí škrtnutý text (viz „škrť“) a používá se pouze ve spojení s ním; v přepise se tedy za sebou objevuje úsek označený stylem *škrť* a poté text označený stylem *nahrazení*; určeno pro přípravu kritické edice

```
<subst> (11.3.1.5) + <del> (11.3.1.4) + <add> (11.3.1.4)
```

```
<subst> (11.3.1.5) + <del> (11.3.1.4) + <add> (11.3.1.4)
```

```
~
```

127) *škrť❖ **škrť**

ukázka stylu pojmenovaného „škrť“

obsahuje text škrtnutý autorem (redaktorem, korektorem ap.); nezáleží na tom, jestli byl škrtnutý text vynechán úplně, nebo nahrazen něčím jiným; pokud byl škrtnutý text nahrazen jiným výrazem, následuje za ním styl *nahrazení* (viz tam); určeno pro přípravu kritické edice

```
<del> (3.4.3); <subst> (11.3.1.5) + <del> (11.3.1.4)
```

```
<del> (3.4.3); <subst> (11.3.1.5) + <del> (11.3.1.4)
```

```
0
```

Pokud bude škrť obsahovat více slov, nebude zřejmé, jestli se slova v původním znění vyskytovala zároveň a byla škrtnutá najednou, nebo jde o několik postupných škrťů, vedoucích případně k nahrazení.

V Aparát

V.1 Použitá a citovaná literatura a další zdroje

- ADAM z Veleslavína, Daniel. *Nomenclator quadrilinguis boemico-latino-graeco-germanicus*. Praha: D. Adam z Veleslavína 1598..... 79
- ADAM z Veleslavína, Daniel. *Sylva quadrilinguis vocabulorum et phrasium Bohemicae, Latinae, Graecae et Germanicae linguae*. Praha: D. Adam z Veleslavína 1598..... 79
- BĚLIČ, Jaromír, Karel KAMIŠ a Karel KUČERA. *Malý staročeský slovník*. Praha: SPN 1979..... 78
- BENEŠOVSKÝ, Matouš (Philonomus). *Grammatica Bohemica = Gramatika česká; Knižka slov českých vyložených*. Ed. Ondřej Koupil. Praha: KLP 2003..... 80
- BERLIN-BRANDENBURGISCHE AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN. *Deutsches Textarchiv* [online]. 2015 [cit. 2015-06-25]. Dostupné z: <http://www.deustextarchiv.de> 34
- BOHATCOVÁ, Mirjam a kol. *Česká kniha v proměnách staletí*. Praha: Panorama 1990 21
- BRODSKÝ, Petr. *Krása českých iluminovaných rukopisů*. Praha: Academia 2012..... 22
- CENTER FOR DIGITAL THEOLOGY AT SAINT LOUIS UNIVERSITY. TPEN: *Transcription for Paleographical and Editorial Notation* [online]. 2015 [cit. 2015-06-25]. Dostupné z: <http://t-pen.org/TPEN/> 37
- Classical Text Editor* [online]. 2015, 2015-06-25 [cit. 2015-06-25]. Dostupné z: <http://cte.oeaw.ac.at>..... 36
- Corpus Manager. *SourceForge* [online]. 2015 [cit. 2015-06-25]. Dostupné z: <http://sourceforge.net/projects/corpman/>..... 33
- CVRČEK, Václav (ed.) a Olga RICHTEROVÁ (ed.). pojmy:korpusovy_manazer. *Příručka ČNK* [online]. 2015, 2015-04-08 [cit. 2015-06-25]. Dostupné z: http://wiki.korpus.cz/doku.php?id=pojmy:korpusovy_manazer&rev=1428482810 33
- ČERNÁ, Alena M. Půlstoletí edičních aktivit v oddělení vývoje jazyka Ústavu pro jazyk český AV ČR. *Česká literatura* 57, 2009, s. 151–154..... 17
- DAŇHELKA, Jiří. K ediční technice „Památek staré literatury české“. *Slovo a slovesnost* 11, 1949, s. 85–88 19
- DAŇHELKA, Jiří. Nad posledními svazky Památek staré literatury české. *Slovo a slovesnost* 21, 1960, s. 48–53 19
- DAŇHELKA, Jiří. Směrnice pro vydávání starších českých textů. *Husitský Tábor* 8, 1985, s. 285–301 ..... 73, 74, 77
- Dějiny české literatury* 1 a 2. Praha: ČSAV 1959 a 1960..... 14
- DIGITISATION AND DIGITAL PRESERVATION GROUP UNIVERSITY OF INNSBRUCK. *Transkribus* [online]. 2015 [cit. 2015-06-25]. Dostupné z: <https://transkribus.eu/Transkribus/> 37
- DOLEŽAL, Pavel, *Grammatica slavico-bohemica*. Bratislava: Typis Royerianis 1746 ... 81

DOSTÁL, Antonín. <i>Historická mluvnice česká II/2: Časování</i> . Praha: SPN 1967	80
DRACHOVSKÝ, Josef, <i>Grammatica Boëmica</i> , Olomouc: V. J. Ettel 1660.....	81
DRDA, Miloš a kol. <i>Encyklopedie husitství: multimediální CD-ROM</i> [CD-ROM]. Tábor: Media Works, 2007	31
<i>Editor a text. Úvod do praktické textologie</i> . Praha: Paseka 2006, zvl. s. 106–107	17
<i>eLaborate</i> [online]. 2015 [cit. 2015-06-25]. Dostupné z: http://elaborate.huylgens.knaw.nl	37
<i>Elektronický slovník staré češtiny</i> . Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR 2005–.....	79
FLAJŠHANS, Václav. <i>Klaret a jeho družina. Sv. I. Slovníky veršované</i> . Praha: Česká akademie věd a umění, 1926	69
GEBAUER, Jan. <i>Historická mluvnice jazyka českého I: Hláskosloví</i> . Praha: ČSAV 1963 ²	79
GEBAUER, Jan. <i>Historická mluvnice jazyka českého III: Tvarosloví 1. Skloňování</i> . Praha: ČSAV 1960 ²	79
GEBAUER, Jan. <i>Historická mluvnice jazyka českého III: Tvarosloví 2. Časování</i> . Praha: ČSAV 1958 ³	79
GEBAUER, Jan. <i>Historická mluvnice jazyka českého IV: Skladba</i> . Praha: Academia 2007 ²	80
GEBAUER, Jan. O přepisování textů staročeských, se zvláštním ohledem k Rukopisu královédvorskému. <i>Listy filologické</i> 2, 1875, s. 167	18
GEBAUER, Jan. <i>Slovník staročeský</i> . Praha: Academia 1970.....	78
<i>Gramatika česká Jana Blahoslava</i> . Eds. Mirek Čejka, Dušan Šlosar, Jana Nechutová. Brno: Masarykova univerzita 1991	80
HAAF Susanne, Alexander GEYKEN, and Frank WIEGAND. The DTA “Base Format”: A TEI Subset for the Compilation of a Large Reference Corpus of Printed Text from Multiple Sources. In <i>Selected Papers from the 2013 TEI Conference, 8 – PREVIEW</i> , 2014–2015. Dostupné z: http://jtei.revues.org/1114	35
HÁDEK, Karel. K transkripci česky psaných památek 16.–17. století. <i>Studia Comeniana et historica</i> 7, 1977, s. 28–37	77
HAMANOVÁ, Pavlína. <i>Z dějin knižní vazby od nejstarších dob do konce XIX. století</i> . Praha: Orbis 1959	22
HLAVÁČEK, Ivan, Jaroslav KAŠPAR a Rostislav NOVÝ. <i>Vademecum pomocných věd historických</i> . Jinočany: H&H 1997 ³	22
HORÁK, František, Bedřiška WIŽDÁLKOVÁ a Zdeněk Václav TOBOLKA (eds.). <i>Knihopis českých a slovenských tisků od doby nejstarší až do konce XVIII. století</i> . Praha: Komise pro knihopisný soupis českých a slovenských tisků 1925–1967	25
HRABÁK, Josef. <i>Starší česká literatura</i> . Praha: SPN 1986 ³	14

HTML, The Web's Core Language. <i>World Wide Web Consortium (W3C)</i> [online]. 2015 [cit. 2015-06-25]. Dostupné z: http://www.w3.org/html/	31
CHYBA, Karel. <i>Slovník knihtiskařů v Československu od nejstarších dob do roku 1860</i> . Praha: Památník národního písemnictví 1966.....	28
Jak vytvořit korpus. 2001–2015. CENTRUM ZPRACOVÁNÍ PŘIROZENÉHO JAZYKA FAKULTA INFORMATIKY MASARYKOVY UNIVERZITY. <i>Centrum zpracování přirozeného jazyka</i> [online]. [cit. 2015-07-07]. Dostupné z: http://nlp.fi.muni.cz/cs/JakVytvoritKorpus1	33
<i>Jezuité Drachovius a Steyer gramatiky češtiny</i> . Ed. Ondřej Koupil. Praha: KLP 2012	81
JUNGMANN, Josef. <i>Slovník česko-německý I–V</i> . Praha: Academia 1990 ²	79
<i>Knihopis československých tisků I. Prvotisky</i> . Praha: Komise pro knihopisný soupis českých a slovenských tisků 1925.....	25
KOLÁR, Jaroslav. Kodex gigas a otázka jeho sémiotické interpretace. <i>Český časopis historický</i> 89, 1991, s. 662–676.....	23
KOMÁREK, Miroslav, <i>Dějiny českého jazyka</i> . Brno: Host 2012	80
KOMÁREK, Miroslav. <i>Historická mluvnice česká I: Hláskosloví</i> . Praha: SPN 1969 ³	80
KOMENSKÝ, Jan Amos. <i>Orbis sensualium pictus</i> . Levoča: S. Brewer 1685.....	79
KOPECKÝ, Milan. K vydávání památek 16. a 17. století. <i>Studia Comeniana et historica</i> 7, 1977, s. 7–22	77
KOTT, Štěpán František. <i>Česko-německý slovník I–VII</i> . Praha: J. Kolář et al. 1878–1906 (vč. dodatků).....	79
KRÁSA, Josef. <i>České iluminované rukopisy 13.–16. století</i> . Praha: Odeon 1990	22
KROPF, Franz Xaver. <i>Index locuples Latinarum Dictionum</i> . Praha: Tiskárna akademická 1753	79
KŘÍSTEK, Václav. <i>Staročeské pravopisné systémy</i> . In: BĚLIČ, Jaromír, Adolf KAMIŠ a Karel KUČERA. <i>Malý staročeský slovník</i> . Praha: SPN 1979, s. 693–698	15
LAMPRECHT, Arnošt, Dušan ŠLOSAR a Jaroslav BAUER. <i>Historická mluvnice češtiny</i> . Praha: SPN 1986	80
LEHÁR, Jiří a kol. <i>Česká literatura od počátků k dnešku</i> . Praha: Lidové noviny 1998	14
Manatee. RYCHLÝ, Pavel. <i>TextForge</i> [online]. [cit. 2015-06-25]. Dostupné z: http://www.textforge.cz/products	33
NEWERKLA, Stefan Michael. <i>Sprachkontakte Deutsch – Tschechisch – Slowakisch</i> . Frankfurt am Main: Lang 2004	80
OPELÍK, Jiří (ed.) et al. <i>Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce</i> . Praha: Academia 1985–2008.....	27
OPTÁT, Beneš, Petr GZEL a Václav PHILOMATES. <i>Grammatika česká</i> . Náměšť nad Oslavou: K. Aorg 1533	81

<i>oXygen XML Editor</i> [online]. 2015 [cit. 2015-06-25]. Dostupné z: http://www.oxygenxml.com	37
PETRŮ, Eduard. K problematice vydávání děl bilingvních autorů 16. a 17. století (Bartoloměj Paprocký z Hlohol a Paprocké Vůle). <i>Studia Comeniana et historica</i> 7, 1977, s. 23–28.....	77
PLESKALOVÁ, Jana. <i>Stará čeština pro nefilology</i> . Brno: Masarykova univerzita 2009 ² , s. 13–19	15
RESCHELIUS, Thoma. <i>Dictionarium bohemicolatinum</i> . Olomouc: J. Günther 1562.....	79
RESCHELIUS, Thoma. <i>Dictionarium latinobohemicum</i> . Olomouc: J. Günther 1560.....	79
ROHN, Jan Karel. <i>Nomenclator, to jest: Jmenovatel aneb rozličných jmen, jak v české, latinské, tak i v německé řeči oznamitel</i> . Praha: J. Průšová 1764–1768.....	79
ROSA, Václav Josef. <i>Čechořečnost</i> . Praha: J. Arnolt z Dobroslavína 1672	81
Schema. World Wide Web Consortium (W3C) [online]. 2015 [cit. 2015-06-25]. Dostupné z: http://www.w3.org/standards/xml/schema	40
Staročeská textová banka. 2006. <i>Vokabulář webový: webové hnízdo pramenů k poznání historické češtiny</i> [online]. oddělení vývoje jazyka, Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i., 2015-06-09 [cit. 2015-06-22]. Dostupné z: http://vokabular.ujc.cas.cz/banka.aspx?idz=STB	33
<i>Staročeský slovník</i> . Praha: Academia 1968–2008	78
<i>Staročeský slovník. Úvodní stati, soupis pramenů a zkratek</i> . Praha: Academia 1968	30
<i>Staročeský slovník: Úvodní stati, soupis pramenů a zkratek</i> . Praha: Academia 1968, s. 44– 49	73
Starší česká literatura. <i>Academia e-knihy: internetové knihkupectví</i> [online]. 2015 [cit. 2015-06-25]. Dostupné z: http://eknihy.academia.cz/starsi-ceska-literatura-1.html	39
STEJSKAL, Karel a VOIT, Petr. <i>Iluminované rukopisy doby husitské</i> . Praha: Grafit 1991	22
Středněčeská textová banka. 2015. <i>Vokabulář webový: webové hnízdo pramenů k poznání historické češtiny</i> [online]. oddělení vývoje jazyka, Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i., 2015-06-09 [cit. 2015-06-22]. Dostupné z: http://vokabular.ujc.cas.cz/banka.aspx?idz=SDTB	33
ŠIMEČEK, Zdeněk a Jiří TRÁVNÍČEK. <i>Knihy kupovati... Dějiny knižního trhu v českých zemích</i> . Praha: Academia 2014.....	26
ŠTEJER, Matěj Václav. <i>Žáček aneb Výborně dobrý způsob, jak se má dobře po česku psát neb tisknouti</i> . Ed. Daniel Nečas. Praha: Akropolis 2001	80
TEI: P5 Guidelines. <i>The Text Encoding Initiative Consortium</i> [online]. 2015, 2015-04-05 [cit. 2015-06-25]. Dostupné z: http://www.tei-c.org/Guidelines/P5/	34
TEXT CREATION PARTNERSHIP. <i>Text Creation Partnership: Transcribed by hand. Owned by libraries. Made for everyone</i> . [online]. 2015 [cit. 2015-06-25]. Dostupné z: http://www.textcreationpartnership.org	34

- The Apache FOP Project. The Apache Software Foundation* [online]. 2015 [cit. 2015-06-25]. Dostupné z: <https://xmlgraphics.apache.org/fop/> 42
- THE BIBLE TECHNOLOGIES GROUP. 2015. *The OSIS Website* [online]. [cit. 2015-07-07]. Dostupné z: <http://www.bibletechnologies.net> 34
- THEOLOGISCHE INITIATIVE FREIBURG. 2014. *Theologische Initiative Freiburg: Offizielle Webseite für Zefania XML* [online]. [cit. 2015-07-07]. Dostupné z: <http://bgfdb.de/zefania.de/> 34
- TOBOLKA, Zdeněk Václav et al. *Knihopis českých a slovenských tisků od doby nejstarší až do konce XVIII. století – dodatky*. Praha: Národní knihovna České republiky 1994–2010 25
- TOBOLKA, Zdeněk Václav. *Knihopis českých a slovenských tisků od doby nejstarší až do konce XVIII. století – dodatky*. Praha: Orbis 1949 21
- TRÁVNÍČEK, František. *Historická mluvnice česká III: Skladba*. Praha: SPN 1962² 80
- TRÁVNÍČEK, František. *Historická mluvnice československá*. Praha: Melantrich 1935 . 80
- TUSTEP [online]. 2015 [cit. 2015-06-25]. Dostupné z: <http://www.tustep.uni-tuebingen.de> 36
- UNICODE, INC. *Unicode Consortium* [online]. 2015 [cit. 2015-06-25]. Dostupné z: <http://unicode.org> 36
- URBÁNKOVÁ, Emma. *Knihopis českých a slovenských tisků I. Dodatky. Prvotisky*. Praha: Národní knihovna České republiky 1994 25
- VALÁŠEK, Martin. Jindy a nyní (K historii vydávání raně novověkých česky psaných textů). *Listy filologické* 123, 2000, s. 149–156 77
- VASÁK, Pavel a kol. *Textologie. Teorie a ediční praxe*. Praha: Karolinum 1993, zvl. s. 185–192 17
- VASÁK, Pavel. *Textologie: teorie a ediční praxe*. Praha: Karolinum 1993 73
- VÁŽNÝ, Václav. *Historická mluvnice česká II/1: Skloňování*. Praha: SPN 1970 80
- VINTR, Josef. Zásady transkripce českých textů z barokní doby. *Listy filologické* 121, 1998, s. 341–346 ..... 19, 77
- VOIT, Petr. *Český knihtisk mezi pozdní gotikou a renesancí. I, Severinsko-kosořská dynastie 1488–1557*. Praha: KLP 2013 ..... 21, 29
- VOIT, Petr. *Encyklopedie knihy: starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století: papír, písmo a písmolijectví, knihtisk a jiné grafické techniky, tiskaři, nakladatelé, knihkupci, ilustrátoři a kartografové, literární typologie, textové a výtvarné prvky knihy, knižní vazba, knižní obchod*. Praha: Libri ve spolupráci s Královskou kanonií premonstrátů na Strahově 2008² 21, 29
- Výbor z české literatury husitské doby I*. Eds. Bohuslav Havránek, Josef Hrabák, Jiří Daňhelka a kol. Praha: Československá akademie věd 1963, s. 31–41 73
- Výbor z české literatury od počátků po dobu Husovu*. Eds. Bohuslav Havránek, Josef Hrabák a kol. Praha: Československá akademie věd 1957, s. 25–35 73

- Wikipedie: Otevřená encyklopedie: Adobe InDesign*. [online]. 12. 06. 2015 [cit. 2015-06-25]. Dostupné z:
https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Adobe_InDesign&oldid=666670929 31
- Wikipedie: Otevřená encyklopedie: Ebook* [online]. 2015 [cit. 2015-06-22]. Dostupné z:
<https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Ebook&oldid=12655869> 32
- Wikipedie: Otevřená encyklopedie: Epub* [online]. 2015 [cit. 2015-06-22]. Dostupné z:
<https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Epub&oldid=12143500> 32
- Wikipedie: Otevřená encyklopedie: Microsoft Word* [online]. 19. 06. 2015 [cit. 2015-06-25]. Dostupný z:
https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Microsoft_Word&oldid=667634305 31
- Wikipedie: Otevřená encyklopedie: Portable Document Format* [online]. 2015 [cit. 2015-06-22]. Dostupné z:
https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Portable_Document_Format&oldid=12616725 32
- Wikipedie: Otevřená encyklopedie: QuarkXPress*. [online]. 10. 06. 2015 [cit. 2015-06-25]. Dostupné z: <https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=QuarkXPress&oldid=666397868> 30
- WordCruncher: An eBook reader with study tools for students and scholars* [online]. 2014 [cit. 2015-06-25]. Dostupné z: <http://www.wordcruncher.com> 32
- WordPerfect. 2015. *Wikipedie: Otevřená encyklopedie* [online]. 2015-06-03 [cit. 2015-06-30]. Dostupné z:
<https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=WordPerfect&oldid=10838534> 31
- XML Technology. *World Wide Web Consortium (W3C)* [online]. 2015 [cit. 2015-06-25]. Dostupné z: <http://www.w3.org/standards/xml/> 34
- Z NUDOŽER, Vavřinec Benedikt. *Grammaticae Bohemicae ... libri duo*. Ed. Nancy Susan Smith. Ostrava: Ostravská univerzita, Filozofická fakulta 1999..... 80

V.2 Seznam literatury a výstupů předcházejících metodice

ČERNÁ, Alena M. a Boris LEHEČKA. Elektronická příprava a publikace starších českých textů. In: ČMEJRKOVÁ, Světlá, Jana HOFFMANNOVÁ a Jana KLÍMOVÁ. *Čeština v pohledu synchronním a diachronním: stoleté kořeny Ústavu pro jazyk český*. Vydání první. Praha: Karolinum, 2012, s. 265–269.

ČERNÁ, Alena M. a Boris LEHEČKA. Elektronický slovník staré češtiny a jeho webová prezentace. In: PISAREK, Larisa, Diana WIECZOREK, Iwona ŁUCZKÓW a Jan SOKOŁOWSKI. *Wyraz i zdanie w językach słowiańskich: opis, konfrontacja, przekład*. Wrocław: Wydawn. Uniwersytetu Wrocławskiego, 1998–<2009>, s. 79–84.

ČERNÁ, Alena M. Elektronické edice starší české literatury. In: *Literární a knižní kultura v digitálním věku*. FF UP Olomouc (v tisku) [Literární a knižní kultura v digitálním věku, Olomouc, 27.04.2015–28.04.2015, CZ].

ČERNÁ, Alena M. Půlstoletí edičních aktivit v oddělení vývoje jazyka Ústavu pro jazyk český AV ČR. *Česká literatura* 57, 2009, s. 151–154.

ČERNÁ, Alena M., Barbora HANZOVÁ, Michal L. HOŘEJŠÍ, Marek JANOSIK-BIELSKI, Boris LEHEČKA a Kateřina VOLEKOVÁ. *Workshop s filologií – metodika tvorby dat*. Praha, 2012. Podklady dostupné z: <http://censeo.felk.cvut.cz/vysledky/>.

ČERNÁ, Alena M., DITTMANN, Irena FUKOVÁ, Barbora HANZOVÁ, Milada HOMOLKOVÁ, Michal HOŘEJŠÍ, Barbora CHYBOVÁ, Martina JAMBOROVÁ, Marek JANOSIK-BIELSKI, et al. ÚSTAV PRO JAZYK ČESKÝ AV ČR, V. V. I. *Vokabulář webový: webové hnízdo pramenů k poznání historické češtiny* [online]. 2015 [cit. 2015-06-25]. Dostupné z: <http://vokabular.ujc.cas.cz>.

ČERNÁ, Alena. *Vokabulář webový – internetová platforma ESSČ (jeho současnost a budoucnost)*. *Jazykovědné aktuality*. Praha, 2011, 48 (1/2): 40–43.

Edice. *Vokabulář webový: webové hnízdo pramenů k poznání historické češtiny* [online]. oddělení vývoje jazyka, Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i., 2015 [cit. 2015-06-25]. Dostupné z: <http://vokabular.ujc.cas.cz/modules/edicni>.

HANZOVÁ, Barbora. Tvorba elektronických edic v oddělení vývoje jazyka ÚJČ AV ČR. In: ČMEJRKOVÁ, Světlá, Jana HOFFMANNOVÁ a Jana KLÍMOVÁ. *Čeština v pohledu synchronním a diachronním: stoleté kořeny Ústavu pro jazyk český*. Vydání první. Praha: Karolinum, 2012, s. 259–263.

LEHEČKA, Boris. Proces poloautomatického generování elektronických knih (na příkladu ediční řady *Starší česká literatura*). In: *Literární a knižní kultura v digitálním věku*. FF UP Olomouc (v tisku) [Literární a knižní kultura v digitálním věku, Olomouc, 27.04.2015–28.04.2015, CZ].

Manuscriptorium: Digital Library of Written Cultural Heritage [online]. 2005 [cit. 2015-06-22]. Dostupné z: <http://www.manuscriptorium.com> (pouze plné texty).

Staročeská textová banka. *Vokabulář webový: webové hnízdo pramenů k poznání historické češtiny* [online]. oddělení vývoje jazyka, Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i., 2015 [cit. 2015-06-22]. Dostupné z: <http://vokabular.ujc.cas.cz/banka.aspx?idz=STB>.

Středněčeská textová banka. *Vokabulář webový: webové hnízdo pramenů k poznání historické češtiny* [online]. oddělení vývoje jazyka, Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i., 2015 [cit. 2015-06-22]. Dostupné z: <http://vokabular.ujc.cas.cz/banka.aspx?idz=SDTB>.

V.3 Seznam zkratk

ad.	a další
aj.	a jiné
ap.	a podobně
atd.	a tak dále
atp.	a tak podobně
AV ČR	Akademie věd České republiky
č.	číslo
ČNK	Český národní korpus

ČR	Česká republika
ČSAV	Československá akademie věd
dat.	dativ, 3. pád
DiXiT	Digital Scholarly Editions Initial Training Network (http://dixit.uni-koeln.de)
DOC	označení a přípona dokumentů programu Microsoft Word
DOCX	označení a přípona dokumentů programu Microsoft Word
DTA	Deutsches Textarchiv (http://www.deutschestextarchiv.de)
DTP	desktop publishing, tvorba tištěného dokumentu za pomoci počítače
ed.	editor
eds.	editoři
EPUB	Electronic Publication, formát elektronické knihy
ESSČ	Elektronický slovník staré češtiny
etc.	et cetera, a tak dále
et al.	et alii, a další
f.	femininum, ženský rod
fol.	folio, list
FontoXML	webový editor dokumentů ve formátu XML
FOP	Formatting Objects Processor, software pro generování dokumentů pomocí XSL-FO (https://xmlgraphics.apache.org/fop/)
HTML	HyperText Markup Language
HTR	Handwritten Text Recognition, rozpoznávání ručně psaného textu
Inc.	Incorporation, označení korporace ve Spojených státech amerických
inf.	infinitiv, neurčitý způsob
instr.	instrumentál, 7. pád
KLP	Koniash Latin press
KNM	Knihovna Národního muzea
LF	Listy filologické
m.	maskulinum, mužský rod
mj.	mimo jiné
MOBI	formát elektronické knihy
MS DOS	počítačový operační systém
např.	například
NK	Národní knihovna (ČR)
nom.	nominativ, 1. pád
OSIS	Open Scripture Information Standard, otevřený standard pro biblické texty
OVJ	oddělení vývoje jazyka
PDB	databázový formát, využívaný rovněž pro elektronické knihy
PDF	Portable Document Format, přenosný formát dokumentů

pol.	polovina
popř.	popřípadě
příp.	případně
reg.	registrační
resp.	respektive
roč.	ročník
s.	strana
sg.	singulár, jednotné číslo
sign.	signatura
SPN	Státní pedagogické nakladatelství
srov.	srovnej
stol.	století
TCP	Text Creation Partnership (http://www.textcreationpartnership.org)
TEI	Text Encoding Initiative, organizace pro vývoj a správu standardů pro reprezentaci textů v digitální formě
TEI P5	označení verze standardu pro reprezentaci textů v digitální formě
tj.	to jest
T-PEN	webový editor dokumentů ve formátu XML s obrázky (http://t-pen.org/TPEN/)
TUSTEP	TUebinger System von TExtverarbeitungsProgrammen, software pro počítačovou přípravu edic
tzv.	tak zvaný
ÚJČ	Ústav pro jazyk český
URL	Uniform Resource Locator, jednotná adresa zdroje; řetězec znaků s definovanou strukturou, který slouží k přesné specifikaci umístění zdrojů informací na internetu
vč.	včetně
vyd.	vydání
XML	Extensible Markup Language, rozšiřitelný značkovací jazyk
XSL-FO	Extensible Stylesheet Language – Formatting Objects; značkovací jazyk na bázi XML pro formátování dokumentů
XSLT	eXtensible Stylesheet Language Transformations; standard pro převod zdrojových dat ve formátu XML do jiného formátu
v. v. i.	veřejná výzkumná instituce
zejm.	zejména